

RÓMAI DOKUMENTUMOK LX

KERESZTÉNY EGYSÉGET ELŐMOZDÍTÓ DIKASZTÉRIUM

RÓMA PÜSPÖKE

Primátus és szinodalitás az ökumenikus párbeszédben
és az *Ut unum sint* körlevélre adott válaszok

RÓMAI DOKUMENTUMOK

LX

Sorozatszerkesztő

DR. NÉMETH LÁSZLÓ IMRE

KERESZTÉNY EGYSÉGET ELŐMOZDÍTÓ DIKASZTÉRIUM
DICASTERIUM AD CHRISTIANORUM UNITATEM FOVENDAM

RÓMA PÜSPÖKE

**Primátus és szinodalitás az ökumenikus párbeszédben
és az *Ut unum sint* körlevélre adott válaszok**

Tanulmánydokumentum, 2024

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST 2025

A fordítás alapjául szolgáló kiadás:
L'Évêque de Rome, Cerf, Paris, 2024

Fordította:
DR. KRÁNITZ MIHÁLY

Nyelvi lektor:
GODZSA ANIKÓ

© Libreria Editrice Vaticana, 2024
Hungarian translation © Kránitz Mihály 2025
Hungarian edition © Szent István Társulat, 2025
© Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, 2025

ISSN 2061-6562
ISBN 978 963 612 205 8

Szent István Társulat
1053 Budapest, Veres Pálné utca 24.
szentistvantarsulat.hu
Felelős kiadó: Dr. Kovács Zoltán alelnök
Felelős kiadóvezető: Farkas Olivér igazgató
Nyomdai munkálatok: Mega-Galaxis Kft., Budapest
Felelős nyomdavezető: Nemere Ágnes ügyvezető igazgató

TARTALOM

ELŐSZÓ	9
BEVEZETÉS	11
„Megtalálni a primátus gyakorlásának formáját”: pápai közbenjárás	11
A jelen dokumentum eredete, célja és felépítése	14
 1. ÖKUMENIKUS MEGFONTOLÁS RÓMA PÜSPÖKÉNEK SZOLGÁLATÁRÓL	18
1.1. Válaszok az <i>Ut unum sintre</i>	18
1.2. Teológiai párbeszéd	19
1.3. Megújult érdeklődés és pozitív ökumenikus szellem	28
1.4. Kapcsolataink teológiai olvasata	28
 2. ALAPVETŐ TEOLÓGIAI KÉRDÉSEK	30
2.1. Szentírási alapok	30
2.1.1. A „péteri szövegek” megújult olvasata	30
2.1.2. „Episzkopé” vagy „felügyelői szolgálat” egyetemes szinten	33
2.1.3. A tekintély mint diakónia	34
2.1.4. A „péteri feladatkör”	35
2.1.5. „Péteri szövegek” a patrisztikus hagyományban ...	35
2.2. <i>De iure divino</i>	38
2.2.1. Szövegmagyarázati pontosítások	39
2.2.2. Egyszerre <i>de iure divino</i> és <i>de iure humano</i> ?	40
2.2.3. „ <i>Necessitas Ecclesiae</i> ”: teológiai lényeg és történeti lehetőség	42
2.3. Az I. Vatikáni Zsinat meghatározásai a joghatóság elsőbbségéről és a pápai tévedhetetlenségről	44
2.3.1. Az I. Vatikáni Zsinat értelmezéstani megközelítése	46
a) <i>A zsinat történeti összefüggése</i>	46

<i>b) Az akarat és a kifejezés megkülönböztetése</i>	47
<i>c) A szövegnek és értelmezésének</i> <i>a megkülönböztetése</i>	48
2.3.2. A dogmák értelmezése	50
<i>a) A joghatóság primátusa</i>	50
<i>b) A tévedhetetlenség</i>	51
A kifejezések és a szándékok megvilágítása	51
További fenntartások	55
 3. AZ EGYSÉG SZOLGÁLATÁNAK TÁVLATAI EGY ÚJRAEGYESÜLT EGYHÁZBAN	59
3.1. A primátusra az egész egyháznak szüksége van?	59
3.1.1. Az apostoli hagyomány érve	59
3.1.2. Ekkleziológiai érvelés: primátus és szinodalitás az egyház valamennyi szintjén	62
3.1.3. Gyakorlati érvelés: az egység szolgálatának a szükségessége egyetemes szinten	64
3.2. Az első ezer év jellemzői	67
3.2.1. Az egyház történelme meghatározó az első ezer év folyamán	67
3.2.2. A közösség megnyilvánulásai elsősorban nem jogi jellegűek voltak	68
3.2.3. Róma püspökének „tiszteletbeli primátusa”	70
3.2.4. A 34. apostoli kánon modellje	72
3.2.5. A fellebbezés joga mint a közösség kifejeződése (szardikai kánonok)	72
3.2.6. Ökumenikus zsinatok: Róma püspökének szinergiája	74
3.2.7. Az egyházi modellek sokfélesége	75
3.3. Néhány szempont a primátus gyakorlásához a XXI. században	76
3.3.1. Az egyház közösségi, kollegiális és személyes felépítése	78
<i>a) A primátus és a szinodalitás kölcsönös</i> <i>egymásrautaltsága</i>	78
<i>b) A „mindenki”, a „néhányan” és az „egy”</i>	79

3.3.2. Tagolódások a helyi, a regionális és az egyetemes szint között	82
a) A helyi és az egyetemes egyház egyidejűsége	82
b) A regionális szint	84
A keleti egyházak: „ <i>Facultatem se secundum proprias disciplinas regendi</i> ” (A saját fegyelem szerinti kormányzás képessége)	85
A nyugati keresztények közösségei:	
a regionális szint ekkleziológiai jelentősége	87
c) A szubszidiaritás	89
Egy „ősi alapelv”	89
„A hatalom gyakorlásának tudatos korlátozása”	91
Egy „elégéses tekintély”	92
 4. NÉHÁNY GYAKORLATI JAVASLAT VAGY KÉRDÉS	
A KATOLIKUS EGYHÁZHOZ	93
4.1. Az I. Vatikáni Zsinat új értelmezése	93
4.2. Róma püspöke primátusának megkülönböztetett gyakorlása	94
4.3. Ad intra szinodalitás	96
4.4. Ad extra szinodalitás: az „együtt haladás”	98
4.4.1. A „konciliáris közösség” és a primátus	98
4.4.2. Együtt munkálkodni és imádkozni	100
 ÖSSZEFOGLALÁS	102
Ökumenikus megfontolások Róma püspökének szolgálatáról	102
A hagyományosan vitatott teológiai kérdések új megközelítése	103
Az egység szolgálatának távlatai egy kiengesztelődött egyházban	104
Néhány gyakorlati javaslat	108

A PRIMÁTUS GYAKORLÁSA A XXI. SZÁZADBAN.	
A KERESZTÉNY EGYSÉGTÖREKVÉS DIREKTÓRIUMA	
PLENÁRIS ÜLÉSÉNEK JAVASLATA	
A „RÓMA PÜSPÖKE TANULMÁNYDOKUMENTUM”	
ALAPJÁN	110
Jelentős hozzájárulás a primátusról való gondolkodáshoz	110
További lépések a teológiai párbeszédben	112
Alapelvek és javaslatok egy megújult primátus gyakorlatához	116
Egy közösségi modell felé	122
Az egység a Szentlélek ajándéka	125
FORRÁSOK	126
1. Válaszok az <i>Ut unum sintre</i>	126
1.1. Az egyházaktól	126
1.2. Az ökumenikus intézményektől	127
2. Két- és többoldali párbeszéd	128
2.1. Kétoldali párbeszéd (ábécérendben)	128
2.2. Többoldali párbeszéd	133
RÖVIDÍTÉSEK	134

ELŐSZÓ

A jelen dokumentum keletkezése ahhoz a felhíváshoz vezethető vissza, amelyet Szent II. János Pál pápa intézett más keresztényekhez, hogy Róma püspökének hivatalával kapcsolatban „*természetesen közösen meg tudjuk találni azokat a formákat, melyekben ez a szolgálat úgy tudjon megvalósulni, hogy mindkét fél a szeretet szolgálatát lássa benne*” (*Ut unum sint*, 95.). Számos válasz érkezett erre a felkérésre, valamint különböző ökumenikus teológiai párbeszéd megfontolásai és javaslatok.

Néhány választ már 2001-ben összefoglalt a Keresztények Egyiségét Előmozdító Pápai Tanács *The Petrine Ministry (A péteri szolgálat)* című munkadokumentumban. 2020-ban, az *Ut unum sint* körlevél 25. évfordulóján a dikasztérium elérkezettnek látta az időt, hogy összefoglalja és elmélyítse az egyeztetéseket, számot vetve a következő egyházfők által kiadott új teológiai párbeszéd-dokumentumokkal és nyilatkozatokkal. Erre utal, hogy XVI. Benedek valóban felidézte II. János Pál meghívását különböző összefüggésekben, kifejezve „*a primátus gyakorlásának természete és formája közötti megkülönböztetés*” elmélyítését. Ferenc pápa hangsúlyozta a válaszadás sürgősségét az *Ut unum sint* felhívására (4–5. §), megjegyezve, hogy „*kevés előrelépést tettünk e tekintetben*”. A szinodalitásról szóló szinódus összehívása 2021–2024 között megerősítette a dikasztérium tervét, amely hozzájárul a szinodális folyamat ökumenikus jellegéhez.

A *Róma püspöke. Primátus és szinodalitás az ökumenikus párbeszédben és az Ut unum sint körlevélre adott válaszok* műfaja „tanulmánydokumentum”, amely nem kívánja kimeríteni a témát, sem összefoglalni a katolikus tanítóhivatal ezzel kapcsolatos megnyilatkozásait. Célja, hogy a témával kapcsolatos legújabb ökumenikus fejlemények tárgyilagos összegzését nyújtsa, tükrözve ezzel a párbeszéd-dokumentumok meglátásait, de egyben korlátait is. A tanulmány a dikasztérium 2021-es plenáris ülésének rövid javaslatával zárul *A primátus gyakorlása a XXI. században* címmel, mely

meghatározza a különböző válaszok és párbeszédok által Róma püspöke egységsszolgálatának megújított gyakorlására lett legfontosabb javaslatokat.

A dokumentum egy valóságos ökumenikus és szinodális munka eredménye. Az *Ut unum sintre* adott mintegy harminc választ és a témával kapcsolatos ötven ökumenikus párbeszédet foglalja össze. Nemcsak a hivatalos személyek, hanem a dikasztérium tagjai és tanácsadói is részesei voltak ennek, akik a témát két plenáris ülésen tárgyalták. Sok katolikus szakértőt megérkeztek, valamint nagy számban különféle keresztény hagyományokból származó teológusokat. A szöveget végül elküldték a Római Kúria különböző dikasztériumainak és a szinódus főtitkárságának. Összesen több mint ötven hozzászólást vettek figyelembe. Mindegyik, miközben módosításokat javasolt, pozitívan nyilatkozott a kezdeményezésről, annak módszertanát, valamint szerkezetét és a tanulmánydokumentum főbb gondolatait illetően. Szeretném kifejezni mélységes köszönetemet mindazoknak, akik felajánlották értékes hozzájárulásukat ehhez a megfontoláshoz, és különösen a dikasztérium munkatársainak, akik elindították és összehangolták a programot, együttműködve az Angelicum Pápai Egyetem Ökumenikus Tanulmányok Intézetével.

Most örömmel tesszük közzé ezt a tanulmánydokumentumot öszentsége, Ferenc pápa egyetértésével. Reméljük, hogy ez nemcsak a párbeszéd befogadását segíti elő erről a fontos témáról, hanem további teológiai kutatásokra és gyakorlati javaslatokra ösztönöz – „*természetesen közösen*” – Róma püspöke egységsszolgálatának gyakorlására, amelyet „*mindkét fél*” elismer (UUS 95.).

Kurt Koch bíboros
prefektus

BEVEZETÉS

„MEGTALÁLNI A PRIMÁTUS GYAKORLÁSÁNAK FORMÁJÁT”: PÁPAI KÖZBENJÁRÁS

1. Róma püspöke szolgálatának megértése és gyakorlása a II. Vatikáni Zsinattal új szakaszba lépett. A zsinat összehívásának a ténye, melynek egyik fő célja a keresztények egysége volt, és amelyen más keresztények is részt vettek, már jelezte Szent XXIII. János hozzáállását Róma püspökének az egyházban betöltött szerepéhez. Az I. Vatikáni Zsinatnak a pápai primátusról szóló meghatározásait kiegészítve a *Lumen gentium* konstitúció hangsúlyozta, hogy a püspökök Krisztus „helyetteseiként és követeként”, nem pedig a római pápák helytartóiként kormányozzák a rájuk bízott részegyházakat (LG 27.), és hangsúlyozta a püspöki kollegialitás jelentőségét (LG 23.). Az *Unitatis redintegratio* határozat jelezte a katolikus egyház hivatalos belépését az ökumenikus mozgalomba, és megnyitotta az utat a teológiai párbeszédnek létrehozásához, melyek közül több a primátus kérdésével foglalkozott.

2. A zsinat alatt és után az egymást követő pápák jelentősen hozzájárultak ennek fejlődéséhez. Meggyőződve arról, hogy „a pápa [...] kétségtől a legsúlyosabb akadály az ökumenizmus útján”,¹ Szent VI. Pál tetteivel és kijelentéseivel számos módon hozzájárult a pápai szolgálat új értelmezéséhez. Már az *Ecclesiam suam* kezdetű körlevelében kifejezte meggyőződését, hogy az egyház lelkipásztori hivatala „nem jelent göggel telt hatalmat és emberi uralmat, hanem a segítség, a szolgálat és a szeretet elsőbbségét” (ES 114.).² Számos találkozáson keresztül testvéri kapcsolatokat alakított ki más keresztény vezetőkkel, melyek segítettek abban, hogy a katolikus egyházat a keresztény felekezetek közösségébe beépítsék.

¹ VI. Pál pápa, A Keresztények Egységét Előmozdító Titkársághoz intézett beszéd, 1967. április 28.

² KRÁNITZ Mihály (szerk.), *Az egyház küldött. VI. Pál apostoli műve*, SZIT, Budapest 2009, 181.

Tudatában annak, hogy a katolikus egyház ökumenikus hitelessége belső megújulási képességétől függ, VI. Pál a II. Vatikáni Zsinat püspökeinek javaslatát elfogadva 1965-ben létrehozta a püspöki szinódus intézményét, hogy egy sokkal kollegiálisabb módon gyakorolja a primátust az egész egyház javára (lásd: *Apostolica sollicitudo motu proprio*, 1965), és kötelezővé tette a püspöki konferenciákat (*Ecclesiae sanctae motu proprio*, 1966, 41.).

3. Szent II. János Pál nemcsak megerősítette ezt az ökumenikus utat, hanem hivatalosan is meghívta a többi keresztényt arra, hogy gondolkodjanak Róma püspöke szolgálatának gyakorlásáról. Jelentős körlevelében, az *Ut unum sint*ben (1995) használta az *episzkopein* ('örködni') bibliai kifejezést e szolgálat leírására (UUS 94.), melyet az egység (UUS 89.) és a szeretet (UUS 95.) szolgálataként határozott meg. Vállalva saját ökumenikus felelősségét és figyelembe véve „a feléje irányuló kérést”, II. János Pál pápa felismerte annak szükségességét, hogy megtalálja „a primátus gyakorlásának olyan formáját, mely – küldetésének egyetlen lényeges mozzanatáról sem mondva le – kitárul az új helyzet felé” (UUS 95.). Meggyőződve arról, hogy a kölcsönösen elfogadható egységsszolgálatot nem lehet egyoldalúan meghatározni, a különböző egyházi hagyományok lelkipásztorai és teológusai felé nyílt meghívást küldött, megismételve a Szent Péter-bazilikában I. Demetriosz ökumenikus pátriárka jelenlétében már 1987-ben megfogalmazott kérését: „Kérem a Szentlelket, »adja nekünk világosságát, és világosítsa meg egyházaink minden lelkipásztorát és teológusát, hogy természetesen közösen meg tudjuk találni azokat a formákat, melyekben ez a szolgálat meg tudjon valósulni, hogy mindkét fél a szeretet szolgálatát lássa benne« (UUS 95.). A primátus és az ideiglenes formák természete közötti különbségtételnek köszönhetően azt reméltük, hogy »a türelmes és testvéri dialógus által feltárul Krisztusnak egyházára vonatkozó akarata« (UUS 96.).”

4. XVI. Benedek pápa első beszédében önmagáról kijelentette, hogy „elsődleges elkötelezettségként vállalta, hogy fáradhatatlanul dolgozik Krisztus minden követője teljes és látható egységének helyreállításán”.³ Felidézte és megújította II. János Pál felhívását

³ XVI. BENEDEK pápa, *Missa pro ecclesia* (2005. április 20.).

különböző összefüggésekben azzal a meggyőződéssel, hogy „*a primátus gyakorlása – amint ezt II. János Pál pápa tette az Ut unum sint körlevélben (95. pont) – számunkra is gyümölcsöző ösztönzést ad*”,⁴ és bátorította a teológiai párbeszédet a primátus és a szinodalitás közötti kapcsolatáról, különösen az ortodox egyházzal. 2013-ban a modern kor pápai közül elsőként mondott le, és ezzel elismerte „*fizikai hiányosságait a neki juttatott szolgálat alkalmas betöltésére*”,⁵ illetve hozzájárult Róma püspöke szolgálatának új felfogásához és megértéséhez.

5. Ferenc pápa többször megismételte II. János Pál kijelentését a primátus új módon való gyakorlásának megtalálásához,⁶ belátva, hogy „*keveset haladtunk előre ezen a téren*” (*Evangelii gaudium*, 32.). A pápaságot és a katolikus egyház központi struktúráit lelkipásztori megtérésre szólította fel, megvallva a „*túlzott centralizációt*”, mely ahelyett, hogy segítené, csak bonyolítja az egyház életét és missziós dinamikáját, és sajnálatát fejezte ki a püspöki konferenciák nem megfelelő alkotmányának kidolgozásával kapcsolatban (vö. EG 32.). Ferenc pápa szerint „*ma nem tudjuk teljesen megérteni a péteri szolgálatot anélkül, hogy ne számolnánk a valamennyi krisztushívővel folytatott nyitott párbeszéddel*”.⁷ Pápasága alaptemájává téve a szinodalitást, Ferenc pápa az olyan szinodalitás fontosságát hangsúlyozza, mely a hit dolgaiban (*in credendo*) tévedhetetlen Isten népének hitérzékére (*sensus fidei*) épül (EG 119.), amely lényeges a péteri szolgálat megújult gyakorlatának megértéséhez, amint ezt a püspöki szinódus 50. évfordulóján mondott beszédében kijelentette: „*Egy szinodális egyházban még a péteri pri-*

⁴ XVI. Benedek pápa beszéde az ortodox és a keleti ortodox egyházak képviselőivel való találkozás alkalmával, Freiburg im Breisgau (Németország), 2011. szeptember 24.; lásd még: Beszéd Fanarban a Szent György pátriárkai templomban (Isztambul, Törökország), 2006. november 30.; Üzenet Öszentsége I. Bartholomaiosz konstantinápolyi érsek-ökumenikus pátriárkának, 2009. november 25.

⁵ Vö. XVI. BENEDEK pápa, *Declaratio* (11 febbraio 2013).

⁶ Papa FRANCESCO, *Esortazione apostolica Evangelii Gaudium* 32; *Discorso alla celebrazione ecumenica nella Basilica del Santo Sepolcro (Gerusalemme)* (25 maggio 2014); *Discorso in occasione del 50° anniversario dell'istituzione del Sinodo dei Vescovi* (17 ottobre 2015).

⁷ Ferenc pápa homíliája Szent Pál apostol megtérése ünnepének vesperása alkalmával (2014. január 25.).

mátus gyakorlása is nagyobb világosságot kaphat". Valójában „a pápa nem egyedül van az egyház fölött, hanem abban megkereszteltként a megkeresztelték között, a püspöki kollégiumban püspökként a püspökök között, aki ugyanakkor – Péter apostol utódaként – arra hivatott, hogy vezesse a római egyházat, amely minden egyházat megelőzve elől jár a szeretetben”.⁸ Ferenc pápa elkötelezett abban, hogy minden szinten egy „ökumenikus vonatkozásokkal teljes” szinodális egyházat építsen, mindenekelőtt azért, mert a szinodalitás egy olyan ajándék, amelyet más keresztényektől tanulhatunk meg,⁹ és azért is, mert a szinodalitás és az ökumenizmus egyaránt olyan út, melyet „közösén kell megtennünk”. Ferenc pápa a püspöki szinódus megújult gyakorlatát, beleértve az Isten népe egészével való szélesebb körű megbeszélést úgy tekinti, mint a „valamennyi keresztény között helyreállítandó egységhez való hozzájárulást és a II. János Pál által az *Ut unum sint*ben már évekkel ezelőtt megfogalmazott” választ (*Episcopalis communio* apostoli konstitúció, 2018, 10.). A püspöki konferenciák tanításaira való számos utalás saját tanítóhivatali dokumentumaiban (*Evangelii gaudium*, *Amoris laetitia*, *Laudato si'*) szinodális elkötelezettségéről tesz tanúságot. Végül korábbi elődei lelkipásztori gyakorlatának vonalában Ferenc pápa pápasága kezdetétől hangsúlyt fektet a „Róma püspöke” címre, más pápai címeket viszont „történetiként” említ (lásd: *Annuario pontificio*, 2020), ezzel is hozzájárulva ahhoz, hogy egy új arculatot adjon a péteri szolgálatnak.

A JELEN DOKUMENTUM EREDETE, CÉLJA ÉS FELÉPÍTÉSE

6. II. János Pál pápa felhívása az *Ut unum sint*ben számos választ váltott ki a keresztény közösségektől és ökumenikus szervezetektől, valamint egyetemi szimpóziumoktól és egyes, különböző hagyományokat követő teológusoktól. Ezek közül a legtöbb az enciklika

⁸ Papa FRANCESCO, *Discorso in occasione del 50° anniversario dell'istituzione del Sinodo dei Vescovi* (17 ottobre 2015).

⁹ Lásd EG 246.

megjelenése előtt vagy után a primátus kérdéséről folytatott különféle párbeszédnek eredményein alapul.

7. A Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács 2001-es plenáris ülése a péteri szolgálat gyakorlata ökumenikus megfontolásának jelenlegi állását vizsgálta. Ebből az alkalomból munkadokumentum készült, amely tartalmazza a jelenlegi vita főbb elemeit, ahogyan azok a péteri szolgálatról folytatott hivatalos vagy nem hivatalos teológiai párbeszédéből, valamint a II. János Pál pápa kérésére adott válaszokból fakadnak. A plenáris ülés néhány gondolata és ajánlása *A plenáris közgyűlés javaslata a péteri szolgálattal kapcsolatban* címmel¹⁰ került a dokumentumba, melyet a pápai tanács hivatalos értesítőjében tettek közzé, továbbá számos egyházi vezetőnek és ökumenikus partnernek elküldték, különösen azoknak, akik már válaszoltak az *Ut unum sintre*, hogy megosszák nézeteiket és folytassák a párbeszédet.

8. A pápai tanács, amely 2022. június 5-én a Keresztények Egységét Előmozdító Dikasztériummá vált, az *Ut unum sint* körlevél 25. évfordulóján, valamint a püspöki szinódus 16. rendes közgyűlésének szinodális folyamatában az *Egy szinodális egyházért: közösség, részvétel és küldetés* (2021–2024) témájában lehetőséget látott a megbeszélések újrakezdésére. Valójában 2001 óta a pápák több megnyilatkozást tettek és válaszokat fogalmaztak meg a körlevélre, valamint a teológiai párbeszéd új dokumentumai is megjelentek. Mindezek a dokumentumok jelentősen hozzájárultak az egyházban meglévő primátus kérdésének megfontolásához, és hasznos, ha egy folyamatos párbeszéd keretében újra elővesszük őket. Ezenkívül Ferenc pápa pápasága új távlatokat nyitott a primátus szinodális gyakorlására. E fejlemények és a Róma püspökökről, a primátusról és a szinodalitásról szóló ökumenikus reflexiók „gyümölcsének betakarítása” időszerűnek tűnt, és hozzájárulhat a keresztény egység iránti megújult érdeklődéshez.

9. A Keresztények Egységét Előmozdító Dikasztérium ezért a korábbi szövegre építve és azt nagymértékben bővítve új tanulmánydokumentumot készített a témában. Tiszteletben tartva Róma püs-

¹⁰ Vö. *Information Service* 109 (2002/I–II), 29–42. E szöveg nagy részét a Johann-Adam-Möhler-Institut segítségével gyűjtöttük össze.

pökének elsőbbségére és szolgálatára vonatkozó, más keresztény közösségek, ökumenikus szervezetek és teológiai párbeszédék (katolikusok részvételével) reflexióit, e dokumentum célja, hogy tárgyilagos és leíró összegzése legyen az e témával kapcsolatos ökumenikus eszmecserék közelmúltbeli fejleményeinek. A dokumentum nem állítja, hogy a katolikus tanítóhivatal szintézise vagy az ökumenikus reflexiókra adott katolikus válasz lenne, és nem is a jelenlegi teológiai vita összegzésének *status questionis*a, hanem a közelmúltbeli ökumenikus párbeszédék „gyümölcsének betakarítása”. Ezért tükrözi a meglátásokat, de a párbeszéd-dokumentumok korlátait is. A tanács korábbi munkadokumentumaihoz hasonlóan elsősorban az ökumenikus teológia szakértőihöz, a különféle teológiai párbeszédék tagjaihoz és a katolikus egyház partnereihez szól. Ezt a szintézist egyfajta *instrumentum laboris*ként kínáljuk hozzájárulásként a megbeszélésekhez, abban a reményben, hogy elősegíti a folyamatos teológiai kutatást és a párbeszédet, valamint gyakorlati javaslatokra fog sarkallni Róma püspöke egységsszolgálatának gyakorlására, amelyet „minden fél” (UUS 95.) elismer.

10. E szöveg első változatát 2020-ban készítette el a dikasztérium, és elküldte a különböző keresztény hagyományokhoz tartozó teológusoknak, hogy összegyűjtsék szakértői visszajelzéseiket. A tanulmánydokumentumot 2021 júniusában benyújtották a dikasztérium tagjainak és tanácsadóinak felülvizsgálatra, majd a 2021. november 11-i plenáris ülésen *A primátus gyakorlata a XXI. században* című javaslattal együtt online formában megvitatták. A frissített tervezetet benyújtották a Római Kúria illetékes dikasztériumainak, és ismét tanácskoztak róla a Keresztények Egységét Előmozdító Dikasztérium plenáris ülésén 2022. május 3-án. Ezt követően a tanulmánydokumentumot valamennyi lépésnél módosították. A dikasztérium mély háláját fejezi ki mindazoknak, akik értékes módon hozzájárultak ehhez az együtt gondolkodáshoz. A dokumentumot többszöri javítások után nyújtották be Öszentsége Ferenc pápának, aki jóváhagyta a közzétételét 2024. március 2-án a Kurt Koch bíbórossal való magánkihallgatáson.

11. A következő oldalak vázlatosan bemutatják (1) az *Ut unum sintre* adott válaszokat és a primátus kérdésének szentelt teológiai párbeszéd dokumentumait; (2) a hagyományosan a pápai primátussal foglalkozó főbb teológiai kérdéseket, továbbá a kortárs ökumenikus gondolkodás jelentős fejlődését; (3) egy újraegyesített egyház egységszolgálatának néhány szempontját; és még (4) a katolikus egyházhoz intézett gyakorlati javaslatokat és kérdéseket. Ez az összegzés egyrészt az *Ut unum sintre* adott válaszokon alapul, másrészt az egység szolgálatáról való hivatalos és nem hivatalos párbeszédnek eredményein egyetemes szinten. Használja a dokumentumok által elfogadott szakkifejezéseket, azok előnyeivel és korlátaival. E tanulmánydokumentum végén szintén található egy összegzés.

1. ÖKUMENIKUS MEGFONTOLÁS RÓMA PÜSPÖKÉNEK SZOLGÁLATÁRÓL

1.1. VÁLASZOK AZ *UT UNUM SINTRE*

12. Az *Ut unum sint* felhívása a teológusokhoz, illetve az egyház vezetőihez, hogy együtt gondolkodjanak el Róma püspökének szolgálatáról, sokféle választ váltott ki. A hivatalos egyházi válaszok nagy számban érkeztek a nyugati keresztény közösségektől: az ókatolikus egyházaktól, az anglikán közösségtől, az evangélikus egyháztól, a presbiteriánus és a református egyháztól, illetve a szabadegyházaktól. Földrajzi szempontból a legtöbb válasz Észak-Amerikából és Európából érkezett, főként a Brit-szigetekről és Németországból, valamint az Egyesült Államokból. A legtöbb választ helyi csoportok vagy intézmények készítették el. Részletes válasz érkezett a Church of England püspöki testületétől, a svéd egyház püspöki konferenciájától és az Egyesült Államok presbiteriánus egyházától. Az ortodox és a keleti ortodox egyházaktól nem jött hivatalos válasz.

13. Számos választ az ökumenikus bizottságok nyújtottak be (pl. az Egyházak Világtanácsának Hit- és Egyházszervezet Bizottsága, az Egyesült Államok Krisztus Egyházai Nemzeti Tanácsának Hit- és Egyházszervezet Bizottsága), valamint a helyi és nemzeti egyházak tanácsai (pl. Nagy-Britannia és Írország egyházainak tanácsa, az Egyházak Együtt Angliában, West-Yorkshire egyházvezetői). Néhány tudományos intézmény (pl. a *Konfessionskundliches Institut des Evangelischen Bundes*; *Ökumenische Arbeitsgruppe „Ut Unum Sint“ Schweiz*) megjegyzéseket küldött, amint néhány ökumenikus közösség (pl. az Association of Interchurch Families; Iona Közösség) és alkalmi teológiai csoportok (pl. Farfa Sabina Csoport). A különböző egyházi hagyományokat követő teológusok e cikkek és tanulmányok sokaságát küldték válaszul II. János Pál felhívására. Ezek között kiemelkedően nagy számban szerepelnek a katolikus szerzők.

14. A pápa felhívása nyomán és abból ösztönzést nyerve több szimpóziumot és teológiai szemináriumot szerveztek, amelyeken különféle egyházak képviselői vettek részt. A Hittani Kongregáció 1996-ban két konferenciát tartott a Vatikánban

„Péter utódának primátusáról”, majd 1998-ban e témában *Megfontolásokat* tett közzé. 2003-ban a Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács szimpóziumot szervezett *Péteri szolgálat: Katolikusok és ortodoxok párbeszéde* címmel. Sok más konferenciát is szerveztek helyi szinten, melyek szövegei ökumenikus szempontból jelentős ökumenikus észrevételeket tartalmaznak a primátus kérdéséről, melyeket figyelembe vettek és tovább fejlesztettek az ökumenikus párbeszéd során. A különböző hagyományokhoz tartozó egyes teológusok – köztük néhány ortodox is – számtalan cikket és tanulmányt jelentettek meg a II. János Pál kérdésére adott válaszként. Tekintettel azonban arra, hogy lehetetlen mindent összefoglalni, és meggyőződve arról, hogy az egyházak közötti párbeszéd megfelelő környezetet biztosít ehhez a gondolkodáshoz, ez a kötet a teológiai párbeszédre és az *Ut unum sintre* adott válaszokra korlátozódik.

1.2. TEOLÓGIAI PÁRBESZÉDEK

15. Számos teológiai párbeszéd tárgyalta mélyrehatóan és átfogóan a pápai elsőbbség témáját. A következő bekezdésekben áttekintjük a részben vagy egészben e kérdésnek szentelt teológiai párbeszéd-dokumentumokat. A II. János Pál pápa által az *Ut unum sint*ben felvetett széles körű felhívás tiszteletben tartásával és azt következő pápák által is megerősítve a jelen szöveg a 2001-es munkadokumentumhoz hasonlóan tanulmányok széles köréből merít, figyelembe véve a hivatalos nemzetközi és nemzeti párbeszéd-reflexióit, amelyek tagjait az egyházak, valamint a nem hivatalos párbeszédcsoporthoz nevezték ki. Miközben felismerjük a párbeszéd-eltérő hangsúlyát, és különösen a hivatalos nemzetközi párbeszéd nagyobb súlyát, ez a dokumentum ugyanezeket a kritériumokat követi a következő okok miatt: (1) a hivatalos és a nem hivatalos párbeszéd a bizottságok álláspontját tükrözik, de ez

nem feltétlenül az érintett egyházak hivatalos álláspontja, mivel ezt még nem ismerték el (a hivatalos válaszok és beszámolók ezekre a szövegekre szintén fontos visszajelzést nyújtanak); (2) a nemzeti szintű párbeszédnek gyakran szélesebb körű szempontokat ajánlottak a vitához: például a nemzetközi evangélikus-katolikus párbeszéd ritkán foglalkozik ezzel a kérdéssel, az amerikai párbeszéd viszont két teljes dokumentumot szentelt neki (a nemzetközi párbeszéd dicsérte és ajánlotta ezt a munkát, lásd lent 22. §); (3) egy olyan dokumentumban, amely a szinodalitás fontosságát hangsúlyozza, ellentmondásos lett volna figyelmen kívül hagyni a püspöki konferenciák által vezetett párbeszédet; (4) a nem hivatalos párbeszédnek jelentős szerepet játszanak az új távlatok megnyitásával: az I. Vatikáni Zsinat elmélyült hermeneutikai tanulmányozása napjainkig nem történt meg, csak a nem hivatalos párbeszédnek foglalkoztak ezzel; (5) néhány, az egyetemi és ökumenikus közösség által elfogadott nem hivatalos párbeszéd-dokumentum – gyakran a hivatalos párbeszédre túl – igazolja azok értékét és tekintélyét; (6) II. János Pál pápa felhívása széles körű („egyházaink összes lelkipásztorának és teológusának” szöveg), és nem csak a hivatalos nemzetközi párbeszédre irányult. Természetesen a különböző párbeszédnek aggályai, hangsúlyai és következtetései az érintett felekezetek ekklesiológiájától, valamint szóhasználatától függően változnak. Egyesek „elsőbbségről” beszélnek, mások „pápai szolgálatról”, „péteri szolgálatról”, „Péternek vagy Róma püspökének a szerepéről” – mindegyik kifejezés más-más jelentésárnyalattal rendelkezik. A *péteri szolgálat* kifejezést például általában nem használják az ortodox-katolikus párbeszédben, míg az ortodox gondolkodásban bevett *pentarchia* fogalma kevésbé fontos a nyugati párbeszédpartnereknek.

16. A katolikus és az ortodox egyház közötti Nemzetközi Teológiai Vegyes Bizottság (a maga egészében) 2006 óta a primátus és a szinodalitás kapcsolatának kérdését helyezte előtérbe. A bizottság ötödik dokumentuma (*Az egyház szentségi természetének ekklesiológiai és kánonjogi következményei: egyházi közösség, konciliaritás és tekintély*; Ravenna, 2007), melynek eredeti tervezetét már 1990-ben előkészítették, egy szisztematikus gondolkodás erről a témáról. Ebben a dokumentumban egy teljes fejezetet szenteltek a primátus-

nak és a szinodalitásnak egyetemes szinten. A hatodik dokumentum, melynek címe *Szinodalitás és elsőbbség az első évezredben: Egy közös megértés felé az egyház egységének szolgálatában* (Chieti, 2016), e két elv első évezredben való megfogalmazásának közös olvasata, beleértve a Róma püspökének helyzetére és szerepére vonatkozó jelentős megfontolásokat ebben az időszakban. A hetedik dokumentum, az *Elsőbbség és zsinatiság a második évezredben és ma* (Alexandria, 2023) ezt a közös olvasatot kiterjeszti a Kelet és Nyugat közötti eltávolodás és elszakadás időszakára, valamint az egyházaink közötti legutóbbi közeledésre.

17. Néhány nemzeti ortodox-katolikus bizottság szintén fontos dokumentumokat szentelt a primátus kérdésének. 1986-ban az észak-amerikai ortodox-katolikus teológiai konzultáció közzétett egy dokumentumot az *Apostoliság mint Isten ajándéka az egyház életében* címmel, amelyben először foglalkozott a primátus és a „péteriség” kérdésével. Az 1989-ben elfogadott nyilatkozat, amely teljes egészében ezzel a témával foglalkozik, az első ortodox-katolikus közös nyilatkozat volt az egyházi békéről és elsőbbségről. Az ortodox-katolikus konzultáció 2010-ben újabb dokumentumot adott ki *Lépések az újraegyesített egyház felé: Egy ortodox-katolikus jövő látomásának a vázlata* címmel, különleges figyelemmel Róma püspökének szerepére a megbékélt kereszténységben. 1991-ben Franciaországban a Katolikus-Ortodox Teológiai Párbeszéd Vegyes Bizottsága közös tanulmányt adott ki *A római primátus az egyházak közösségében* címmel. A közelmúltban, 2018-ban a Szent Iréneusz Ortodox-Katolikus Közös Munkacsoport egy nem hivatalos nemzetközi párbeszédben kiterjedt tanulmányt publikált *A közösség szolgálata* címmel, mely a primátus és a szinodalitás kapcsolatának újragondolása, és a témát hermeneutikai, történeti, valamint rendszertani szempontból közelíti meg.

18. A keleti ortodox egyházakkal folytatott teológiai párbeszéd a primátus kérdésével is foglalkozott. A katolikus egyház és a keleti ortodox egyházak közötti teológiai párbeszéd nemzetközi bizottságának első két dokumentuma (*Az egyház természete, alkotmánya és küldetése*, 2009; *A közösség gyakorlása az ősegyház életében és hatása mai közösségkeresésünkre*, 2015) egyetemes szinten utal a primátus kérdésére. A keleti ortodox egyházakkal folytatott kétoldalú

teológiai párbeszéddek szintén jelentős kijelentéseket tettek ebben a témában, különösen a kopt ortodox egyházzal (*A Katolikus Egyház és a Kopt Ortodox Egyház közötti egység keresésének alapelvei*, 1979) és a szír-malankár ortodox egyházzal (*Közös nyilatkozat a püspökségről és a péteri szolgálatról*, 2002).

19. 1968-tól az anglikán-katolikus előkészítő vegyes bizottság *Máltai jelentése* a tekintélyt és a primátust azon három vizsgálati terület egyikeként azonosította, amelyekkel az ökumenikus párbeszédben foglalkozni kell. Az első nemzetközi anglikán-katolikus bizottság (ARCIC I.) ezt a témát az egyházi tekintélyről szóló harmadik közös nyilatkozatában dolgozta fel (*Tekintély az egyházban I.*), amely közös álláspontot fogalmaz meg az egyházi tekintély alapjáról, valamint zsinati és primátusi gyakorlatáról. 1981-ben az ARCIC további két dokumentumot adott ki a tekintélyről, az első a *Tekintély az egyházban: értelmezés* válaszolt a *Tekintély I.* összefüggésében a különféle kritikákra. A második a *Tekintély az egyházban II.*, amely a *Tekintély I.*-ben azonosított négy, teológiaiilag vitatott területtel foglalkozott, nevezetesen: a péteri szentírási szövegek, a *jus divinum*, a joghatóság és a tévedhetetlenség. A második szakaszban (ARCIC II) a Bizottság visszatért a tekintély kérdéséhez, közzétéve közös nyilatkozatát az *Ut unum sint* nyomán. A *The Gift of Authority* (1999) Róma püspökének szolgálatát vizsgálja a püspöki kollégium összefüggésében, és úgy véli, hogy elegendő megállapodás született ahhoz, hogy Róma püspökének egyetemes elsőbbségét még azelőtt felvesse és elfogadja, hogy a két felekezet még nincs teljes közösségben. Az „ARCIC III”, amely az egyházat helyi és egyetemes közösségként vizsgálta, szintén ezzel a témával foglalkozott. A befogadó ökumenizmus módszerét először alkalmazó, a helyi és egyetemes egyház felé vezető úton haladó első közös nyilatkozatában (2018) minden hagyomány maga kérdez rá, hogy vajon a saját közösségi struktúrái, beleértve a primátus és a szinodalitás megértését egyetemes szinten sikertelen vagy hiányos, és mit tanulhat párbeszédpartnere gyakorlatából.

20. A nemzeti anglikán-katolikus párbeszéddek (ARC) is foglalkoztak ezekkel a témákkal. Az ARCIC közvetlen kérésére az angol ARC 1974-ben készített dokumentumot a fogyatkozhatatlanságról és a tévedhetetlenségről (*Some Notes on Indefectibility and Infalli-*

bility). Az ARC-USA 1999-ben kiadta a helyi és az egyetemes egyházzal szóló jóváhagyott jelentését. A jelent  s   t „megosztó kérdést” azonosított, amelyek között szerepel a „Primátus   s Róma püspöke” és „Az egyensúly a helyi és az egyetemes egyház között”. Az ARC Canada 1992-ben kiadott egy rövid nyilatkozatot a tévedhetetlenségről (*Agreed Statement on Infallibility*).

21. A Nemzetközi Evangélikus-Római Katolikus Egys  gbizotts  g eddig csak ritkán és mindig más kutatási területekkel összefüggésben foglalkozott ezzel a témával.¹¹ Annak ellenére, hogy egy részletes tanulmány m  g függőben van, a meglévő p  rbesz  ddokumentumok számos alapvető állítást fogalmaznak meg a pápai primátusról, azonosítva az egyezéseket és kifejezve fenntartásaikat. *Az evangélium és az egyház (Máltai jelent  s, 1972)* című dokumentumban számos fontos részlet található, amelyek leírják a vitát, megerősítik a konszenzus szükségességét és következményeit, valamint a péteri hivatal *sine qua non* (elengedhetetlen) feltételeit. Történetileg ez volt az   kumenikus párbeszéd első hivatalos p  rbesz  ddokumentuma, amelyben a pápai primátus kérdésének egyes vonatkozásaival foglalkoztak, és ebből fakad jelentősége. A *Szolgálat az egyházban* (1981) című munkájában a bizottság egy egs  z fejezetet szentelt „A püspöki szolgálatnak és hivatalnak az egyház egyetemes egységére” (67–73.).

22. 2006-ban a nemzetközi párbeszéd méltatta és ajánlotta a különböző helyi evangélikus-katolikus párbeszédek e témában már megkezdett munkáját. A primátus valóban az egyesült államokbeli evangélikus-római katolikus párbeszédben vált először önálló vizsgálati témává a róla szóló k  t dokumentummal: *Differing Attitudes Towards Papal Primacy* (1973)   s *Teaching Authority and Infallibility in the Church* (1978). Ez utóbbi az egyik legelőrehaladottabb tanulmány ebben a témakörben. A párbeszéd a péteri szolgálat bibliai indoklását adja, a pápaság mint *de iure divino* elemzését, és feltárja a katolikusok és az evangélikusok közötti k  l  nb  s  gek gya-

¹¹ Szükséges megjegyezni, hogy a lutheri hagyományban két fontos doktrinális értekezés létezik a pápaságról: a *Schmalkaldeni cikkek*, 4. cikkely (1537)   s a *Tanulmány a pápa hatalmáról és primátusáról* (1537); *A Konkordia könyve. The Confessions of the Evangelical Lutheran Church* (szerk. Robert Kolb – Timothy J. Wengert), Fortress Press, Minneapolis 2000.

korlati következményeit, különös tekintettel a joghatóság primátusára. 2004-ben ugyanez a bizottság kiadott egy közös nyilatkozatot *The Church as Koinonia of Salvation, Its Structures and Ministries* (*Az egyház mint az üdvösség koinóniája, struktúrái és szolgálatai*) címmel, amely az egyetemes szolgálatra is kitér az egyházban, a koinónia ekkleziológia tükrében. 2015-ben az Egyesült Államokban a Katolikus Püspöki Konferenciájának Ökumenikus és Vallásközi Ügyek Bizottsága és az Amerikai Evangéliumi Lutheránus Egyház nyilatkozatot tett közzé *Declaration on the Way. Church, Ministry and Eucharist* (*Nyilatkozat az úton. Egyház, szolgálat és eucharisztia*) címmel, konszenzusra jutva néhány egyháztani kérdésben korábbi dokumentumok alapján, különös tekintettel az egyház szolgálatára egyetemes szinten.

23. Más hivatalos nemzeti párbeszédek is foglalkoztak a témával. 1988-ban a svéd párbeszéd lutheránusok és katolikusok között kiadott egy dokumentumot a péteri hivatallal és a püspöki kollegialitással összefüggésben *A püspök hivatala* címmel. 2000-ben a Német Püspöki Konferencia és a Németországi Egyesült Evangéliumi-Lutheránus Egyház Tanácsa közötti kétoldalú munkacsoport (Bilaterale Arbeitsgruppe der Deutschen Bischofskonferenz und der Kirchenleitung der Vereinigten Evangelisch-Lutherischen Kirche Deutschlands) közzétette a *Communio sanctorum* dokumentumot (*Az egyház mint a szentek közössége*), mely szentírási, történelmi és szisztematikus megfigyelések alapján tekintett a péteri szolgálatra. Ausztráliában az evangélikus-katolikus párbeszéd 2007-ben jelentést tett közzé *The Ministry of Oversight: The Office of Bishop and President in the Church* (*A felügyelet szolgálata: a püspöki és az elnöki hivatal az egyházban*) címmel, amely elmélkedett Róma püspökének szerepéről püspöktársai körében, majd 2016-ban elfogadott egy teljes mértékben a témának szentelt közös nyilatkozatot, amelynek címe: *A péteri szolgálat egy új helyzetben*, utalva a II. János Pál pápa által az *Ut unum sint*-ben (UUS 95) említett „új helyzetre”. A svédországi római katolikus-evangélikus párbeszédcsoporthoz *Megigazulás az egyház életében* című dokumentumában (2009) szintén szentelt egy részt a *Péter szolgálata – A teljesség és egység szolgálata* kérdésnek (313–328.). 2017-ben a finnországi evangélikus-katolikus párbeszédbizottság jelentést tett

közzé *Növekedés a közösségben: Nyilatkozat az egyházzól, az eucharishtiáról és a szolgálatról* címmel, egy fejezetet szentelve „*A péteri szolgálat*”-nak (348–355.).

24. A nem hivatalos bizottságok is jelentős mértékben hozzájárultak a témakör kifejtéséhez. A katolikusokat, evangélikusokat és reformátusokat tömörítő Groupe des Dombes 1985-ben kiadott egy dokumentumot *A kommunió szolgálata az egyetemes egyházban* címmel, amely történelmi, szentírási és teológiai szempontból kiemeli egy ilyen szolgálat közösségi, kollegiális és személyes dimenzióit. 2014-ben ugyanez a csoport közzétette az *Egyetlen mester: tanítói tekintély az egyházban* című dokumentumát, amely több fejezetet szentelt a tévedhetetlenség dogmája értelmezésének. 2009-ben az *Ut unum sint* felhívására a Farfa Sabina Csoport elfogadta *Az egyházak kommuniója és a péteri szolgálat: evangélikus-katolikus megegyezések* (2009) című dokumentumot, amely felülvizsgálja különösen az I. Vatikáni Zsinat tanításának összefüggését és teológiai tartalmát a *communio ecclesiarum* keretében.

25. A református-katolikus párbeszéd, bár még nem foglalkozott közvetlenül a péteri szolgálat kérdésével, néhány fejezetet szentelt olyan kapcsolódó kérdéseknek, mint a kollegialitás (Krisztus jelenléte az egyházban és a világban, 1977, 102.) és a tévedhetetlenség fogalma. (*Towards a Common Understanding of the Church*, 1990, 39–42.), javasolva ennek a témának a jövőbeni kiterjedtebb tanulmányozását (uo., 144.).

26. 1986-ban a Metodista–Római Katolikus Nemzetközi Bizottság (MERCIC) kiadta *Az egyházzól szóló nyilatkozat felé* című iratát, amelyben megvizsgálta a péteri tisztségre vonatkozó szentírási szövegeket, Róma püspöke primátusának fejlődését a korai egyházban, Róma püspökének joghatóságát és a tekintéllyel megnyilvánuló tanítást. A bizottság visszatért ehhez a témához az *Isten kiengetszel minket Krisztusban* című dokumentumában (2022), amely felteszi a kérdést, hogy vajon a péteri hivatal tekinthető-e a megbékélés szolgálatának vagy inkább a megbékélés akadályának.

27. A nemzetközi római katolikus-ókatolikus párbeszédbizottság 2009-ben közzétette *Az egyház és az egyházi kommunió* című dokumentumot, amelyben egy fejezetet írtak „*A pápa szolgálata az egyház egységéért és megmaradása az igazságban*”, egy másikat

pedig az „Ókatolikus megfontolások egy esetleges egyházi kommunio formájáról” témában. A függelékben kivonatokat találunk az utrechti uniónak más ökumenikus felekkel kidolgozott dokumentumaiból a péteri szolgálatról. Ezt a dokumentumot 2016-ban néhány kiegészítéssel bővítették (*Ergänzungen*), majd ezt 2017-ben adták ki. Az utrechti unió ókatolikus egyházai ezeket a dokumentumokat az első hivatalos válaszként tekintik az *Ut unum sintre*. Az Egyesült Államok Katolikusok Püspöki Konferenciájának és a Lengyel Nemzeti Katolikus Egyháznak – amely egy ókatolikus egyház, de már nem tagja az utrechti uniónak – a közös nyilatkozata az egységről (2006) először fogadta be a nem katolikus nyugati keresztényeket a katolikus eucharisztikus közösségbe Róma püspöke primátusának a kérdésében való megegyezés nélkül.

28. A nyugati keresztény közösségekkel folytatott más kétoldali párbeszéd, bár közvetlenül nem foglalkoznak a primátussal, sokféleképpen érintik a kérdést: közvetetten utalnak rá, miközben az egyház helyi és egyetemes viszonyát elemzik (evangelikálok: az *Egyház, evangelizáció és a koinónia kötelékei*,¹² 2002, 30–35.; pünkösdiel: *Meglátások a koinóniáról*,¹³ 1989, 82.), egy áttekintés az eltérésekről (baptisták: *Isten szava az egyház életében*,¹⁴ 2010, 198.; mennoniták: *Közös meghívás a béketeremtésre*,¹⁵ 2003, 105., 109., 110.), majd megjelöli a jövőbeli munka témáját (Tanítványok: *Az egyház mint kommunio Krisztusban*,¹⁶ 1992, 53. d).

29. A primátus kérdésével multilaterális szinten is foglalkoztak. 1993-ban az Egyházak Ökumenikus Tanácsának Hit és Egyházszervezet bizottsága javasolta egy új tanulmány kidolgozását a keresztény egység egyetemes szolgálatának kérdéséről (Hit és Egyházszervezet-dokumentumok, No. 166., 243.¹⁷). Az *egyház természete és küldetése* (2005) tervezet volt a Hit és Egyházszervezet első olyan szövege, amely nyíltan elismerte a pápai primátus kérdésével való foglalkozás szükségességét, elismerve azt a katolikus meg-

¹² *Church, Evangelization and the Bonds of koinonia.*

¹³ *Perspectives on koinonia.*

¹⁴ *The Word of God in the Life of the Church.*

¹⁵ *Called Together to be Peacemakers.*

¹⁶ *The Church as Communion in Christ.*

¹⁷ *Faith and Order Paper*, No. 166, 243.

győződést, hogy ennek a szolgálatnak az egész egyház egységét kell szem előtt tartania. A 2013-as *Egyház: egy közös látomás felé*¹⁸ című konvergenciaszöveg érinti a kérdést az *Egyház: növekedni a közösségben*¹⁹ című fejezet végén (TCTCV, 54–57.). Az Egyházak Világtanácsa és a katolikus egyház közös munkacsoportja 1990-ban *Az egyház: helyi és egyetemes*²⁰ címmel adott ki egy dokumentumot, mely különösen a közösség egyházi szerkezetét és a pápaság működését vizsgálja (42–47.).

30. Az egyházak vagy ökumenikus szervezetek egyes válaszai és észrevételei jelzik e dokumentumok elfogadási szintjét, így például a Lambeth-konferencia (1988) és a katolikus egyház (1991) hivatalos válaszai az ARCIC I.-re; a Lutheránus Világszövetség német nemzeti bizottságának a válaszai az amerikai *Nyilatkozat az úton* (2017) dokumentumra²¹ és a finn *A növekedésben való közösség: nyilatkozat az egyházzal, az eucharisztia és a szolgálatról* (2019);²² az orosz ortodox egyház szent szinódusának válasza a ravennai dokumentumra *A Moszkvai Patriarkátus álláspontja a primátus problémájáról az egyetemes egyházban* (2013)²³ címmel; valamint az Észak-Amerikai Ortodox-Katolikus Konzultáció válaszai a ravennai és a chieti dokumentumokra (2019 és 2017); az ARC-USA válasza *A tekintély ajándéka*²⁴ című dokumentumra; *Felelet az ARCIC végső jelentésére adott vatikáni válaszra* (1999)²⁵ című kanadai ARC-szöveg és „*A tekintély ajándéka*” dokumentumra adott válasz (2003), javasolva egy együttes nyilatkozatot a *Közös nyilatkozat a megigazulás tanításáról*²⁶ mintájára, hogy alapvető konszenzust alakítson ki a tekintélyről és Róma püspökének a szolgálatáról (4.1.).

¹⁸ *The Church: Towards a Common Vision.*

¹⁹ *The Church: Growing in Communion.*

²⁰ *The Church: Local and Universal.*

²¹ *Declaration on the Way.*

²² *Communion in Growth: Declaration on the Church, Eucharist, and Ministry*

²³ *Position of the Moscow Patriarchate on the Problem of Primacy in the Universal Church.*

²⁴ *The Gift of Authority.*

²⁵ *Reply to the Vatican Response to the Final Report of ARCIC.*

²⁶ *Joint Declaration on the Doctrine of Justification.*

1.3. MEGÚJULT ÉRDEKLŐDÉS ÉS POZITÍV ÖKUMENIKUS SZELLEM

31. A válaszok és párbeszédegyezmények áttekintéséből arra a következtetésre juthatunk, hogy a pápai primátus kérdése szinte minden ökumenikus kontextusban intenzíven szóba került az elmúlt évtizedekben; összesen mintegy harminc válasz és ötven párbeszéd-dokumentum legalább részben foglalkozott ezzel a témával. Az e kérdésről való megbeszéléseken a teológiai párbeszéddek, valamint az *Ut unum sint* körlevélre adott válaszok (melyek közül sok bennfoglaltan vagy kifejezetten e teológiai párbeszéd eredményeire hivatkozik) egy új és pozitív ökumenikus szellemről tanúskodnak. Körlevelében II. János Pál pápa már utalt erre az új légkörre, hogy több évszázados vita után más egyházak és egyházi közösségek is egyre jobban és új szempontból vizsgálják az egység szolgálatát (UUS 89. és a 149. lábjegyzet). A Hit és Egyházszervezet 1993-as ajánlását megemlítve (lásd feljebb 29. paragrafus) kijelentette: „*Mindazonáltal jelentős és bátorító az a tény, hogy Róma püspöke primátusának kérdése közvetlenül vagy közvetve tanulmányozás tárgya lett. Az is jelentős és bátorító, hogy ez a téma lényeges kérdésként van jelen nem csupán azokban a teológiai dialógusokban, melyeket a katolikus Egyház a többi egyházakkal és egyházi közösségekkel folytat, hanem általánosabban, az egész ökumenikus mozgalomban is*” (UUS 89.). Az új ökumenikus szellemnek ezt a felfogását fogalmazta meg nemrégiben a Hit és Egyházszervezet Bizottsága is: „*Az elmúlt években az ökumenikus mozgalom hozzájárult egy sokkal békésebb légkör megteremtéséhez, amelyben ez a feladatkör az egész egyház egysége szolgálatára van*” (FO 2013 LEVVC, 35.).

1.4. KAPCSOLATAINK TEOLÓGIAI OLVASATA

32. A primátusról szóló teológiai reflexió nemcsak a múlt dogmatikai különbözőségeire összpontosít, hanem egyházaink jelenlegi életére, belső fejlődésére, kihívásaira és kapcsolataira is. A katolikus egyház belső életét tekintve ökumenikus szempontból jelentős a püspöki szinódus megújult gyakorlata vagy a reformpéldák mellett Ferenc pápa által a Róma püspöke címére helyezett hangsúly. Az egyházaink kö-

zötti kapcsolatok minden oldalról szintén kiváltságos *locus theologicus* jelentenek. Amint II. János Pál is megerősítette az *Ut unum sint*-ben, „a testvériség elismerése [...] sokkal több, mint egy egyszerű udvariassági gesztus, mert egy alapvető ekkleziológiai állítást mond ki” (UUS 42.). Alapvető egyházi megerősítést jelent e tekintetben, hogy „a szeretet és az élet párbeszédét” nemcsak „az igazság párbeszédére” való felkészülésként, hanem „cselekvő” teológiaként kell felfogni, amely képes új egyháztani távlatokat nyitni.²⁷ Ezt Ferenc pápa megerősítette, amikor fogadta a katolikus egyház és a keleti ortodox egyház közötti teológiai párbeszéd nemzetközi vegyes bizottságának tagjait. A teológiai ökumenizmusnak tehát nemcsak a múltban megjelent dogmatikai különbségekre kell reflektálnia, hanem híveink jelenlegi tapasztalataira is. Azaz a tanításról való párbeszéd teológiailag alkalmazkodhat az élet dialógusához, mely egyházaink helyi és napi kapcsolatokban bontakozik ki, mely egy valóságos „teológiai hely” (*locus theologicus*).²⁸ Egy olyan időszakban, amikor az egyházak közötti kapcsolatok erősödnek, minden eddiginél szükségesebbnek tűnik, hogy teológiailag újraolvassuk ezt a fejlődésben lévő kapcsolati életet, „a szeretet párbeszédének teológiáját”, és újraolvassuk az Athenagorász pátriárkának tulajdonított szavakat 1964-ből: „Az egyház vezetői cselekednek, a teológusok magyarázkodnak”. A számos teológiai elmélkedésre érdemes példa közül felidézhetők az olyan közelmúltbeli kezdeményezések, mint az egyházi vezetők 2018-as találkozója Bariban, Ferenc pápa, Bartholomaiosz ökumenikus pátriárka és II. Jeromos érsek 2016-os leszboszi látogatása, az utalás Bartholomaiosz pátriárka tanítására a *Laudato si'* enciklikában, a Ferenc pápa és Justin Welby érsek által a dél-szudáni vezetőknek szervezett lelkipályázat 2019-ben, Ferenc pápa, Justin Welby érsek és Iain Greenshields tiszteletes ökumenikus zárándoklata a dél-szudáni békéért 2023-ban vagy a „Together” ökumenikus imavirrasztás. Isten népének összejövétele a Szent Péter téren 2023-ban, a püspöki szinódus 16. rendes közgyűlésének előestéjén.

²⁷ Amint azt Meliton (Chatzis) kalkedón metropolita megerősítette: „Egymást szeretve és a szeretetben párbeszédet folytatva teológiát folytatunk, vagy inkább teológiailag építkezünk”, vö. *Proche-Orient Chrétien* 18 (1968), 361.

²⁸ FERENC pápa, Beszéd a katolikus egyház és a keleti ortodox egyházak teológiai párbeszéd nemzetközi bizottságának tagjaihoz, 2022. június 23.

2. ALAPVETŐ TEOLÓGIAI KÉRDÉSEK

33. A pápai elsőbbség természetére és gyakorlására vonatkozó teológiai hozzászólások nyilvánvalóan a szerzők felekezeti háttére szerint változnak. Négy alapvető teológiai kérdés azonban különböző módokon és mértékben következetesen újra és újra felmerül: a péteri hivatal szentírási alapjai; a *jus divinum*; a joghatóság elsőbbsége; és a tévedhetetlenség. Ezt a négy kérdést különösen az ARCIC 1976, 24.; ARCIC 1981; MERCIC 1986, 39–75.-ben határozták meg. E kérdések kezelésében néhány új megközelítés és új irányzat azonosítható.

2.1. SZENTÍRÁSI ALAPOK

34. Mind az ortodox, mind a protestáns teológia hagyományosan vitatta az újszövetségi „péteri szövegek” katolikus értelmezését, különösen azt a közvetlen módot, ahogyan a katolikus egyház Róma püspökének szolgálatát Péter személyéhez és küldetéséhez kapcsolta. Különösen megkérdőjelezték a katolikus magyarázatot egyes bibliai utalások, például a Mt 16,17–19 és a Jn 21,15k esetében.

2.1.1. A „péteri szövegek” megújult olvasata

35. A kortárs exegézis új perspektívákat nyitott a „péteri szövegek” ökumenikus megközelítésében (lásd L–C US 1973, 9–13.; ARCIC 1981, 2–9.; Dombes 1985, 96–107; L–C Aus 2016, 23–42.). A teológiai párbeszéd megkérdőjelezték az Újszövetség felekezeti értelmezését.²⁹ A német lutheránus-katolikus párbeszéd azt állítja, hogy

²⁹ Az ilyen hitvallásos olvasat jó példája a pápa hatalmáról és elsőbbségéről szóló evangélikus értekezésben (vö. *Traktátus a pápa hatalmáról és primátusáról*, 1537, 332–340.), amely *A konkordia könyvében* (1580) összeállított hitvallási írássok részévé vált.

a kortárs lutheránus teológiában „*Péter újszövetségi alakjának, valamint Pál apostol szerepének exegetikai vizsgálata lehetővé tette, hogy a személyes felelősség jelentőségét az egyház közösségéért és egységéért új módon lássák*” (L–C Germ 2000, 183.). A párbeszéd valóban elősegítette Péternek a többi apostol közötti elsősége exegetikai újrafelfedezését Jézus működése idején, valamint a hűsvét utáni egyházban. Simon Péternek különleges helyzete volt a tizenkettő között: a felsorolásokban következetesen őt nevezik meg elsőként, és őt nevezik „elsőnek” (Mt 10,2); az elsőként meghívtak között szerepel (Mt 5,18; Jn 1,42); időnként a többi tanítvány szótárvőjeként mutatják be (Mt 16,16; ApCsel 2,14); a feltámadt Jézus első apostoli tanújaként említik (1Kor 15,5; Lk 24,34); a mennyek országa kulcsainak címzettje (Mt 16,18); az igaz hit megvallója és hirdetője (Mt 16,16; ApCsel 2), és az egység egyedülálló szolgálatának hordozója (Jn 21; Lk 22,32). A református-katolikus nemzetközi párbeszéd is képes volt felismerni, hogy „*az Újszövetségben tanúságot tesznek arról a különleges szolgálatról, amelyet Krisztus a tizenkettőnek és a tizenkettek körén belül Péternek adott*” (R–C 1977, 95.). Ennek az újrafelfedezésnek az alapján más keresztények is új értékelést nyertek annak az analógiának a megítélésében, amelyet Péter apostolok közötti szerepe és Róma püspökének a püspöktársai között betöltött szerepe között vontak le (lásd LG 22.). Ez az analógia lehetővé tette az ARCIC I. számára, hogy kijelentse: „*Lehetséges azt gondolni, hogy Róma püspökének primátusa nem ellentétes az Újszövetséggel, és része Isten szándékának az Egyház egységét és katolicitását illetően, miközben elismerjük, hogy az újszövetségi szövegek nem nyújtanak ehhez elegendő alapot*” (ARCIC 1981, 6–7.). Ugyanebben a szellemben a német lutheránus-katolikus párbeszéd elismerte, hogy: „*Az Újszövetség Péterről szóló kijelentései azt mutatják, hogy az ősegyház Péter alakjával egyesítette a tanítói és lelkipásztori szolgálat funkcióit, amelyek minden gyülekezetre vonatkoznak, és amelyek különösen elősegítik azok egységét. Ebben rejlik a jelenlegi kihívás, hogy ökumenikus kapcsolatainkban teljesen új módon gondolkodjunk együtt a péteri szolgálatról az egész egyház számára*” (L–C Germ 2000, 163.).

36. A katolikusok is felszólítást kaptak, hogy ismerjék fel és kerüljék a pápai tisztséggel kapcsolatos minden tanbeli és intézményi

fejlődés utólagos belemagyarázását a „péteri szövegekbe”, és hogy újra fedezzék fel az Újszövetségben a képek, értelmezések és modellek sokféleségét. Ezáltal megláthatták Péter teljesebb képét. Ahogy II. János Pál megjegyzi az *Ut unum sint* (90–91.) kezdetű körlevelében, Péter nemcsak az a köszikla, akinek Jézus nevezte (Mt 16,18; Jn 1,42; Mk 1,42); hanem missziós halász (Lk 5, Jn 21); tanú és vértanú (1Kor 15,5; vö. Jn 21,15–17; 1Pt 5,1); gyenge ember, bűnbánó bűnös, akit Krisztus megdorgált és akivel Pál szembe szállt (Mk 8,33; Mt 16,23; Mk 14,31, 66–72; Jn 21,15–17; Gal 2,5). II. János Pál írja: „*Mintha Péter emberi gyöngeségének hátterében mutatkozna meg teljesen, hogy különleges szolgálata az Egyházban mindenestől kegyelem*” (UUS 91.).

37. A katolikusok új tudatosságra leltek a „péteri szövegek” különböző értelmezéseivel kapcsolatban, különösen a Mt 16,17–19 esetében. Amint azt a *Groupe des Dombes* teológiai ökumenikus csoport kimutatta: „*Attól a pillanattól kezdve, hogy a III. század elején megjelennek a patrisztikus irodalomban, a Mt 16,17–19 értelmezései sokfélék: a Jézus által Péterhez intézett megszólítást vagy minden keresztényre vonatkoztatják hitük miatt, vagy az összes apostolra és utódaikra, a püspökökre, vagy végül Péter apostol személyére, vagy azért, mert ő maga válik az egyház alapjává, vagy azért, mert az ő hitvallása az egyház alapja. De sohasem feledkezhetünk meg arról, hogy az első kő, amelyre az egyház épül, maga Krisztus*” (Dombes 1985, 96.). A Mt 16,17–19 ökumenikus olvasata nem áll szemben ezekkel az értelmezésekkel, hanem az egyház hitvallásának három egymást kiegészítő távlatát emeli ki: egy közösségi, egy kollegiális és egy személyes dimenziót (Dombes 1985, 103.).

38. A katolikusok újra felfedezték a vezetés sokszínűségét az Újszövetségben, mivel „*a pásztori tekintély felelőssége nem korlátozódott Péterre*” (ARCIC 1981, 4; lásd még ARCIC 2018, 34). Például a Mt 16,19-ben Péterre használt „*kötés és oldás*” kifejezés a Mt 18,18-ban ismét megjelenik a Krisztus által az összes tanítványnak tett ígéretben. Hasonlóképpen, az alap, amelyre az egyház épül, a Mt 16,18-ban Péterre vonatkozik, de más szövegekben (pl. Ef 2,20) az egész apostoli testületre is. Bár pünkösdkor Péter volt a szóvivő, a megbízást, hogy hirdessék az evangéliumot az egész vi-

lagon, a feltámadt Krisztus már korábban megadta a tizenegyeknek (ApCsel 1,2–8). Továbbá nem Péter volt az egyetlen, aki „egység-szolgálatot” gyakorolt a korai egyházban: Pál hasonló funkciót gyakorolt azokon a területeken, amelyekre kiterjesztette missziós tevékenységét, különösen a pogányok között, ami „*az összes egyházért való aggódásként*” fejeződött ki (2Kor 11,28, lásd még Gal 2,7–8; 1Kor 9,1); és Jakab, az Úr testvére levelében a diaszpórában élő tizenkét törzshez fordul (Jak 1,1). Ezenkívül az Újszövetség utal Péter, Jakab és János együttműködésére és közös döntéshozatalára, akiket Pál „*az egyház oszlopainak*” nevezett (Gal 2,9), valamint a többi apostolra és közösségvezetőre (Gal 2,7–9; 1Kor 9,1; ApCsel 15,2).

39. Végül a katolikusok más nézetekkel is szembesültek a péteri szolgálat átadhatóságának kérdésében. Egyes teológiai párbeszédék elismerték, hogy „*az Újszövetség nem tartalmaz kifejezett feljegyzést Péter vezetésének átadásáról, és az apostoli tekintély átadása általában véve sem egyértelmű*” (ARCIC 1981, 6.). Ha az *Apostolok Cselekedeteinek* első fejezeteiben a jeruzsálemi egyház anyaszentegyházként jelenik meg, „*az Újszövetség sehol sem mondja ki, hogy a jeruzsálemi egyház helyét egy másik egyház vette volna át: Péter és Pál egyházának, vagyis Rómának az elsőbbsége az Újszövetségben későbbi tény*” (Dombes 1985, 117., lásd még ARCIC 2018, 35. és 42.).

2.1.2. „Episzkopé” vagy „felügyelői szolgálat” egyetemes szinten

40. Egyes párbeszédék, miközben elismerik Péter különleges helyét az apostolok között, inkább az *episzkopé* tágabb bibliai fogalmára építették a tekintélyről szóló megfontolásaikat. Ez a megközelítés azt hangsúlyozza, ami közös mindazokban, akik az episzkopét gyakorolják, mielőtt elismerik az elsődleges püspöki szolgálat megjelenését és e szolgálat megkülönböztetett gyakorlását egyetemes szinten (lásd ARCIC 1981, 5., 19.). Az ARCIC I. felismerte, hogy „*az egyházak koinóniáját szolgáló episzkopé egymást kiegészítő primátusi és zsinati szempontjainak mintáját egyetemes szinten kell megvalósítani*” (ARCIC 1976, 23.). „*Az egyházi élet szükségszerűségei a püspökség sajátos gyakorlását igénylik az egész egyház*

szolgálatában. Az Újszövetségben található minta szerint Jézus Krisztus a tizenkettő közül kiválaszt egyet, hogy megerősítse a többieket, hogy azok hűségesek maradjanak küldetésükhöz és összhangban legyenek egymással” (ARCIC 1999, 46.). Ugyanezt a fogalmat használták a református-katolikus nemzetközi párbeszédben is: „Egyetértünk abban, hogy az egyházban szükség van az episzkopéra helyi szinten (az egyes gyülekezetek lelkipásztori ellátásához), területi szinten (a gyülekezetek egymás közötti kapcsolatához) és egyetemes szinten (az egyházak nemzetek feletti közösségének irányításához)”, ugyanakkor elismerjük, hogy „nincs egyetértés közöttünk abban, hogy ki tekinthető episzkoposznak ezeken a különböző szinteken, és mi az episzkoposz funkciója vagy szerepe” (R–C 1990, 142.).

2.1.3. A tekintély mint diakónia

41. A kortárs exegézis alapján a teológiai párbeszéd hangsúlyozza, hogy a hatalom és a szolgálat szorosan összefügg. Ahogy az ARCIC megállapítja: „Jézus tanításával összhangban vezetni valójában azt jelenti, hogy szolgálunk másokat, nem pedig uralkodunk rajtuk (Lk 22,24–37), Péter szerepe pedig a testvérek megerősítésében (Lk 22,32) a szolgálat vezetése” (ARCIC 1981, 6). Az ortodox-katolikus-nemzetközi párbeszéd is ragaszkodik ahhoz, hogy „az egyházban Krisztus nevében és a Szentlélek erejével megvalósuló hatalomgyakorlásnak minden formájában és minden szinten a szeretet szolgálatának (diakónia) kell lennie, ahogyan az Krisztusé is volt” (O–C 2007, 14.). Kétségtelen, hogy „Jézus Krisztus azt, hogy »elsőnek lenni«, a szolgálattal (diakónia) kapcsolja össze: »Ha valaki közületek első akar lenni, legyen mindenkinek a szolgája« (Mk 9,35)” (O–C 2016, 4.; lásd még UUS 88.).

42. A tekintély tehát elválaszthatatlanul kapcsolódik a keresztség misztériumához és Krisztus kenózisához. Amint a Szent Iréneusz-csoport megállapítja, a tekintélyt az egyházban „Isten népének a keresztség erején alapuló szolgálataként kell értelmezni”, mivel „a hatalom bármilyen használata az egyházban csak akkor értelmes, ha a megfeszített Krisztus modellje szerint szolgálatként, és nem mások feletti uralomként gyakorolják (vö. Mk 10,42–45; Jn 13,1–17)”. Ez

a szolgálat magában foglalja „*a közösséggel szembeni elszámolási kötelezettséget a különböző szinteken*”. Ebben az értelemben a hatalom gyakorlásának „*mint szolgálatnak, amely magában foglalja az önmegtagadás (»kenózis«, vö. Fil 2,5–11; Mt 23,8–12) gyakorlására való készséget*” (St. Irenaeus 2018, 13.), Krisztus kenotikus példáján kell alapulnia.

2.1.4. A „péteri feladatkör”

43. Figyelembe véve, hogy az Újszövetségben nehéz közvetlen alapot találni Róma püspökének szolgálatára, a lutheránus-katolikus párbeszéd az USA-ban bevezette a „péteri feladatkör” általános fogalmát, amely nem feltétlenül kötődik egy adott székhöz vagy személyhez. A péteri feladatkört úgy határozzák meg, mint „*a szolgálat egy bizonyos formáját, amelyet egy személy, tisztségviselő vagy helyi egyház gyakorol az egyház egészére való hivatkozással. A szolgálatnak ez a péteri funkciója az egyház egységének előmozdítására vagy megőrzésére szolgál az egység szimbolizálásával, valamint a kommunikáció, a kölcsönös segítségnyújtás vagy kiigazítás és az egyház küldetésében való együttműködés elősegítésével*” (L–C US 1973, 4.). Az Újszövetségben a Péterhez kapcsolódó képekkel kapcsolatban ez a párbeszéd azt is megállapította, hogy „*Ha e képek »pályáját« követjük nyomon, a korábbi képektől a későbbi képek felé való fejlődésre utaló jeleket találunk. A képeknek ez a fejlődése nem jelent a későbbi gyakorlati értelemben vett primátust, de láthatjuk az ebbe az irányba való tájékozódás lehetőségét, ha azt a későbbi egyházban kedvező tényezők alakítják*” (L–C US 1973, 13.).

2.1.5. „Péteri szövegek” a patrisztikus hagyományban

44. Egyes teológiai párbeszéddek bizonyították, hogy Róma püspökének elsőbbsége „*az élő hagyománytól elszigetelten nem alapozható meg a Szentírásból*”, amely már nagyon korán elismerte a római szék különleges helyzetét és szerepét (lásd MERCIC 1986, 55.). Az Egyesült Államokban folytatott lutheránus-római katolikus párbeszéd hangsúlyozta, hogy ez a pozíció és szerep „*két párhuzam*

mos vonal” közeledésétől függ: „Az újszövetségi korszakot követő időszakban két párhuzamos fejlődési irányvonal szokásszerűen erősítette Róma püspökének szerepét az akkori egyházak között. Az egyik az apostoli közösségekből kibontakozó többféle Péter-kép folyamatos fejlődése volt, a másik pedig Róma mint politikai, kulturális és vallási központ jelentőségéből fakadt” (L–C US 1973, 15.). A birodalom fővárosaként Róma stratégiai jelentőségét a kereszténység világméretű missziója szempontjából már az újszövetségi időkben felismerték (vö. ApCsel 19,21; 25,25). A római keresztény közösség ezért hamar fontossá vált, amit az is bizonyít, hogy Pál az evangélium hirdetése során a római egyház támogatását kereste (lásd MERCIC 1986, 52.). Rómának az adott kiemelkedő szerepet, hogy itt van Péter és Pál sírja, ami egyedülálló jelentőségű apostoli egyházzá tette. Ahogy az ARCIC megállapítja: „A római egyház, a város, ahol Péter és Pál tanított és ahol vértanúságot szenvedett, az egyházak között egyedülálló felelősséggel rendelkezett: püspöke különleges szolgálatot látott el az egyházak egységével és az apostoli örökséghez való hűséggel kapcsolatban, így püspöktársai között olyan feladatokat töltött be, mint amilyeneket Péternek tulajdonítottak, akinek utódjaként Róma püspökét jelölték meg” (ARCIC 1981, 6.).

45. A latin egyházban Péter mártírhála és római temetése volt az alapja annak, hogy a III. század elejétől kezdve a „péterei szövegeket” Róma püspökére alkalmazták (lásd Tertullianus, *De pudicitia*, 21; *Praescriptionibus adversus haereticos*, 22.4.). A Groupe des Dombes ökumenikus csoport szerint: „A Péter szerepét kiemelő szentírási szövegekre való hivatkozás a korai egyházban másodlagos jelenség az elsődleges gyakorlathoz képest” (Groupe des Dombes 1985, 22.). I. Leó pápával (440–461) vált teljesen egyértelművé a római egyház püspöke és a Péter alakja közötti összefüggés, amelyre már néhány elődje is utalt. Leó szerint Péter Róma püspökén keresztül folytatja a hit hirdetésének feladatát, és Róma elsőbbsége a többi egyházzal szemben Péter jelenlétéből ered, aki utódai-ban, a római püspökökben képviselteti magát (vö. Leó, 98. levél). Egyesek úgy látják, hogy ezt a meggyőződést a Khalkédóni Zsinaton a püspökök is támogatták, amikor jóváhagyták Leó Flavianushoz írt levelét: „Ez az atyák hite; ez az apostolok hite; ez mindany-

nyiunk hite; Péter León keresztül szolt” (idézi MERCIC 1986, 53.). Mások megjegyzik, hogy Leó pápa *Tomus*át azért fogadták el, mert úgy látták, hogy az összhangban van Alexandriai Cirill tanításával, vagyis az apostoli és patrisztikus hagyománnyal: „*A zsinat arra is gondosan ügyelt, hogy hangsúlyozza Leó és Cirill egyetértését: »Jámboran és igazul tanított Leó, így tanított Cirill is«*” (St. Irenaeus 2018, 7.6.). Mindazonáltal ettől kezdve a katolikus egyház számára a Római Szék különleges helyzetének és szerepének megértésében meghatározó tényező volt Róma püspökének Péterhez való viszonya: „*Leó »péteri-római« ekkleziológiája meghatározó szerepet fog játszani a »katolikus« tanítás későbbi irányultságában*” (Dombes 1985, 26.). Az ortodox-katolikus nemzetközi párbeszéd leírja a teológiai fejlődést: „*Róma elsőbbségét, különösen a IV. századtól kezdve, Péternek az apostolok közötti szerepére hivatkozva értelmezték. Róma püspökének a püspökök közötti primátusát fokozatosan olyan előjogként értelmezték, amely azért illeti meg, mert ő Péter; az első apostol utódja. Ezt a felfogást Keleten nem vették át, ahol a Szentírást és az atyákat másképp értelmezték ebben a kérdésben*” (O–C 2016, 16.). A német lutheránus-katolikus párbeszéd tömören megragadja a nyugati fejlődést: „*A helyi elv (sedes apostolica) helyett egy személyes elv jelenik meg (successor Petri)*” (L–C Germ 2000, 168.).

46. Valóban, miközben az ortodoxok elismerik Róma első helyét a *taxiszban* (hierarchiában), általában kisebb tanbeli súlyt tulajdonítanak a péteri kapcsolatoknak. Ez az álláspont tükröződik az észak-amerikai ortodox-katolikus teológiai konzultáció nyilatkozatában: „*Rómát a péteri hagyományra való hivatkozás nélkül erősítették meg első székként*” (O–C US 2017). Az ortodoxok általában Róma elsőségének politikai alapját hangsúlyozzák a Khalkédóni Zsinat 28. kánonjával érvelve, amely elismerte, hogy „*az atyák joggal [...] adtak előjogokat [preszbeia] az idősebb Róma székeinek, mivel az egy birodalmi város*” (lásd O–C 2016, 11. lábjegyzet). Valójában a néhányuk által megfogalmazott ellenvetés nem annyira Róma püspökének elsőbbségére vagy Péter primátusára vonatkozik az Újszövetségben, hanem inkább a katolikus tanítás beolvasztására.

47. Külön meg kell említeni a „péteri szövegek”-nek a szír hagyományban való olvasatát, amely sok tekintetben összhangban

van a latin felfogással, mivel Péter Antiochiában és Rómában is alapított egyházat, és így mindkét egyház püspökeit az ő utódainak tekintik. A katolikus egyház és a szír-malankár ortodox egyház közötti párbeszéddel foglalkozó bizottság a püspöki és péteri szolgálatról szóló közös nyilatkozatában (2002) kijelentette: „*A Szentírás és a hagyomány szerint Jézus Pétert különleges szolgálattal bízta meg. A Kéfa ('szikla') nevet adta neki, és őt tette a tizenkét apostol fejévé, képviselőjévé és szóvivőjévé. Pétert és utódait az egyetemes szintű egység szolgálatával ruházta fel. A katolikus egyházban ezt a szolgálatot Róma püspöke, a szíriai ortodox egyházban pedig az antiochiai pátriárka gyakorolja. A szíriai ortodox egyház szerint az antiochiai pátriárka mint Péter utóda az egység látható szimbóluma, és az egyetemes szíriai ortodox egyházat képviseli*”.

2.2. DE IURE DIVINO

48. Az I. Vatikáni Zsinat azt tanította, hogy Róma püspökének primátusát *de iure divino* (isteni joggal) vezették be, és ezért az egyház alapvető és visszavonhatatlan szerkezetéhez tartozik („*ex ipsius Christi Domini institutione seu iure divino*”, *Pastor aeternus*, II.). Más egyházak hagyományosan vitatták vagy elutasították ezt a *de iure divino* intézményt. A keleti egyházak, bár elismerték a Róma püspökét megillető tiszteletbeli elsőbbséget, úgy vélték, hogy ez az elsőbbség a történelmi fejlődés kérdése. A Moszkvai Patriarkátus például Nilus Cabasilas XIV. századi teológusra hivatkozva 2013-ban kijelentette: „*A Róma püspökeinek járó tiszteletbeli elsőbbséget nem Isten, hanem az emberek iktatták be*” (*A Moszkvai Patriarkátus álláspontja a primátus problémájáról az egyetemes egyházban*, 4.). Hasonlóképpen, azok a protestáns teológusok, akik nem utasították el kategorikusan a pápai primátust, mégis úgy vélték, hogy annak intézménye egyszerűen *de iure humano* (emberi joggal), mivel nem a Szentírásban gyökerezik. Philipp Melanchthon például úgy érvelt, hogyha a pápa „*az evangéliumot engedné*”, a pápaság „*felsőbbségét a püspökök felett*” *iure humano* meg lehetne adni (lásd L–C US 2004, 74.; L–C Aus 2016,

71.). A kortárs ökumenikus reflexió új lehetőségeket hozott létre e hagyományos ellentétek leküzdésére.

2.2.1. Szövegmagyarázati pontosítások

49. Egyes teológiai párbeszéddek az „isteni jog” (*ius divinum*) kifejezés jelentésére összpontosítottak. Az USA-ban a lutheránus-katolikus párbeszéd katolikus résztvevői megállapították: „*A korábbi évszázadokban meglehetősen általánosan úgy gondolták, hogy ez a kifejezés egyrészt magának Jézusnak egy formális cselekedetével létrehozott intézményt jelent, másrészt pedig ennek a cselekedetnek az Újszövetség vagy valamilyen, az apostoli időkre visszanyúlónak hitt hagyomány általi egyértelmű tanúsítását*”. Ezért voltak képesek elismerni: „*Mivel az »isteni jog« ilyen vonatkozásokkal terhelt, a kifejezés nem érzékelteti megfelelően azt, amit a pápaság isteni intézményéről hiszünk*” (L–C US, 1973). Egy későbbi dokumentumban ugyanez a bizottság azt állítja, hogy „*az isteni és emberi jog kategóriáit újra meg kell vizsgálni, és az üdvösség koinóniájának feladatát szolgáló közreműködés kontextusába kell helyezni*” (L–C US 2004, 74.). Amint az ARCIC I. megállapította, a *ius divinum*ot nem kell úgy értelmezni, hogy az egyetemes elsőbbséget mint állandó intézményt Jézus közvetlenül földi élete során alapította. A kifejezés nem jelenti azt sem, hogy az egyetemes primátus az „egyház forrása”, mintha Krisztus üdvözítését rajta keresztül kellett volna közvetíteni. Inkább annak a látható koinóniának a jele, amelyet Isten az egyház számára akar, és eszköz, amelyen keresztül megvalósul az egység a sokféleségben. A püspökök kollegialitásán és az egész egyház koinóniáján belül így elképzelt egyetemes primátusra alkalmazható a *iure divino* minősítés (ARCIC 1981, 11.). Míg az 1991-es hivatalos katolikus válasz az ARCIC I.-re fenntartásokat fogalmazott meg ezzel a felfogással kapcsolatban, a Hittani Kongregáció 1998-ban hasonló megfogalmazást használt, mondván, hogy „a püspökség és a primátus, amelyek kölcsönösen kapcsolódnak egymáshoz és elválaszthatatlanok, isteni intézmény” (*The Primacy of the Successor of Peter in the Mystery of the Church*, 6.).

50. Hasonlóképpen az ókatolikus-katolikus párbeszéd is megerősíti: „*Ha a »péteri hivatal« alatt a pápa által egyetemes távlatokban gyakorolt szolgálatot értjük, amely a püspökeik által vezetett és képviselt helyi egyházak egységének, missziójának és szinodalitásának szolgálatában áll, akkor az ókatolikus teológia is ténylegesen egyetérthet azzal, amit a (számukra idegen) »isteni jog« kifejezés a fent javasolt értelemben jelent (lásd még A-RC/Authority II, 10–15)»* (OC–C 2009, 47.).

51. Az egyház *esse* és *bene esse* közötti különbségtételére támaszkodva a nemzetközi lutheránus-katolikus párbeszéd 1972-ben kijelentette: „*A kérdés [...], amely továbbra is vitatott a katolikusok és a lutheránusok között, az, hogy a pápai primátus szükséges-e az egyház számára, vagy csak egy alapvetően lehetséges funkciót képvisel*” (L–C 1972, 67.) A Farfa Sabina Csoport hasonló gondolatot fogalmazott meg, miközben különválasztotta az egyház *léte*hez és *egységéhez* szükséges kérdéseket: „*Itt egy másik megkülönböztetés is döntőnek bizonyulhat: nevezetesen a különbség aközött, ami az egyház léteéhez szükséges és ami az egyház egységéhez szükséges. Igaz, az egyház léte és egysége közötti ilyen különbségtétel szintén nehézségeket vet fel, mivel az egység az egyház nélkülözhetetlen tulajdonságaihoz, az egyház lényéhez tartozik. Mégis, az ökumenizmusban ma megnyilvánuló új nyitottság a primátus valamely formája felé szinte kötelez minket egy ilyen pontosítás megtételére*” (Farfa 2009, 124.).

2.2.2. *Egyszerre de iure divino és de iure humano?*

52. A hermeneutikai fejtegetések segítettek új megvilágításba helyezni a *de iure divino* és a *de iure humano* közötti különbséget. A nemzetközi lutheránus-katolikus párbeszéd a *Máltai jelentésben* rámutatott, hogy a két fogalmat túl élesen elválasztották egymástól: „*Az egyház történetiségének nagyobb tudatossága, valamint az egyház ekkleziológiai természetének új megértése megköveteli, hogy napjainkban a ius divinum és a ius humanum fogalmát újragondoljuk. Az isteni jogot, vagyis a ius divinumot soha nem lehet megfelelő módon megkülönböztetni a ius humanumtól. A ius divinum mindig csak bizonyos történelmi formákon keresztül közvetítve*

van jelen” (L–C 1972, 31.). Az USA-ban folyó lutheránus-katolikus párbeszéd szerint a pápai primátus egyidejűleg de iure divino és de iure humano: része Isten egyházra vonatkozó akaratának és az emberi történelem által közvetített. Emiatt a pápai primátus teológiaiilag meghatározó és nyitott az alkalmazásra. A lutheránus résztvevők észrevételeiben a következőket olvashatjuk: „Vitánk során gondos történelmi vizsgálatok sorozatával arra a megállapításra jutottunk, hogy a hagyományos megkülönböztetés a de iure humano és a de iure divino között nem nyújt használható kategóriákat a pápaságról szóló mai vitákhoz. Egyrészt a lutheránusok nem akarják úgy kezelni az egyetemes szolgálat gyakorlását, mintha az csupán fakultatív lenne. Isten akarata, hogy az egyház rendelkezzen az evangéliumban való egység előmozdításához szükséges intézményes eszközökkel. Másrészt a római katolikusok a II. Vatikáni Zsinat óta tudatában vannak annak, hogy a pápai primátus gyakorlásának számos módja van” (L–C US 1973, 35.).

53. Hasonló módon az ortodox-katolikus párbeszéd újragondolta az egyház életében olykor pusztán intézményi vagy jogi tényezők teológiai súlyát. Ahogy a chieti dokumentum megállapítja: „Isten kinyilatkoztatja magát a történelemben. Különösen fontos, hogy közösen vállalkozzunk az egyház liturgiája, lelkisége, intézményei és kánonjai történetének teológiai olvasatára, amelyeknek mindig van teológiai vonatkozásuk is” (O–C, 2016, 6.). Valóban, mivel az egyház egyszerre isteni és emberi, intézményei és kánonjai nemcsak szervezeti vagy fegyelmi értékkel bírnak, hanem az egyház életének kifejeződései a Szentlélek vezetése alatt. Ezen intézmények közül a primátus és a szinodalitás egyaránt hozzátartozik az egyház természetéhez, amint azt a Szent Iréneusz Ortodox-Katolikus Közös Munkacsoport megerősítette: „A primátus és a szinodalitás nem választható formái az egyház vezetésének, hanem az egyház természetéhez tartoznak, mert mindkettőnek az a célja, hogy minden szinten erősítse és elmélyítse a közösséget” (St. Irenaeus 2018, 16.). Jelentős, hogy a II. Vatikáni Zsinat azt tanítja, hogy a kollegialitás „Krisztus alapításában és parancsában gyökerezik” (lásd alább 66. §).

54. Az ARCIC megpróbált egy tanbeli közeledést ösztönözni azáltal, hogy a hagyományos *de iure divino* fogalmat „az isteni

gondviselés ajándékaként” vagy „a Szentlélek egyházi vezetésének hatásaként” értelmezte: „Mindazonáltal az anglikán teológusok időről időre megerősítették, hogy megváltozott körülmények között az anglikán közösség egyházainak lehetséges lehet, hogy a római primátus fejlődését az isteni gondviselés ajándékaként – más szóval a Szentlélek egyházi vezetésének hatásaként – ismerjék el. Az isteni jog I. Vatikáni Zsinaton használt nyelvezetének fenti értelmezése alapján joggal merül fel a kérdés, hogy valóban létezik-e szakadék az isteni jogon alapuló primátus (iure divino) érvényesítése és az isteni gondviselés (divina providentia) általi keletkezésének elismerése között” (ARCIC 1981, 13.). Az ARCIC a kommunioékklezológia kontextusában megállapítja: „A múltban a római katolikus tanítást, miszerint Róma püspöke isteni jogon vagy törvény alapján egyetemes püspök, az anglikánok elfogadhatatlannak tartották. Úgy gondoljuk azonban, hogy Róma püspökének primátusát Isten egyetemes koinóniára vonatkozó tervének részeként mindkét hagyományunkkal összeegyeztethető módon lehet megerősíteni” (ARCIC 1981, 15.; az 1988-as Lambeth-konferencia jóváhagyta ezt a fel fogást, lásd 8. határozat, 3. pont).

2.2.3. „Necessitas Ecclesiae”: teológiai lényeg és történeti lehetőség

55. Részben az ökumenikus meglátásoknak köszönhetően a *de iure divino* és a *de iure humano* közötti megkülönböztetést nagyrészt felváltotta a teológiai lényeg és a primátus történelmi esetlegessége közötti megkülönböztetés. Tekintettel arra, hogy a pápai primátust milyen mélyen meghatározták a legkülönbözőbb (pl. egyházi, politikai, kulturális) történelmi kihívások, parancsok, megbízások és fenyegetések, világosabb különbséget lehet és kell tenni a pápai primátus tanbeli stílusa és annak esetleges történelmi formája vagy alakítása között. II. János Pál pápa az *Ut unum sint*ben fejezte ki ezt a megkülönböztetést, amikor elfogadta azt a kérést, hogy „*találjam meg a primátus gyakorlásának olyan formáját, mely – küldetésének egyetlen lényeges mozzanatáról sem mondva le – kitárul az új helyzet felé*” (UUS 95.). A Hittani Kongregáció az erre a felkérésre megfogalmazott *Megfontolásokban (Considerations)* így magyarázta a különbséget: „*A péteri szolgálatot a gyakorlás konkrét tar-*

talma különbözteti meg, amennyiben hűen kifejezi végső céljának (az egyház egységének) alkalmazását az idő és a hely körülményeihez. E konkrét tartalmak nagyobb vagy kisebb mértéke minden korban a necessitas Ecclesiae-től függ” (The Primacy of the Successor of Peter in the Mystery of the Church, 12.).³⁰

56. Ha a keresztény egység az egyik elsődleges „egyházi szükségai” közül, akkor hogyan lehet gyakorolni a pápai primátust, hogy ennek a szükségszerűségnek megfeleljen? Mi tartozik a *de iure divino* rendjéhez, és mi tekinthető járulékosnak? „Az egység szolgálatát is »péteri szolgálat«-ként határozzák meg. Ezt a szolgálatot mint Krisztus egyházának állandó elemét a legkorábbi idők óta tiszteletet övezte és élő kifejeződésre talált. Ennek ellenére a történelem folyamán viták alakultak ki e kifejezés sajátos rendszeréről és formáiról” (L–C Germ 2000, 153.). Valóban, számos ökumenikus nehézség, félelem vagy elégedetlenség elsősorban a pápai primátus esetleges és ezért változtatható jellemzőivel függ össze. A pápai többség egyes vonásai, amelyek eredetileg az egyháztörténelem egy bizonyos időszakában felmerült valódi szükségletre válaszoltak, még akkor is fennmaradtak, amikor eredetük oka már eltűnt. „Fel kell továbbá tenni a kérdést, hogy a római katolikus egyház alapvetően lát-e és milyen mértékben lehetőséget a nem katolikus egyházak pápával való közösségének egy olyan formájára, amelyben a péteri egységsszolgálat lényege megmarad, de más kánoni formákban, mint amelyek a középkor óta, de különösen az újkorban normatívnak mutatkoztak” (L–C Germ 2000, 200.). Ugyanez igaz a pápai primátusnak az egyházi élet különböző területeire való kiterjesztésére is; a történelmi körülmények, amelyek egykor az egyházi ügyekben a primátus többé-kevésbé messzemenő kiterjesztését indokolták, változhattak. Ezért „fontos különbséget tenni a primátusi tisztség lényege és a primátus gyakorlásának bármely konkrét módja között” (FO 2013, TCTCV, 56.). Végül a történelmi vizsgálat lényeges eszköz „az emlékezet gyógyításában”. A teológiai lényeg helyett számos „seb” elsősorban a primátus gyakorlásának

³⁰ Vö. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19981031_primato-successore-pietro_en.html (utolsó megtekintés: 2025. február 6.).

esetleges módjaihoz, valamint a személyes kudarcokhoz kapcsolódhat. Röviden: az ökumenikus dokumentumok nagyobb figyelmet és értékelést kérnek azokra a történelmi körülményekre, amelyek a különböző régiókban és korszakokban befolyásolták az elsőbbség gyakorlását. Valóban, „*bár különböző módokon és mértékben, az egyházak keleten és nyugaton egyaránt gyakran szembesültek azzal a kísértéssel, hogy az egyházi vezetést összemoszák a világi hatalommal és annak intézményeivel*” (St. Irenaeus 2018, 5.4.).

2.3. AZ I. Vatikáni Zsinat meghatározásai

A JOGHATÓSÁG ELSŐBBSÉGÉRŐL ÉS A PÁPAI TÉVEDHETETLENSÉGRŐL

57. A katolikus teológusok a középkor óta azt állították, hogy a pápa hivatala *de iure divino* szolgálat. A pápai szolgálatnak ehhez a fel fogásához szorosan kapcsolódik az egyetemes joghatóság és a pápa tévedhetetlenségének tana. Ezek a tanok a katolikus egyház tanításában már jóval az I. Vatikáni Zsinat előtt is nyomon követhetők. Például, ahogyan az USA-ban folytatott lutheránus-katolikus párbeszéd megállapította: „*A Firenzei Zsinat a görög és latin egyházak uniójáról szóló rendeletében (1439) a pápai elsőbbségről szóló tanítást olyan kifejezésekkel fogalmazta meg, amelyek megközelítik az I. Vatikáni Zsinatét*” (L–C US 1973, 19.). Az egyetemes joghatóság tanítása, ahogyan az a Trienti Zsinat utáni időszakban kialakult, az „uniatizmus” jelenség egyik ekkléziológiai előfeltételének tekinthető (lásd alább a 131. §-t). Hasonlóképpen, a szeplőtelen fogantatás dogmájának IX. Piusz pápa általi kihirdetése 1854-ben már a pápai tévedhetetlenség gyakorlását feltételezi. A joghatóság elsőbbségéről és a pápa tévedhetetlenségéről szóló tanokat azonban még nem határozták meg dogmaként.

58. A *Pastor aeternus*ban az I. Vatikáni Zsinat (1870) új helyzetet teremtett, amikor dogmaként hirdette ki ezeket a tanokat. Ezek a dogmatikai meghatározások jelentős akadállynak bizonyultak a többi keresztény számára a pápasággal kapcsolatban. „*Míg a katolikusoknak a Róma püspökével való hit- és szentségi közösség fenn tartása szükséges feltételnek számít ahhoz, hogy teljes értelemben*

egyháznak tekintsek őket, addig az ortodoxok és a protestánsok számára éppen a pápának a tanítás feletti ellenőrzése és az egyházi élet terén fennálló történelmi tekintélyigénye az, ami a leginkább eltér az egyháznak az Újszövetségben és az ókeresztény írásokban élénk tárt képétől” (O–C US 2010, 2.).

59. Egyes teológusok az I. Vatikáni Zsinat³¹ újraolvasására vagy recepciójára vonatkozó felhívásával összhangban néhány helyi és nem hivatalos teológiai párbeszéd – mint például a Groupe des Dombes (1985, 82–84.; 2014, 196–206.), a lutheránus-katolikus párbeszéd az Egyesült Államokban (2004, 209–217.), a Farfa Sabina Csoport (2009, 62–124.), a lutheránus-katolikus párbeszéd Ausztráliában (2016, 130–134.) vagy a Szent Iréneusz Csoport (2018, 10. sz. 1–10.13.) – megkezdte az I. Vatikáni Zsinat újragondolását, ami új utakat nyitott a zsinat teljesebb megértése felé. Ez a hermeneutikai megközelítés azt hangsúlyozza, hogy az I. Vatikáni Zsinat dogmatikai kijelentéseit nem elszigetelten, hanem az evangélium, a teljes hagyomány és a történelmi összefüggései-
nek fényében kell értelmezni.³² Bár az egyetemes joghatóságról és a pápa tévedhetetlenségéről szóló tanok két különálló kérdés, ebben az alfejezetben mégis együtt tárgyaljuk őket, mivel ugyanaz a zsinat határozta meg őket.

³¹ Lásd például Joseph Ratzinger: „Ahogyan a Szentírásan belül is létezik a *re-lectura* [’újraolvasás’] jelensége [...], úgy a zsinatok egyes dogmáit és kijelentéseit sem elszigetelten kell értelmezni, hanem a dogmatikatörténeti *relectura* folyamatában, a hit történetének egységében. [...] Hogy ez a belátás alapvető jelentőségű az I. Vatikáni Zsinat értelmezése szempontjából, az nyilvánvaló” (Joseph Ratzinger, *Das neue Volk Gottes: Entwürfe zur Ekklesiologie*, 2. kiadás [Düsseldorf: Patmos, 1970], 140–141.); lásd még Walter Kasper: „A katolikus felfogás szerint egy ilyen újra felfogás nem a zsinat definícióinak érvényességét kérdőjelezi meg, hanem azok értelmezését érinti. A befogadás ugyanis nem automatikus, pusztán passzív elfogadást jelent, hanem az elsajátítás eleven és kreatív folyamatát.” »Péteri szolgálat és szinodalitás«, *The Jurist* 66, 1 (2006), 302. Lásd még CONGAR, Y., *Diversités et communion. Dossier historique et conclusion théologique*, Éditions du Cerf, Paris 1982, 244–257.

³² Lásd KASPER, W., *Catholic Hermeneutics of the Dogmas of the First Vatican Council*, in *The Petrine Ministry. Catholics and Orthodox in Dialogue* (szerk. Kasper, W.), The Newman Press, New York 2006.

2.3.1. Az I. Vatikáni Zsinat értelmezéstani megközelítése

a) A zsinat történeti összefüggése

60. Az I. Vatikáni Zsinatot történelmi vonatkozásaiban kell megérteni. A Farfa Sabina Csoport (2009, 106.), a Groupe des Dombes (2014, 198.), a Szent Iréneusz Csoport (2018, 10.1–10.6.) és a nemzetközi ortodox-katolikus párbeszéd (O–C 2023, 3.5.) mind reflektáltak arra, hogy a XIX. században a katolikus egyház különböző kihívásokra válaszolt. Ekkleziológiai szempontból a gallikanizmus a nemzeti egyházak autonómiájának hangsúlyozásával újjáélesztette a konciliarizmus koncepcióját. Politikai szempontból az egyházat a regalizmus (az egyház feletti fokozott állami ellenőrzés) és az antiklerikális liberalizmus növekvő befolyása állította kihívás elé. Intellektuálisan a racionalizmus és a modern tudományos fejlődés a hit hagyományos megfogalmazásait kérdőjelezte meg. E kihívásokra reagálva és azok ellensúlyozásaként az ultramontan mozgalom a pápa vezetését és egy központosítottabb egyház létrehozását támogatta a korabeli politikai szuverenitási rendszerek mintájára. Ebben az összefüggésben „a püspökök többsége a megerősített pápaságban az egyház szabadságának védelmét és általánosabban az egység erejét látta a modern világgal szemben” (Farfa 2009, 106.).

61. További nehezítő tényező, hogy a zsinat az 1870-ben kitört francia–porosz háború következtében megszakadt, és ez hozzájárult a zsinat ekkleziológiájának kiegyensúlyozatlanságához: a zsinat nem tudott túllépni egy pápaságról szóló kezdeti ekkleziológiai dokumentumon, ezért nem foglalkozott az egyház misztériumának egészével (lásd O–C 2023, 3.5.). A püspökök kérdését az egyházban, feladataikat és jogaikat a II. Vatikáni Zsinatig nem vitatták meg részletesen és nem fogalmazták meg egyházi tanításként. Ezért a Farfa Sabina Csoport megállapítja: „Az a hermeneutikai szabály, hogy az I. Vatikáni Zsinat eredményeit a II. Vatikáni Zsinat kijelentéseinek fényében kell olvasni, összhangban van ezekkel a történelmi tényekkel. Ily módon megmarad az 1870-ben megvalósult tartalom, ugyanakkor egy összetettebb kontextusban látjuk” (Farfa 2009, 116.).

b) Az akarat és a kifejezés megkülönböztetése

62. Egy másik fontos hermeneutikai elv az I. Vatikáni Zsinat értelmezése a szándékok fényében. Ahogyan a Szent Iréneusz Csoport megállapítja: „*A dogmák hermeneutikája felhívja a figyelmet arra, hogy különbséget kell tenni a dogma formulája („amit mondanak”) és a szándékolt kijelentés („amit jelentenek”) között*” (St. Irenaeus 2018, 3.). A zsinat azt kívánta, hogy határozatait „*az egyetemes egyház ősi és állandó hite szerint*” (*Pastor aeternus* [PA], Bevezetés, DH 3052.) értsék, ahogyan azt „*az ökumenikus zsinatok aktái és a szent kánonok tartalmazzák*” (PA III, DH 3059.), különösen azok, „*amelyekben a nyugati és keleti egyházak a hitben és a szeretetben egyesültek*” (PA IV, DH 3065.). A Farfa Sabina Csoport ezért különbséget tesz a sajátos kontextus és nyelvezet által feltételezett kifejezhető (*enuntiabile*) és az I. Vatikáni Zsinat dogmatikai meghatározások tárgyai (*res*) között: „*Maga a definíció és amit meghatároz, az a kifejezhető (enuntiabile), de a hitaktus nem hozzá szól, hanem ahhoz, amit ez jelent, vagyis az értelméhez, a tárgyhoz (res)*” (Farfa 2009, 178.). „*Ha ilyen megkülönböztetést teszünk, akkor a tévedhetlenség dogmája és a joghatóság elsőbbségének értelme objektíven a következőképpen állapítható meg: (1) az egyház egységének biztosítását segítik a keresztény hit alapvető kérdéseiben, olyan esetekben, amikor ez veszélybe kerül; (2) biztosítják az evangélium hirdetésének szabadságát és az egyházi tisztségekbe való szabad kinevezést minden társadalmi rendszerben*” (Farfa 2009, 179.).

63. E megkülönböztetés alapján a Farfa Sabina Csoport a következő megállapításra jutott: „*Az újabb történeti vizsgálatok eredményei lehetővé teszik, hogy most már valóban meg lehessen különböztetni az I. Vatikáni Zsinat ténylegesen szándékolt jelentését attól, ahogyan azt az akkori körülmények között kifejezték. Ez a köntös azonban, a tanítás megfogalmazásának ez a módja volt az, ami a múltban mindkét dogma szélsőséges értelmezésének kedvezett. Az említett zsinatnak nem állt szándékában sem tagadni, sem elvetni az első évezred hagyományát, nevezetesen azt, hogy az egyház egymással kommunikáló egyházak hálózata. Bár bizonyára korai lenne azt állítani, hogy a pápai tisztséggel kapcsolatos nézeteltérések eltűntek, az I. Vatikáni Zsinat új szemlélete lehetővé teszi a luther-*

ránusoknak és másoknak, hogy a zsinati meghatározások új értékeléséhez jussanak” (Farfa 2009, 259.).

c) A szövegnek és értelmezésének a megkülönböztetése

64. Emellett a zsinati tanítás megfelelő megértése szempontjából a legnagyobb jelentőséggel bír a határozatoknak a katolikus egyházi tanítóhivatal általi későbbi értelmezése. Valóban, „*a történelmi vizsgálat arra enged következtetni, hogy az I. Vatikáni Zsinat sokféle – különösen túlzó – fogadtatási módja nem volt hű a zsinat meghatározásaihoz. [...] Csak ha az eredeti szándék és az azt követő fogadtatás közötti különbségek tudatában vagyunk, akkor lehet felülkerekedni a későbbi apologetikus magatartáson*” (St. Irenaeus 2018, 10.10.).

65. Történelmi szempontból döntő jelentőségű a *Német püspökök válasza Bismarck körlevelére* című 1875-ös írás, mert ezt a zsinatot összehívó pápa, IX. Piusz hiteles értelmezésként fogadta el. E válasz szerint a pápa joghatósági elsőbbsége nem csökkenti a püspökök rendes tekintélyét, mert a püspöki hivatal „*ugyanazon az isteni intézményen*” alapul, mint a pápai hivatal. Ami a tévedhetetlenséget illeti, a *Válasz* rámutat, hogy az „*pontosan ugyanazt a területet fedi le, mint az egyház tévedhetetlen tanítóhivatala általában, és kötődik a Szentírás és a hagyomány tartalmához, valamint a tanítóhivatal által már elfogadott tanítói döntésekhez*” (lásd Farfa 2009, 104.; St. Irenaeus 2018, 10.8.; O–C 2023, 3.6.).

66. De mindenekelőtt az I. Vatikáni Zsinat csak a II. Vatikáni Zsinat tanításának fényében fogadható el helyesen. A II. Vatikáni Zsinat olyan kérdésekkel foglalkozott, amelyek az I. Vatikáni Zsinaton nyitva maradtak, nevezetesen azzal, hogy miként értelmezik a püspöki hivatalt és hogyan kapcsolódik a pápai szolgálathoz. Az I. Vatikáni Zsinaton a kisebbség által megfogalmazott számos fenntartást figyelembe vették és beépítették a pápai primátusról szóló nyilatkozatokba. Ami a tévedhetetlenséget illeti, az isteni ki nyilatkoztatásról szóló konstitúció, a *Dei Verbum* megerősíti, hogy „*az egyház eleven tanítóhivatalára van bízva. [...] Ez a tanítóhivatal nem Isten szava fölött, hanem annak szolgálatában áll, csak azt tanítja, amit áthagyományoztak*” (DV 10.), az egyházzal szembeni konstitúció, a *Lumen gentium* pedig fenntartja, hogy „*a hívők összessége*

a hitben nem tévedhet” (LG 12.). A II. Vatikáni Zsinat a püspöki hivatal szentségéről szóló tanításában (LG 21.) újra megteremtette a kapcsolatot a felszentelés által adott szentségi és jogi hatalom között:³³ „*Ez azt jelenti, hogy a püspök a felszentelése folytán olyan hatalommal rendelkezik, amelyet jogi értelemben nem Róma püspöke delegál. E hatalom gyakorlását azonban végső soron az egyház legfőbb tekintélye ellenőrzi*” (L–C US 2004, 218.). Az a tény, hogy mind a rendi, mind a joghatósági hatalom a felszentelésből származik, azt tükrözi, hogy Krisztus a hatalom forrása és az egyházi tekintély gyakorlásának a modellje. Valóban, „*a püspök mind a szentségi, mind a pásztori hatalmat közvetlenül Krisztustól kapja a felszentelés és a püspökszentelés révén*” (Farfa 2009, 111.). Ennek alapján a *Lumen gentium* konstitúció hangsúlyozta a püspöki kollegialitás jelentőségét, miszerint „*Krisztus alapítói szándéka és parancsa alapján egyenként is kötelesek törődni az egyetemes Egyházzal*” (LG 23., lásd még LG 22. és 25.). Ezzel „*a II. Vatikáni Zsinat teológiája továbbfejlesztette az I. Vatikáni Zsinat tanítását, kiegyensúlyozottabb képet adva a pápának a püspökökhöz és a püspököknek Isten népéhez való viszonyáról. Róma püspöke a püspökök kollégiumának feje, akik osztoznak az egyetemes egyház iránti felelősségében. Tekintélye céljában pasztorális jellegű, még ha jogi formájú is. Mindig kollegiális kontextusában kell érteni*” (L–C US 1973, 20.). A kollegialitás zsinati koncepcióját a szinodalitás tágabb elvén belül még jobban elmélyítették, különösen Ferenc pápa tanításában: a püspöki szinódus, amely mindig „*cum Petro et sub Petro*” a *hierarchica communió*ban (lásd LG 21–22.) jár el, az egyetemes egyház szintjén „*a püspöki kollegialitás kifejeződése egy teljes egészében szinodális egyházon belül*”.³⁴

³³ Lásd különösen a *Lumen gentium* függelékeként kiadott *Nota explicativa praeiviát*.

³⁴ FERENC pápa, *Beszéd a püspöki szinódus intézményének 50. évfordulója alkalmából*, 2015. október 17.

2.3.2. A dogmák értelmezése

a) A joghatóság primátusa

67. Az I. Vatikáni Zsinat meghatározásainak megfelelő értelmezése érdekében az egyes párbeszédetek tanulmányozták a *Pastor aeternus* szövegének történetét, főként azt a háttérrel, amely a használt kifejezések megválasztását feltételezte (kiemelten Zinelli püspök magyarázatát, aki a zsinat tervezetet előkészítő bizottságának, a Hitdeputációnak a nevében beszélt). A párbeszédetek tisztázták, hogy a zsinati eljárás szerint az egyetemes joghatóság dogmája számos korlátozást tartalmaz.³⁵ Maga a konstitúció hangsúlyozza, hogy minden püspök „rendes és közvetlen” joghatóságát saját részegyházán belül „kell megerősíteni és igazolni” a római püspöki hivatal gyakorlásával (*Pastor aeternus* III, DH 3064.). E kifejezések jelentésének tisztázása segített a zsinat szándékának jobb megértésében. Amint az ARCIC kifejti: „Nehézségek merültek fel annak kapcsán, hogy az I. Vatikáni Zsinat az egyetemes, rendes és közvetlen joghatóságot Róma püspökének tulajdonította. E szakszavak félreértése súlyosbította a nehézségeket. Róma püspökének mint egyetemes primásnak a joghatóságát rendes és közvetlen (azaz nem közvetített) joghatóságnak nevezik, mert ez hivatalából fakad; egyetemesnek pedig egyszerűen azért nevezik, mert lehetővé kell tennie számára, hogy a koinónia egészének és minden egyes részének egységét és harmóniáját szolgálja” (ARCIC 1981, 18.; lásd még MERCIC 1986, 61.). „Miután megvizsgáltuk, hogy valójában miről szavaztak a zsinaton”, a Farfa Sabina Csoport kijelentheti, hogy „összegezve nyilvánvalóvá válik, hogy az I. Vatikáni Zsinat nem tette a pápát az egyház abszolút uralkodójává” (Farfa 2009, 105.).

³⁵ Ahogy a Farfa Sabina Csoport tisztázta: 1) a pápával együtt egy zsinatra összegyűlt püspökökre ugyanaz a teljhatalom vonatkozik; 2) a pápai joghatóságot a természeti és az isteni törvény (azaz a kinyilatkoztatás), valamint általában a kánon- és szokásjog korlátozza; 3) míg a pápai hatalom „rendes” (azaz nem delegált) és „közvetlen” (azaz nem delegált). közvetítő igénybevétele nélkül gyakorolja), a pápa általában nem avatkozik bele a helyi egyház mindennapi életébe, hanem csak kivételesen és vészhelyzetben; 4) a pápai joghatóság mindig az egyház épülésének előmozdítására köteles, és soha nem veszélyezteti az isteni törvényt és rendet (lásd Farfa 2009, 102.).

68. E pontosítások ellenére a teológiai párbeszédnek kifejezik annak szükségességét, hogy az I. Vatikáni Zsinat joghatóságról szóló tanítását integrálni kell a kommunioekkléziológiába. Ahogyan a német lutheránus-katolikus párbeszéd megállapítja: „*A lutheri fel-fogás számára a »joghatóság elsőbbségének« elve elfogadhatatlan, hacsak annak formája nem épül be alkotmányosan az egyház kommunióstruktúrájába*” (L–C Germ 2000, 198.). Valóban, „*azt az állítást, hogy Róma püspöke isteni intézmény révén rendes, közvetlen és egyetemes joghatósággal rendelkezik az egész egyház felett, egyesek úgy tekintik, mint ami veszélyezteti a püspöki kollégium egységét és a püspökök apostoli tekintélyét, a testvéreket, akiknek megerősítésére Péter parancsot kapott*” (Response of the House of Bishops of the Church of England, 47.). Hasonlóképpen a Nemzetközi Ortodox-Katolikus Párbeszéd is megjegyzi, hogy „*az ilyen ekkleziológia az ortodoxok számára komoly eltérést jelent az atyák és az ökumenikus zsinatok kánoni hagyományától, mert elhomályosítja az egyes helyi egyházak katolicitását*” (O–C 2023, 3.10.).

b) A tévedhetetlenség

69. Az I. Vatikáni Zsinat történelmi kontextusának, eljárásának (különös tekintettel Gasser püspök, az illetékes bizottság elnökének relatiójára) és elfogadásának tanulmányozásával egyes teológiai párbeszédnek világossá tették a tévedhetetlenség dogmájával kapcsolatos fogalmak jelentését, és egyetérteni a tanítás vonatkozásában (lásd L–C US 1978, Farfa 2009, Dombes 2014).

○ A kifejezések és a szándékok megvilágítása

70. A teológiai párbeszédnek tisztázták a dogma megfogalmazását. Különösen az Egyesült Államokban folytatott lutheránus-katolikus párbeszéd (1978), a Groupe des Dombes ökumenikus csoport (2014) és a Farfa Sabina Csoport javasolt „*néhány fontos változtatást, amelyek számos előítéletet és megszokott félreértést megszüntetnek*”, és rávilágítottak, hogy mi nem a tévedhetetlenség (Farfa 2009, 263.): 1) a tévedhetetlenség nem személyes tulajdonság: „*Az I. Vatikáni Zsinat nem minősítés nélkül mondta ki, hogy a pápa tévedhetetlen. Inkább azt tanította, hogy bizonyos nagyon szűken*

*meghatározott cselekmények végzése során ugyanazzal a tévedhetetlenséggel van megajándékozva, amelyet Krisztus továbbított egyházának (DS 3074.)” (L–C US 1978, 14.; továbbá MERCIC 1986, 71.) – más szóval „nem a pápa személyes tévedhetetlenségét határozta meg, hanem azt a képességét, hogy bizonyos feltételek mellett tévedhetetlenül hirdesse az egyház hitét” (O–C 2023, 3. 7.); 2) a tévedhetetlenség nem független az egyháztól, és azt a kijelentést, hogy a pápai definíciók „önmaguktól és nem az egyház beleegyezésével (ex sese, non autem ex consensu ecclesiae” visszavonhatatlannak, azért tették hozzá, „hogy kizárják egyes gallikánok és konciliaristák tendenciáját, akik a püspökök jóváhagyását szükségesnek tartották ahhoz, hogy bármely pápai definíció tévedhetetlenséget kapjon. A konszenzus fogalma a Vatikánban a hivatalos jóváhagyás jogi értelmében értendő, és nem az egyház egésze általi egyetértés vagy elfogadás általánosabb értelmében” (L–C US 1978, 17.; továbbá O–C 2023, 3. 7.); 3) a tévedhetetlenség nem abszolút abban az értelemben, hogy nemcsak alanya és aktusa, hanem tárgya is korlátozza, hiszen a pápa nem hirdethet ki új tanítást, hanem csak egy, az egyház hitében már meggyökerezett tanítás (*depositum fidei*) továbbfejlesztett megfogalmazását adhatja (PAIV). Az Egyesült Államokban folyó lutheránus-katolikus párbeszédben a lutheránus tagok elismerik, hogy „a tévedhetetlenség nyelvezete nem arra szolgál, hogy bármit is hozzáadjon az evangélium tekintélyéhez, hanem inkább arra, hogy hagyja, hogy a tekintélyt félreérthetetlenül elismerjék” (L–C US 1978, *Lutheran Reflections*, 12.). Hasonlóképpen, az ARCIC megerősíti, hogy „a tévedhetetlenség csak az ítéletnek a tévedéstől való megóvását jelenti az egyháznak az igazságban való megtartása érdekében, nem pedig pozitív inspirációt vagy kinyilatkoztatást. Sőt, a Róma püspökének tulajdonított tévedhetetlenség olyan adomány, hogy bizonyos körülmények között és pontos feltételek mellett az egyház tévedhetetlenségének szerve legyen” (ARCIC 1981, 7. lábjegyzet).*

71. A dogma megfogalmazásának tisztázásán túlmenően a párbeszédek némi közös pontot is találtak a dogma jelentőségét illetően, felismerve elsősorban a személyes tanítóhivatal szükségességét, mivel az egyház egysége az igazságban való egység. Az Egyesült Államokban folytatott lutheránus-katolikus párbeszédben a lutherá-

nus tagok azt mondták, hogy *„arra ösztönözték őket, hogy elgondolkodjanak azon, mennyire fontos, hogy az egyházak – ha az alkalom úgy kívánja – egyetértve szólaljanak meg a világban, és hogy egy olyan egyetemes tanítóhivatal, mint a pápa, hogyan gyakorolhatná az egység olyan szolgálatát, amely inkább felszabadító és felhatalmazó, mint korlátozó vagy elnyomó”* (L–C US 1978, 18.). Az ARCIC szerint az a személy, aki az egység egyetemes szolgálatát gyakorolja, egyúttal sajátos tanítói tekintéllyel is rendelkezik: *„Az egyház ítélete általában zsinati döntés útján születik, de időnként egy püspöktársaival közösségben eljáró tekintély zsinattól függetlenül is megfogalmazhatja a döntést. Bár az egyház alapvető tévedésektől való megóvásának felelőssége az egész egyházat illeti meg, azt az egyház nevében az egyetemes prímás, vagyis a pápa is gyakorolhatja [...]. Valójában az egyház történetében voltak olyan időszakok, amikor mind a zsinatok, mind az egyetemes primátust gyakorló pápák megvédték a támadásnak kitett törvényes álláspontokat”* (ARCIC 1981, 28.). Az egyháznak tehát egyszerre van szüksége kollegiális és személyes tanítóhivatalra: *„az egyháznak egyszerre van szüksége egy sokszoros, kiterjedt tekintélyre, amelyben Isten egész népe aktívan részt vesz, valamint egy egyetemes előljáróra mint az igazságban és szeretetben való látható egység szolgájára és középpontjára. Ez nem jelenti azt, hogy minden különbség megszűnik; de ha az élő egyházban bármilyen péteri funkciót és tisztséget gyakorolnak, amelynek látható központjaként egy egyetemes előljáró hivatott szolgálni, akkor hivatalához hozzátartozik, hogy mind meghatározott tanítói felelősséggel, mind pedig a Lélek megfelelő ajándékával rendelkezzen, amely képessé teszi őt ennek betöltésére”* (ARCIC 1981, 33.). Az *Ut unum sintre* adott válaszában az anglikán egyház is elismeri, hogy *„az anglikánok tehát semmiképpen sem ellenzik a személyes szolgálat elvét és gyakorlatát a világ szintjén az egység szolgálatában. Sőt, az Anglikán Közösséggel [Anglican Communion] kapcsolatos tapasztalataik egyre inkább arra készítetik őket, hogy a közösségi és kollegiális szolgálatok mellett a hitben való egység személyes szolgálatának megfelelő szükségességét is értékeljék”* (Response to *Ut unum sint*, 44.). Ugyanekkor a Groupe des Dombes megállapítja: *„Minden tesztületet azért kell elnökölni, hogy tanbeli döntést hozzon, egy adott*

problémára vonatkozóan következtetést vonjon le, és kifejezze egyöntetűségét. Ezt a mélyen emberi adottságot azonosítja az Újszövetség az apostolok, különösen Péter által vállalt vezetői szerepével, bármilyen következtetéseket is vontak le belőle az egyházak. A személyes előljáróság tekintélye rendszerint a közösség és a lelkesi testület tekintélyét képviseli, feltételezi és foglalja össze benne” (Dombes 2014, 346.).

○ További fenntartások

72. E pontosítások ellenére a párbeszédnek még mindig aggodalmukat fejezik ki a következő elvekkel kapcsolatban:

1) *Az evangélium elsőbbsége, ami különösen fontos a lutheránusoknak. „A tévedhetetlenség elve a lutheri felfogás számára elfogadhatatlan, hacsak a pápa ex cathedra döntései nem maradnak a Szentírásban adott kinyilatkoztatás végső rendelkezése alatt” (L–C Germ 2000, 198., lásd még L–C US 1978, 41., 52.; L–C US 2004, 117.). A katolikusok a maguk részéről elismerik, hogy „továbbra is fontos ökumenikus feladat hárul rájuk: a tévedhetetlenséget az evangélium elsőbbségének és Krisztus üdvözítő cselekedetének fényében kell tovább vizsgálni; de azt is meg kell mutatni, hogy a tévedhetetlenség hogyan tud szolgálatot tenni Isten népének azáltal, hogy kifejezi ezt az elsőbbséget” (L–C US 1978, 75.).*

2) *A tévedhetetlenség az egész egyház fogvatkozhatatlanságának szolgálatában. A Lumen gentium a tévedhetetlenséget olyan ajándékként írta le, amellyel az egész egyház „fel van ruházva” (LG 25.; lásd még LG 12., lásd fentebb 66. §). Mindazonáltal egyes párbeszédnek fenntartásokat fogalmaztak meg a kifejezés használatával kapcsolatban: „Egyetértünk abban, hogy ez a kifejezés feltétel nélkül csak Istenre alkalmazható, és hogy egy emberi lényre való használata, még nagyon korlátozott körülmények között is, sok félreértést eredményezhet. [...] Azt is elismerjük, hogy a tévedhetetlenség bizonyos feltételek mellett Róma püspökének való tulajdonítása minden kijelentésének túlzott jelentőséget kölcsönzött egyes esetekben” (ARCIC 1981, 32.; lásd még Farfa 2009, 263.). Ugyanebben a kritikai szellemben: „A metodistáknak problémáik vannak a tévedhetetlenség e római katolikus felfogásával, különösen, mivel úgy*

tűnik, hogy az igazság olyan megkülönböztetését feltételezi, amely meghaladja a bűnös emberi lények képességét [...] A metodistáknak további nehézséget okoz az a gondolat, hogy Róma püspöke ebben a folyamatban az egész egyház nevében eljárhat” (MERCIC 1986, 72–73.).

A megbeszélések gyakran idézett tágabb fogalma a *fogyatkozhatatlanság* kifejezés, „*amely nem az egyház hibátlanságáról beszél, hanem azt vallja, hogy Krisztus – számos gyengesége és hibája ellenére – hűséges az ígéretéhez, hogy az alvilág kapui sem vesznek rajta erőt*” (ARCIC 1981, 3. jegyzet). Néhányan közülük a katolikus egyház történelmén belül „*az egyház fogyatkozhatatlanságától (vagy tévedhetetlenségétől) az egyház tanítóhivatalának tévedhetetlensége felé való elmozdulást*” (Dombes 2014, 192.) jegyzik meg, és hangsúlyozzák, hogy a tévedhetetlenséget úgy kell érteni, hogy az „*az egyház fogyatkozhatatlanságának szolgálatában áll*” (ARCIC II 1999, 42.). Valóban, „*az igazságban való megmaradás isteni ígéretét elsősorban az indefectibilitas ecclesiae-vel összefüggésben kell érteni*” (Farfa 2009, 272.), amelynek „fenntartása” maga is „Isten szuverén műveként” értendő (L–C US 1978, 3.). Mind a fogyatkozhatatlanság, mind a tévedhetetlenség a Szentlélekbe vetett hit kifejezése, Krisztus pedig megígérte az egész egyháznak, hogy elvezet minket a teljes igazságra (Jn 16,13).

3) *A püspöki kollegialitás gyakorlása.* Az I. Vatikáni Zsinat meghatározása nem zárja ki a püspöki kollégiummal való konzultáció szükségességét, és utal az egész egyház hitének megismerésére szolgáló különböző módokra (ökumenikus zsinatok, a szétszórt egyházak véleményének ütköztetése, különleges zsinatok és „*az isteni gondviselés által rendelkezésre bocsátott egyéb eszközök*”, lásd *Pastor aeternus* IV). Valóban meg kell jegyezni, hogy a katolikus püspökökkel folytatott széles körű konzultáció, amelyben a papság és Isten egész népének hitéről és áhitatáról kérdezték őket, a szeplőtelen fogantatás (1854) dogmájának az *Ubi primum* (1849) és a mennybevétel (1950) dogmájának a *Deiparae Virginis Mariae* (1946, idézi a *Munificentissimus Deus* apostoli konstitúció, 1950, 11–12.) körlevél általi kihirdetésének előkészítéseként történt. Azonban az I. Vatikáni Zsinat „*nem szólt arról, hogy az egyházat meg kell kérdezni az igazság megállapításával kapcsolatban vagy*

tárgyalni kell róla” a gallikanizmus elkerülése érdekében (Farfa 2009, 80.), és nem rögzítette az egyeztetés folyamatát az egyház hitének megállapítása érdekében.

A II. Vatikáni Zsinat a püspöki kollegialitásról szóló tanításával (LG 22–23., 25.) kiegészítette az I. Vatikáni Zsinatot (lásd fentebb 66. §): „*A II. Vatikáni Zsinat elfogadta és kiegészítette az I. Vatikáni Zsinat tanítását, miszerint a pápa a legfőbb és teljes hatalommal rendelkezik az egyház felett, és hogy bizonyos körülmények között tévedhetetlenül hirdetheti az egyház hitét, azzal, hogy kimondta, hogy a püspökök testülete („püspöki kollégium”) egyesülve fejével, a pápával, szintén gyakorolja mindkét előjogot (Lumen gentium, 22., 25.)*” (O–C 2023, 4. sz. 7.); „*átvette az I. Vatikáni Zsinat pápai primátusra vonatkozó meghatározásait, és kiegészítette őket a püspökök szerepének hangsúlyozásával*” (St. Irenaeus 2018, 11.12.). Azonban „*ortodox szempontból nem ment elég messzire az I. Vatikáni Zsinat dogmáinak, a pápa tévedhetetlenségének és primátusának újragondolásában*” (St. Irenaeus 2018, 11.14.). Az ARCIC megkérdőjelezte, hogy a II. Vatikáni Zsinat tanítása e kérdésben mennyire változtatta meg a katolikus egyház gyakorlatát, és megkérdezte: „*Vajon a II. Vatikáni Zsinatnak a püspökök kollegialitásáról szóló tanítását kellőképpen végrehajtották-e?*” (ARCIC 1999, 57.).

4) *A befogadás szükségessége.* A püspöki kollegialitáson túl számos ökumenikus partner megerősíti a tanítói tekintély és az egész egyház általi befogadás közötti kapcsolatról való megújított gondolkodás szükségességét, elismerve az egyes hívek *sensus fidei* szerepének fontosságát és a hívek egész közösségének, a *sensus fidelium* szerepének a fontosságát. Az ARCIC kijelentette, hogy „*bár egy meghatározás nem az Isten népe általi befogadás révén nyer először tekintélyt, a hívek egyetértése a végső jele annak, hogy az egyház tekintélyi döntését egy hitbeli kérdésben valóban a Szentlélek őrizte meg a tévedéstől*” (ARCIC 1981, 25.). Következésképpen: „*Annak ellenére, hogy egyetértünk az egyetemes primátus szükségességével egy egyesült egyházban, az anglikánok nem fogadják el a Róma püspökének hivatalához szükségszerűen kapcsolódó olyan isteni ítélkezési segédeszköz kétségtelen birtoklását, amely alapján hivatalos döntései a hívek általi elfogadásuk előtti*

teljes mértékben biztosnak tudhatók” (ARCIC 1981, 31.). Az Ut unum sint kérdésére adott válaszában az anglikán egyház püspöki háza (The House of Bishops of the Church of England) megismételte egyik korábbi nyilatkozatát: „Egy dolog lenne, ha az anglikánok igent mondanának Róma püspökének egyetemes primátusára mint az egyház egységét és egyetemességét különösen jelképező személyre, és elismernék különleges felelősségét az igazságban való egység fenntartásában és a dolgok szeretetben való elrendezésében; egészen más dolog lenne a tévedhetetlenséggel egyetérteni az elfogadásnak az általunk leírt értelmezése nélkül” (46.).

Az ortodox-katolikus nemzetközi párbeszéd legutóbbi dokumentumában megjegyezte, hogy „az ortodox egyház is úgy véli, hogy a tévedhetetlenség az egyház egészéhez tartozik, ahogyan azt az Isten egész népe által elfogadott zsinatok kifejezik” (O–C 2023, 3.10.). Korábbi dokumentumai a szinodalitás követelményeként említik a befogadás kérdését: „Egy zsinat határozatainak ökumenikus voltát egy hosszabb vagy rövidebb ideig tartó befogadási folyamat révén ismerik el, amely szerint Isten egész népe – elmélkedés, megkülönböztetés, megbeszélés és imádság útján – ezekben a határozatokban elismeri a helyi egyházak egyeteln apostoli hitét, amely mindig is ugyanaz volt, és amelynek a püspökök a tanítói (didaszkaloi) és őrzői. Ezt a befogadási folyamatot Keleten és Nyugaton eltérően értelmezik, az adott kánoni hagyományoknak megfelelően. A konciliaritás vagy szinodalitás tehát sokkal többet foglal magában, mint az egybegyűlt püspökök. Egyházaikat is érinti. Előbbieket az utóbbiak hitének hordozói, és ennek hangot is adnak. A püspökök döntéseit be kell fogadniuk az egyházaknak, különösen liturgikus életük tekintetében. Minden ökumenikus zsinat, amelyet a maga teljes és helyes értelmében fogadnak, ennek megfelelően az egész egyház közösségének megnyilvánulása és szolgálata” (O–C 2007, 37–38.; lásd még O–C 2016, 18.; OO–C 2015, 20.).

73. E megmaradt fenntartások ellenére egyes párbeszéddek ígéretes előrelépést jeleztek az I. Vatikáni Zsinat újraolvasása során: „Ennek fényében a pápaság elvesztette a lutheránusok és katolikusok közötti szükségszerűen legyőzhetetlen vitás kérdés jellegét. Ha az I. Vatikáni Zsinatot a fentiek szerint értelmezzük, akkor a lutheránusok készek lehetnek arra, hogy a pápaságot a római katolikus

egyház számára a péteri egységszolgálat jogszerű kifejeződéseként ismerjék el. Ez nem jelenti azt, hogy a pápai tisztség jelenlegi formáját a lutheránus egyházak úgy tekintik, mint amely a jövő communio ecclesiarum számára az egység egyetemes egyházi szolgáltatának megfelelő megtestesítője” (Farfa 2009, 266.). Hasonlóképpen az ausztráliai lutheránus-katolikus párbeszéd is megállapítja, hogy „a lutheránusok felismerhetik, hogy az a mód, ahogyan a katolikus egyház ma a pápai tévedhetetlenség dogmáját tanítja, sok közös vonást mutat az Isten ígéjének tévedhetetlenségéről és az ezt az ígét befogadó és igehirdetésében és tanításában továbbadó katolikus egyház fogyatkozhatatlanságáról vallott lutheri felfogással” (L–C Aus 2016, 125.).

3. AZ EGYSÉG SZOLGÁLATÁNAK TÁVLATAI EGY ÚJRAEGYESÜLT EGYHÁZBAN

74. Az imént említett alapvető teológiai kérdések megközelítése új utakat nyitott arra vonatkozóan, hogyan lehetne az egység szolgáltatást gyakorolni egy kiengesztelődött egyházban. Ahogy az Egyházak Világtanácsának Hit és Egyházszervezet Bizottsága kérdezte: „*Ha Krisztus akarata szerint a jelenlegi megosztottságot legyőzzük, hogyan lehetne értelmezni és gyakorolni azt a szolgálatot, amely elősegíti és előmozdítja az egyház egységét egyetemes szinten?*” (FO 2013 TCTCV, 57.).

3.1. A PRIMÁTUSRA AZ EGÉSZ EGYHÁZNAK SZÜKSÉGE VAN?

75. Mielőtt megvizsgálánánk az egész egyházra vonatkozó lehetséges primátus jellemzőit, az első kérdés az, hogy szükséges-e maga az ilyen primátus megléte. Számos teológiai párbeszéd és az *Ut unum sintre* adott válasz elismerte az egész egyházra vonatkozó primátus szükségességét. A katolikus egyház által hagyományosan előterjesztett szentírási érvek mellett további indokokat javasolnak: az apostoli hagyomány érvét, az ekkleziológiai érvet és egy pragmatikus érvet.

3.1.1. Az apostoli hagyomány érve

76. Az ősegyháztól kezdve a kereszténység a nagy apostoli székekre szerveződött, amelyek egy meghatározott sorrendet foglaltak el, és a római szék volt az első a hierarchiában. A katolikus egyház és az ortodox egyház közötti párbeszédnek ezt az érvet hangsúlyozzák. Ilyen alapon ismerte el 1989-ben az észak-amerikai ortodox-katolikus teológiai konzultáció, hogy „*az ortodoxok elfogadják az egyetemes elsőbbség fogalmát, és úgy beszélnek róla, mint egy primus inter paresnek juttatott »tiszteltebéli elsőbbségről«*” (O–C US

1989, 7.). Az ortodox-katolikus nemzetközi párbeszéd a ravennai dokumentumban azt is megállapíthatta, hogy „az egyetemes szintű primátus tényét Kelet és Nyugat egyaránt elfogadja”, ugyanakkor elismeri, hogy „*a primátus gyakorlásának módját illetően, valamint szentírási és teológiai alapjait illetően is vannak nézetkülönbségek*” (O–C 2007, 43.). A chieti dokumentum kimondja: „*A IV. és a VII. század között az ökumenikus zsinatokon alapuló és azok által jóváhagyott öt pátriárkai szék sorrendje (taxisz) vált elismertté, amelyben az első helyet Róma szék foglalja el, a kánoni hagyomány szerint a tiszteletbeli elsőséget (preszbeia tesz timesz) gyakorolva, majd a konstantinápolyi, alexandriai, antiochiai és jeruzsálemi szék következik, ebben a konkrét sorrendben*” a kánoni hagyomány szerint (O–C 2016, 15.). A Moszkvai Patriarkátus álláspontja a primátus problémájáról az egyetemes egyházban (2013) című dokumentumában, amely a ravennai dokumentum utolsó részével való egyet nem értését fejezte ki, a Moszkvai Patriarkátus Szent Szinódusa is elismerte a „tiszteletbeli primátus létezését az egyetemes egyházban”, amelyet az első évezredben Róma püspöke (4), majd az ortodox egyház egészében a konstantinápolyi pátriárka gyakorolt: „*A primátus az egyetemes ortodox egyházban, amely természeténél fogva a becsület primátusa, nem pedig a hatalomé, nagyon fontos az ortodox tanúságtétel szempontjából a modern világban*” (5). Mégis, a khalkédóni 28. kánon (amelyet Leó pápa nem kapott meg) értelmében az ortodox felfogásban a római és a konstantinápolyi székek primátusa inkább császári státuszukon, mint apostoli eredetükön alapul (lásd fentebb a 46. §-t).

77. Az ARCIC szintén az apostoli hagyomány érvére támaszkodott, amikor a római szék egyetemes elsőbbségéről elmélkedett: „*Az egyetlen szék, amely igényt tart az egyetemes primátusra, és amely ezt a püspökséget gyakorolta és gyakorolja ma is, az a római szék, a város, ahol Péter és Pál meghalt. Helyénvalónak tűnik, hogy minden jövőbeni unióban egy olyan egyetemes primátust, mint amelyet leírtunk, ez a szék tartson fenn*” (ARCIC 1976, 23.; lásd még ARCIC 2018, 42.; FO 2013 TCTCV, 55., szintén ezt az érvet használta).

78. Hasonlóképpen, az ókori katolikus-ortodox párbeszéd 1983-as elfogadott nyilatkozatában megerősítette: „*Róma püspöke azért*

élvezte ezt a tiszteletbeli pozíciót, mert a római püspöki szék az első helyet foglalta el a püspöki székek rendjében: Róma volt a birodalom fővárosa, és egyháza megőrizte az apostoli hagyományt – mindig minden újítás nélkül; elvitte az üdvösség evangéliumát olyan népeknek és nemzeteknek, akik még nem hallottak Krisztusról, és gazdag volt az egyházi életben és a szeretet műveiben. Róma püspöke tehát az egyházban a tiszteletbeli elnökséget birtokolja. De a püspöki hatalom tekintetében semmiben sem különbözik testvér-püspökeitől” (idézi: OC–C 2009, Függelék 6. szöveg).

79. Miközben elismeri az apostoli hagyományon és az első ökumenikus zsinatok által feljegyzett sorrenden (I. Nicea, 6. kánon) alapuló egyes egyházi székek fontosságát (I. Konstantinápoly, 2. kánon), a keleti ortodox egyházak a keleti ortodoxokkal ellentétben nem ismerik el a közöttük lévő konkrét hierarchiát, mivel *„nem rendelkeznek az egyetemes közösség egyetlen központjával, hanem egy független és egyetemes modell alapján működnek, közös doktrinális hittel”* (OO–C 2009, 53.), és közösségük *„egyértelmű központi referenciapont nélkül jött létre”* (OO–C 2015, 71.; lásd alább a 92–93. §-t).

80. Egyes nyugati közösségek számára az apostoli hagyomány érve nem bír jelentős súllyal, és következésképpen nem látják, hogy miért kellene az elsőbbségnek feltétlenül az egyes székekhez tartoznia. Például a Nagy-Britanniai Baptista Unió az *Ut unum sintre* adott válaszában (1997) kijelenti: *„Ha a Lélek az egyházakat a lelki vezetők kollegialitása felé vezetné, amelyben az elsődleges vezetés (az elsődleges szolgálat fogalma alatt értve) hasznos lenne az egyház élete számára, nem látjuk, miért kellene ennek állandóan a keresztény tanúságtétel egyetlen nagy történelmi központjához kötődnie. Valójában az a szükséglet, hogy tanuljunk a világunkban szegény, elnyomott és marginalizált egyházak szolgálatából, talán másként érvelve”*. Ugyanez a válasz mégis elismeri: *„A keresztény egyházak ilyen világközössége mindazonáltal aligha jöhetne létre a folyamaton belül Róma püspökének befolyásos vezetése nélkül, és ennyiben egyetértünk azzal, hogy Jézus Péterhez intézett szavait rá is alkalmazzuk: „ha megfordultál, erősítsd meg testvéreidet”*. Nyilvánvaló, hogy az egyház történelmi fejlődésének mint az egyház feletti isteni akarat jelzőjének tulajdonított jelentőség befolyá-

solja az apostoli hagyományból származó érv elfogadását vagy elutasítását.

3.1.2. Ekkleziológiai érvelés: primátus és szinodalitás az egyház valamennyi szintjén

81. Számos dialógus igazolta az egyetemes primátus gyakorlását, amely azon a felismerésen alapul, hogy az egyház életének minden szintjén – helyi, regionális és egyetemes szinten – kölcsönös egymásrautaltsága van a primátusnak és a szinodalitásnak. Az Egyesült Államokban folytatott lutheránus-római katolikus párbeszéd világosan megfogalmazta a kérdést: „*Ha a gyülekezet és a felszentelt szolgálat kölcsönös függősége jellemző az egyház szerkezetére helyi, regionális és nemzeti szinten, akkor miért ne lehetne ilyen kölcsönös függőséget találni az egyetemes szinten is?*” (L–C US 2004, 118.). Hasonlóképpen az ARCIC is úgy érvel, hogy „*ha Isten akarata az egész keresztény közösség szeretetben és igazságban való egységére vonatkozóan be akar teljesedni, akkor az egyházak koinóniáját szolgáló episzkopé egymást kiegészítő primátusi és zsinati szempontjainak mintáját egyetemes szinten kell megvalósítani*” (ARCIC 1976, 23.). Ugyanezt a kérdést a Groupe des Dombes is felveti: „*Személyes szinten az Ige és a szentségek szolgálatának tapasztalata a helyi egyházban, valamint a gyűlések és tanácsok vezetése előrevetíti, hogy az egyetemes egyház minden látható megnyilvánulása a közösség szolgálatát igényli. A reformáció egyházainak fel kell tenniük maguknak a kérdést, hogy milyen okok akadályozzák őket jelenleg abban, hogy elképzeljenek és elismerjenek egy olyan szolgálatot, amelyet az egész egyház közösségének javára gyakorolnának*” (Dombes 1985, 157.). Ugyanezen érvelés alapján az egyetemes szintű primátust egyes dialógusok az egyház lényegéhez tartozónak ismerték el. A németországi lutheránus-katolikus párbeszéd ugyanis képes volt megállapítani: „*Az egyház egységéért és igazságáért való egyetemes egyházi szolgálat megfelel az egyház lényegének és küldetésének, amely helyi, regionális és egyetemes szinten alkotja önmagát. Egy ilyen szolgálatot tehát elvileg objektíve megfelelőnek kell tekinteni. A kereszténység egészét képviseli, és lelkipásztori feladata van minden részegyházzal szemben*” (L–C Germ 2000, 196.).

82. Az apostoli érveléssel párhuzamosan az ortodox-katolikus nemzetközi párbeszéd is erre az ekkleziológiai érvre alapozza reflexióit. Érvelése szerint az egyház helyi és regionális szintű primátusi és zsinati dimenziójának egyetemes szinten is léteznie kell: „*A primátus minden szinten az egyház kánoni hagyományában szilárdan megalapozott gyakorlat*” (O–C 2007, 43.). A Moszkvai Patriarkátus válasza a ravennai dokumentumra azonban hangsúlyozza az egyes szinteken érvényesülő primátus sajátosságait: „*Annak következtében, hogy az egyházi rend különböző szintjein (egyházmegyei, helyi és egyetemes) fennálló primátus természete különböző, a különböző szintű primus funkciói nem azonosak, és nem vihetők át egyik szintről a másikra*” (3.). A Szent Iréneusz Csoport is megjegyezte: „*Az egyház különböző szintjein – helyi, regionális és egyetemes – az elsőbbség és a szinodalitás közötti viszonyban van analógia, de nincs azonosság. Mivel a primátus és a szinodalitás természete minden szinten más és más, a primátus és a szinodalitás közötti dinamika is ennek megfelelően változik*” (St. Irenaeus 2018, 16.4.). Hasonlóképpen a keleti ortodox-katolikus párbeszéd is megerősíti: „*A szinodalitás/konciliaritás és a primátus az egyház életének különböző szintjein különböző módon jut kifejezésre. Ezek a módok és szintek a katolikus és a keleti ortodox hagyományban másként fejlődtek ki a múltban és a jelenben egyaránt*” (OO–C 2009, 46.).

83. Az ortodox-katolikus párbeszéd kiemeli az apostoli utódlás fontosságát az elsőbbség és a szinodalitás megértésében. Az észak-amerikai ortodox-katolikus teológiai konzultáció először az 1986-ban kiadott, *Az apostolkodás mint Isten ajándéka az egyház életében* című dokumentumában foglalkozott a primátus kérdésével, amely kiemelte az apostolkodás és a „petrinitás” (péter vonatkozás) közötti kapcsolat eltérő ortodox és katolikus megközelítését: „*A keleti egyházakban gyakran hangsúlyozták az egyes egyházak apostoliságának teljességét, valójában »petrinitását«, és bírálták a római egyházat, amiért hajlamos volt ezeket a tulajdonságokat egyetlen székhez kötni*”. Ugyanez a bizottság azonban megjegyzi, hogy „*az apostoli kollégiumon belüli Péter-képmás tükröződik minden egyes helyi egyház életében; ez tükröződik az összes helyi egyház látható közösségében is. E két megközelítés között nincs belső ellentét*” (O–C US 1986, 12.). Hasonlóképpen, az ortodox-katoli-

kus nemzetközi párbeszéd az apostoli szukcesszióról való elmélkedés keretében vezette be a primátus kérdését, megjegyezve, hogy az apostoli szukcesszió „*többet jelent a hatalom pusztá átadásánál*”, mivel „*az apostoli hitről tanúságot tevő egyházban való szukcesszió közösségben van az ugyanazon apostoli hitet képviselő többi egyházzal*” (O–C 1988, 46.). A bizottság azt is megjegyzi, hogy „*a helyi egyházak közötti közösségnek ebben a perspektívájában lehet foglalkozni az egyházban általában az elsőbbség kérdésével, és különösen Róma püspökének elsőbbségével*” (O–C 1988, 55.). Ugyanígy a keleti ortodox-katolikus nemzetközi párbeszéd is kifejezetten összekapcsolja a zsinati/kollegialitást és a primátusokat az apostoli szukcesszióval: „*Mivel a püspökök az „apostolok” utódai, akik „a tizenkettő” apostolságát öröklik, a püspöki szolgálat az egyházban természeténél fogva kollegiális*” (OO–C 2009, 37.). Az apostoli utódlás kérdését a nyugati keresztény közösségekkel folytatott néhány párbeszédben is érintették, különböző mértékű egyetértésre jutva, de felvetve néhány más alapvető kérdést, például az egyház és szolgálatainak szentségi értelmezését.³⁶

3.1.3. Gyakorlati érvelés: az egység szolgálatának szükségessége egyetemes szinten

84. Egy másik, tényszerűbb jellegű érv az egyetemes szintű egység-szolgálat szükségességének növekvő érzésén alapul. Ezt az érzést belső és missziós megfontolások egyaránt megalapozzák. Egy egyre inkább globalizált világban sok keresztény közösség, amely sokáig a helyi dimenziót részesítette előnyben, egyre inkább úgy érzi, hogy szükség van a közösség látható kifejezésére világméretű szinten. A globális közösségek, szövetségek és szövetségek, valamint az ökumenikus testületek többsége az elmúlt évszázadban azért jött létre, hogy fenntartsa és erősítse az egység kötelékeit regionális és világméretű szinten. A közösség globális eszközeire azért is szük-

³⁶ Az apostoli utódlásra vonatkozó különféle megállapodásokról és a megoldandó kérdésekről lásd: KASPER, Walter, *Harvesting the Fruits* (A keresztény hit alapvető szempontjai az ökumenikus párbeszédben), Continuum International Publishing Group, London–New York 2009, 43–44.

ség volt, hogy a globalizált világ új és potenciálisan megosztó kérdéseivel kapcsolatos, a helyi egyházak közötti nézeteltéréseket megoldják. Az ARCIC például egy sor olyan kérdést ír le, amely „új helyzetet teremtett, mivel a közösség eszközei világméretű szinten nyilvánvalóan képtelenek voltak mind maguknak a felmerülő kérdéseknek a megoldására, mind pedig arra, hogy megegyezésen alapuló eljárásokat találjanak [...] a konfliktusok megfékezésére, hogy azok ne vezessenek a közösség további károsodásához” (ARCIC 2018, 77.).

85. Ez a helyzet új nyitottságot eredményezett az egyetemes szintű egység szolgálatára. Amint azt az Egyesült Államokban a lutheránus-római katolikus párbeszéd már 1973-ban megállapította: „A lutheránusok egyre inkább felismerik az egyetemes egyház egységét szolgáló szolgálat szükségességét. Elismerik, hogy ennek a szolgálatnak a gyakorlására komolyan fontolóra kell venni olyan intézményeket, amelyek a történelemben gyökereznek” (L-C US 1973, 28.). Az ARCIC szintén nagyon korán felismerte egy „egyetemes primás püspökségének” szükségességét: „A keresztény tanítás szerint a keresztény közösség igazságban való egysége látható kifejezést követel. Egyetértünk azzal, hogy ez a látható kifejezés Isten akarata, és hogy a látható egység fenntartása egyetemes szinten magában foglalja egy egyetemes primás püspökségét” (ARCIC 1981, *Eluc.*, 8.). Ugyanez a bizottság 1982-ben elismerte, hogy „a primátus, mint a koinónián belüli középpont, biztosíték arra, hogy amit [a püspökséget gyakorlók] tanítanak és tesznek, az összhangban van az apostolok hitével” (ARCIC 1982, Bevezetés 6.). Ugyanebben a szellemben az anglikán egyház válasza az *Ut unum sintre* azt állította, hogy „az anglikán közösséggel kapcsolatos tapasztalataik [az anglikánok] egyre inkább arra készítetik őket, hogy a közösségi és kollegiális szolgálatok mellett a hitben való egység személyes szolgálatának megfelelő szükségességét is felismerjék” (44.). A *Walking Together on the Way* című dokumentumban a befogadó ökumenizmus módszerét követve az ARCIC anglikán tagjai azt kérdezik, hogy közösségük hogyan tanulhat a világméretű primátus katolikus gyakorlásának egyes aspektusaiból, különös tekintettel a Canterburyi Szék és érseki szolgálatának az anglikán közösségen belüli szerepére (ARCIC 2018, 145.).

86. E belső fejleményekkel párhuzamosan az egységsszolgálat szükségességének tudatosítása missziós megfontolásokon is alapul. Az ARCIC 2018-as dokumentumában, bár nem hivatkozik kifejezetten az egyetemes primátusra, mégis hangsúlyozza a hatékony egyetemes közösségi eszközök fontosságát ahhoz, hogy az egyház betölthesse küldetését, mert ezek nélkül *„nem biztos, hogy elegendő kritikai távolságot tartunk az uralkodó helyi kultúrától”* (ARCIC 2018, 154.).

87. E belső és külső megfontolások eredményeképpen egyes párbeszédok kilátásba helyezik a római püspöki szolgálat elfogadásának lehetőségét. Már 1972-ben a Nemzetközi Lutheránus-Római Katolikus Egységügyi Bizottság elismerte, hogy lutheri szempontból *„a pápai hivatal mint az egyházak egységének látható jele tehát nem volt kizárva, amennyiben teológiai újraértelmezéssel és gyakorlati átalakítással az evangélium elsőbbségének van alárendelve”* (L–C 1972, 66.). Ugyanez a bizottság 1981-ben idézte ezeket a sorokat, elismerve azt is, hogy *„a különböző párbeszédekben kezd felszínre kerülni annak lehetősége, hogy Róma püspökének péteri hivatalát a lutheránusoknak sem kell kizárniuk mint az egész egyház egységének látható jelét”* (L–C 1981, 73.). Az Amerikai Egyesült Államok Katolikus Püspöki Konferenciája Ökumenikus és Vallásközi Ügyek Bizottságának és az Amerikai Evangéliumi-Lutheránus Egyháznak Nyilatkozat az úton (*Declaration on the Way*) című dokumentuma *„kulturális pillanatunk különleges időszerezését”* tekintve kimondja, hogy *„a növekvő globális tudatosság és a sok megosztottsági vonalon átívelő azonnali kommunikáció korában Róma püspöke a keresztény üzenetről tesz tanúságot a nagyvilágban az evangelizáció, a vallásközi kapcsolatok és a társadalmi igazságosság előmozdítása, valamint a teremtésről való gondoskodás révén”* (L–C US 2015, IV. B. 6.). Az ARCIC elismerte, hogy *„az egyházi élet szükségszerűségei a püspökség sajátos gyakorlását követelik meg az egész egyház szolgálatában”* (ARCIC 1999, 46.), majd azt javasolta, hogy az anglikánok elfogadhatják Róma püspökének hivatalát, bár kollegiális és színódusi módon gyakorolva, a legitim sokszínűség fenntartásával, *„még mielőtt egyházaink teljes közösségben lennének”* (ARCIC 1999, 60.). Valóban, *„egyes nehézségek nem oldódnak meg teljesen, amíg nem történik*

gyakorlati kezdeményezés, és amíg két egyházunk nem él együtt láthatóbb módon az egy koinóniában” (ARCIC 1981, 33.).

3.2. AZ ELSŐ EZER ÉV JELLEMZŐI

88. II. János Pál pápa az *Ut unum sint*ben ismételten megerősíti (UUS 5., 56., 61.), hogy a katolikus egyház, amely „nem kevesebb-re vágyik, mint a Kelet és Nyugat közötti teljes közösségre [...], ehhez az első évezred tapasztalatában talál inspirációt”. Az *Unitatis redintegratio* is fenntartja „annak az egységnek a modelljét, amelyet a Szentírás és az egyház ősi hagyománya hirdet” (UR 3.). Az első évezredben tiszteletben tartott közösség elvei és modelljei szabályosak maradhatnak a teljes közösség jövőbeli helyreállításához. A témát különösen az ortodox és a keleti ortodox egyházakkal folytatott párbeszédben vizsgálták (az utóbbiak esetében az V. század közepéig), tágabb értelemben az ökumenikus párbeszéd egészére nézve.

3.2.1. Az egyház történelme meghatározó az első ezer év folyamán

89. Az ortodox-katolikus párbeszéddek dokumentumai nagy figyelmet fordítottak az első évezred modelljére, amely a kelet-nyugati szakadás előtt volt jellemző. A *Szinodalitás és primátus az első évezredben* című, ún. chieti dokumentum kijelenti: „Az egyház története az első évezredben meghatározó. Bizonyos átmeneti szakadások ellenére Kelet és Nyugat keresztényei közösségben éltek ebben az időben, és ebben az összefüggésben jöttek létre az egyház alapvető struktúrái” (O–C 2016, 7.). A dokumentum következtetése: „Az első évezred teológiai alapelveinek, kánoni rendelkezéseinek és liturgikus gyakorlatának ez a közös öröksége szükséges hivatkozási alapot és erőteljes inspirációs forrást jelent mind a katolikusok, mind az ortodoxok számára, amikor a harmadik évezred elején megosztottságuk sebét igyekeznek begyógyítani” (O–C 2016, 21.).

90. A keleti ortodox-katolikus párbeszéd *A közösség gyakorlása az ősegyház életében és következményei mai közösségkeresésünkre* című dokumentumában azt is elemzi, hogy az első öt évszázad kö-

zösségének formái miként lehetnek ihletői a mai kornak: „*Természetesen lehetetlen figyelmen kívül hagyni azt a jelentős mértékű fejlődést, amely a XV. századig tartott. Az V. század közepe továbbra is egyedülálló hivatkozási, sugallati és reményforrás. Az a tény, hogy egyházaink ezekben az évszázadokban a szemléleti és értelmezési különbségek ellenére közösségben tudtak élni, kihívás elé állít bennünket a sokféleségben látható egység keresésében, a Szentlélek vezetésével*” (OO–C 2015, 2.).

91. Az első évezred nemcsak a keleti egyházakkal, hanem a nyugati közösségekkel való párbeszédben is alapvető pont. A *The Response to Ut unum sint of the House of the Church of the England* kijelenti: „*A jogorvoslat egy része kétségtelenül annak közös feltárásában rejlik, ahogyan az első évezred egyháza megőrizte egységét*” (48., lásd még ARCIC 2018, 123.).³⁷ A *Response* felidézi az akkori Ratzinger bíboros szavait: „*Ami az elsőbbség tanát illeti, Róma nem követelhet többet Kelettől, mint amennyit az első évezred során megfogalmaztak és éltek*” – összegezve: „*az ilyen megközelítés jelentős reményt ad, és lehetővé teheti számos olyan kérdés újragondolását, amelyben az egyházak egymástól elszakadva fejlődtek*” (54.). A németországi evangélikus-katolikus párbeszéd szintén „*az első keresztény évezred primátusi gyakorlatához való közeledés lehetőségét szorgalmazza, a későbbi fejleményekre való hivatkozás nélkül*” (L–C Germ 2000, 200.; lásd még L–C Aus 2016, 135–136.).

A következő bekezdések az első évezred néhány elemét kívánják leírni, amelyek ösztönzésül szolgálhatnak a primátus gyakorlásához a XXI. században.

3.2.2. A közösség megnyilvánulásai elsősorban nem jogi jellegűek voltak

92. Az egyházak közötti közösség legmagasabb szintű kifejeződése mindig is a Szent Eucharisztia ünneplése volt. Az első évezredben a többi pátriárka nevének meghatározott sorrendben történő felolva-

³⁷ RATZINGER, Joseph, *Theologische Prinzipienlehre: Bausteine zur Fundamentalthologie*, München 1982, 209.; fordította és idézi: SULLIVAN, Francis, *Magisterium*, Dublin 1983, 117.

sása a liturgikus diptichonokban (lásd O–C 2007, 40.; 2016, 17.) azt a tényt illusztrálta, hogy az egyházi közösség mindig eucharisztikus közösség. Ezt fejezte ki a keleti ortodox-katolikus nemzetközi párbeszéd: „*A Krisztussal való közösség a keresetséggel kezdődik, és az Eucharisztia ünneplésében táplálkozik és fejeződik ki, amely az egyházi közösség legfőbb megnyilvánulása és eszköze*” (OO–C 2015, 7.). Hasonlóképpen a katolikus és anglikán püspökök kijelentették az IARCCUM alakuló ülésén: „*A teljes és látható egységről alkotott vízióink az egyházak eucharisztikus közössége*” (IARCCUM 2000, 13.).

93. A szentségértelmezés mellett egyes teológiai párbeszédetek az első évezredben a közösség más megnyilvánulásait is azonosítják, megjegyezve, hogy ezek elsősorban nem jogi jellegűek voltak. Az ortodox-katolikus nemzetközi párbeszéd *Szinodalitás és primátus az első évezredben (Synodality and Primacy during the First Millennium)* című dokumentumában, miközben megjegyzi az egyházi központokhoz való fellebbezés jogát, rámutat arra, hogy „*Róma püspöke nem gyakorolt kánoni hatalmat a keleti egyházak felett*” (O–C 2016, 19.). Az ortodox-keleti katolikus nemzetközi párbeszéd a maga részéről, miután megvizsgálta az ősegyházban a közösség kifejeződéseit (mint például a levélváltás és látogatások, zsinatok és szinódusok, ima és liturgikus gyakorlatok, a közös vértanúk és szentek tisztelete, szerzetesség, zárandoklatok a különböző egyházak szentélyeihez), következtetésében kiemeli a közösség ezen kifejeződéseinek nem hivatalos jellegét: „*A közösségnek ezek a megnyilvánulásai ebben az időszakban többnyire nem hivatalosak voltak, vagyis nem világos rendszerben valósultak meg. Ezek is elsősorban regionális szinten zajlottak; nem volt egyértelmű központi vonatkozási pont. Egyrészt Rómában – különösen a III. század végétől – egyre inkább tudatosult a szélesebb körű közösség és egység szolgálata. Másrészt nincs egyértelmű bizonyíték arra, hogy a keleti ortodox egyházak valaha is elfogadtak volna egy ilyen szolgálatot*” (OO–C 2015, 71.; a közösség kifejezéseivel kapcsolatban lásd még ARCIC 1991, 45.; 2018, 34.). Érdekes módon ugyanez a párbeszéd megjegyzi: „*Az egyházak között a korai századokban fennálló kapcsolatok közül sok a megosztottság ellenére a mai napig fennmaradt, vagy nemrégiben újjáéledtek*” (OO–C 2015, 72.).

3.2.3. Róma püspökének „tiszteletbeli primátusa”

94. Még ha nem is volt „egyértelmű vonatkozási pont”, Róma elsőbbségét mégis elismerték. Róma helyzetét Kelemen korinthusiakhoz írt levele mutatja az I. század végén, amely igazolja, hogy Róma gondoskodott egy másik egyházzal. A II. században Antiochiai Ignác a római egyházat a „szeretetlen elnöklő” egyházként írta le, Iréneusz pedig „dicsérte a nagyon nagy, nagyon ősi és mindenki által ismert egyházat, amelyet Rómában alapított és hozott létre a két legdicsőségesebb apostol, Péter és Pál. [...] Mert szükség szerű, hogy minden egyház egyetértsen ezzel az egyházzal, annak kiemelkedő tekintélye miatt” (*Adversus haereses*, III,3., 2.) (lásd Dombes 1985, 20.; St. Irenaeus 2018, 7.2.).

95. Míg Ignác és Iréneusz ezen kijelentései elsősorban a római egyházra vonatkoznak, Nyugaton egyre inkább felismerték a püspök személyes tekintélyére gyakorolt következményeket (lásd fent a 45. §-t). E felhatalmazás gyakorlása azonban nem volt egységes a különböző egyes területeken: „Róma püspökének szerepét azon hatáskörökben kell látni, amelyekben tényleges döntéseket hozott és az egyházi hagyományokat képviselte” (Szent Iréneusz 2018, 7.5.). Ezenkívül „olyan nagy vezetők írásaiban, mint Nagy Szent Leó és Nagy Szent Gergely, Róma püspökének a tanítás megfogalmazásában játszott jelentős szerepét nem lehet másként tekinteni, mint amely kapcsolatban van a püspökök tekintélyével, illetve a nyugati egyház helyi és területi szinódusainak a tekintélyével, amely inkább megerősíti, kihirdeti munkájukat és keretet ad neki [...], küldetésük az volt, hogy döntéseket hozzanak tekintéllyel a tanbeli vagy fegyelmi kérdésekben; sajátos tevékenységük során csak olyan esetekben avatkoztak be, amikor a helyi vezetők képtelenek voltak megnyugtató megoldást találni” (St. Irenaeus 2018, 7.7.).

96. Keleten „Róma püspökeinek szerepe kevésbé világosan volt meghatározva, de a IV–V. század nagy tanbeli vitái során megnőtt a jelentőségük” (St. Irenaeus 2018, 7.6.). Viszont a primátust alapvetően elsőbbségként értelmezték: „A Kelet egyházai már nagyon korán szembesültek a primátus kérdésével az egyházban, mégpedig a nagy székhelyek közötti kapcsolatokban. Róma bizonyosan elsőbbséget élvezett az olyan főszékek előtt, mint Alexandria és

Antiochia, de Keleten nem tekintettek rá úgy, mint amely minden kérdésben különleges tekintélyformával rendelkezik” (St. Irenaeus 2018, 7.8.).

97. Az ortodox egyházak soha nem vitatták a római szék tiszteletbeli elsőbbségét. 1967-ben VI. Pálnál tett látogatása során Athénagorász pátriárka kijelentette, hogy Róma „*az a szék, amely a világban szétszórt keresztény egyházak élő testében első a tisztelet által*”.³⁸ A legutóbbi ortodox-katolikus teológiai párbeszéd megerősítette ezt a felismerést. A ravennai dokumentum állítja: „*Mindkét fél egyetért abban [...], hogy Róma mint egyház, amely »elől jár a szeretetben« Szent Ignác kifejezése szerint (A rómaiakhoz, Prológus) és a kegyelmi rendben (taxisz), így Róma püspöke ennek következtében első (protosz) volt a pátriárkák között*” (O–C 2007, 41.; lásd még O–C 2016, 15.). Ám ezek a dokumentumok a „tiszteletbeli elsőbbség” értelmezése terén fennálló nézeteltérést is felismerték. Az ortodoxok és a katolikusok azonban „*nem értenek egyet e kor történeti tanúinak értelmezésében, amely Róma püspöke mint protosz előjogaira vonatkozik, amelyeket már az első évezredben is különböző módokon értelmeztek*” (O–C 2007, 41.; 2016, 16.).

98. A római egyház elismert elsőbbsége az első évezredben „*az egyház tekintélyét vonja maga után, nem pedig az egyház kormányzását*” (Dombes 1985, 23.). Valójában a tekintély nem szinonimája a kormánynak vagy a joghatóságnak (ez a fogalom a második évezredben alakult ki). Mindazonáltal egyes párbeszédok rámutatnak arra, hogy az első évezredben ez a „tiszteletbeli primátus” nem egyszerűen egy „megtisztelő elsőbbséget” jelentett, hanem „*a valódi döntések meghozatalának tekintélyét*” (O–C US 2010, 7.a). 1991-ben a francia ortodox-katolikus párbeszéd a „tiszteletbeli primátus” és a „joghatósági elsőbbség” közötti ellentét leküzdésére szólított fel, elismerve, hogy „*a becsület valódi felelősséget és tekintélyt jelent: ha a »primás« valóban inter pares, akkor nem kevésbé primus*” (O–C Fr. 1991, 118–119.).

³⁸ *Information Service* 3 (1967/III), p. 16. Joseph Ratzinger szerint Athénagorász pátriárka ezekkel a szavakkal „az első évezredben ismert primátustan” lényegi tartalmát fejezte ki. *Theologische Prinzipienlehre: Bausteine zur Fundamentaltheologie*, München 1982.

3.2.4. A 34. apostoli kánon modellje

99. Az elmúlt években az ortodox-katolikus közös bizottságok (O–C 1988, 53.; O–C 2007, 24.; O–C 2016, 10.; O–C US 1989, 6b; O–CFr 1991, 118–119.; St. Irenaeus, 2018, 7.4; OO–C, 2018. 2009, 44.) reflektáltak a 34. apostoli kánonra, mintaként mutatva be az egyház primátusi és szinodális dimenziói közötti kölcsönös függőséget. Ez a kánon, amely egyházaink közös kánoni hagyományához tartozik, része az antiochiai egyház nagyobb szabálygyűjteményének, amely a IV. századból származik. Leírja a protosz és az egyes régiók többi püspöke közötti összefüggést:

„Egy tartomány vagy régió [étnosz] népének püspökeinek fel kell ismerniük azt, aki az első [protosz] közöttük, és őt kell a fejüknek [kephalé] tekinteni, és semmi fontosat nem kell tennie az ő beleegyezése nélkül [gnómé]; minden püspök csak azt teheti, ami a saját egyházmegyéjére [paroikia] és annak függő területeire vonatkozik. De az első [protosz] nem tehet semmit mindenki beleegyezése nélkül. Mert ily módon az egyetértés [homonoia] győzedelmeskedik, és Isten dicséretet nyer az Úr által a Szentlélekben.”

100. E kánon alapján a ravennai dokumentum képes volt leírni a primátus és a konciliaritás „kölcsönös egymásra utaltságát” (O–C 2007, 43.; lásd alább, 112–113. §). Ugyanakkor megfigyelve, hogy a 34. kánon a regionális szintet írja le, egyes párbeszédtek feltették a kérdést, hogy „mennyiben szolgálhat [annak] formulája [...] modellként az egyetemes egyház, valamint a helyi egyházak számára” (O–C US 2010, 9.b; lásd még Szent Iréneusz 2000, 16.4.; *A Moszkvai Patriarkátus álláspontja a primátus problémájáról az egyetemes egyházban* 2013, 3.).

3.2.5. A fellebbezés joga mint a közösség kifejeződése (szardikai kánonok)

101. Az első évezred másik intézménye, amely az elsőbbség gyakorlásához kapcsolódik, a főszékekhez és különösen a Római püspökéhez való fellebbezés joga. A legújabb ortodox-katolikus párbeszédtek tudták ezt az eljárást elemezni (C–O Fr 1991; O–C 2016, 19; St. Irenaeus 2018, 7.3. és 17.9.). A francia ortodox-katolikus

párbeszéd 1991-ben hangsúlyozta a szardikai zsinat (343) fontosságát, amelyet a trullói zsinat (692) és a 879-es Photiosz-féle zsinat elfogadott. A szardikai kánonok megállapították, hogy egy elítélt püspök fellebbezhet Róma püspökéhez, és ez utóbbi, ha úgy ítéli meg, elrendelheti a perújrafelvételt, amelyet a fellebbező püspök saját tartománya szomszédos tartományának püspökei folytatnak le. Erdemes megemlíteni, hogy ez az eljárás inkább egy végső fellebbezési bíróságnak vagy egy semmítőszéknek felel meg, mivel a megismételt eljárást nem Róma, hanem a helyi püspökök vezették le. Meg kell jegyezni azt is, hogy a szardikai zsinat 3. kánonja lelki okokkal indokolja a római székesegyházhoz intézett fellebbezési eljárásra vonatkozó döntést: „*sanctissimi Petri memoriam honorare*”. A franciaországi ortodox-katolikus párbeszéd dokumentuma a 879-es Photiosz-féle zsinat „közös recepciójára” szólít fel, amely „*kiindulópontot jelenthetne a primátus értelméről folytatott párbeszéd újrafelvételéhez, közös ekkleziológiai irányelvekre alapozva*” (O–C Fr 1991, 124.).

102. Szardikára hivatkozva a chieti dokumentum felidézi: „*Az évszázadok során számos, szintén Keletről érkezett római püspökhöz fordultak fegyelmi ügyekben, mint például a püspök letétele*”, és hogy „*a Róma püspökéhez Keletről érkező felhívások az egyház közösségét fejezték ki*”. A chieti dokumentum azt is megjegyzi, hogy a fegyelmi ügyekkel kapcsolatos fellebbezéseket Keleten is tettek, és hogy „*a főszékekhez intézett ilyen fellebbezéseket mindig zsinati módon kezelték*” (O–C 2016, 19.).³⁹

103. A 2018-as St. Irenaeus-dokumentum azt sugallja, hogy Szardika eljárása a jövőre nézve is érvényes lehet: „*Egy ilyen megállapodás teljes mértékben tiszteletben tartaná az ortodox egyházak autokefáliáját, ugyanakkor biztosítaná Róma püspökének hatékony egyetemes egységszolgálatát*” (St. Irenaeus 2019, 17.9.). Ugyanígy

³⁹ Válaszként a ravennai dokumentumra a Moszkvai Patriarkátus elutasította a szardikai zsinat 4. és 5. kánonjának használatát „*a polemikus irodalomban, hogy kánoni igazolást adjon Róma első széke jogi hatalmának*”. Ezek a kánonok – folytatja a szöveg – „*nem állítják, hogy Róma vezetőjének joga a fellebbezések elfogadására az egész egyetemes egyházra kiterjed*” (A Moszkvai Patriarkátus álláspontja az egyetemes egyház elsőbbségének problémájáról, 2013, 6. lábjegyzet).

a 2010-es észak-amerikai ortodox-katolikus teológiai konzultáció kiadásra váró dokumentuma is kijelenti: „*A püspökök és prímásai közötti olyan konfliktusok esetén, amelyeket nem lehet sem helyileg, sem regionálisan megoldani, Róma püspökétől elvárható lenne, hogy jogi fellebbezési eljárást intézzon, amelyet esetleg a helyi püspökök hajtanak végre a szardikai szinódus (343) III. kánonjának megfelelően. A prímások közötti vitás esetekben Róma püspökétől elvárható lenne, hogy közvetítsen és a válságot testvéri módon oldja meg*”. Ugyanez a párbeszéd úgy látja, hogy ez a „fellebbezési jog” kiterjed a doktrinális kérdésekre is: „*Azokban a tanbeli válsághelyzetekben, amelyek esetenként az egész keresztény családot érinthetik, a püspököknek szerte a világon jogukban áll hozzá fordulni tanbeli útmutatásért, hasonlóan, ahogy Küroszi Theodorétosz tette I. Leó pápával 449-ben a Krisztus személye körüli vita során, amely megelőzte a Khalkédóni Zsinatot (Ep. 113.)*” (O–C US 2010, 7.e; meg kell azonban jegyezni, hogy a keleti ortodox teológusok nem hivatkoznak erre a példára precedensként, mivel másként értelmezik a vitát).

3.2.6. Ökumenikus zsinatok: Róma püspökének szinergiája

104. Az első évezredben az egyetemes szintű közösség kifejeződése főként az ökumenikus zsinatok voltak. Ezek a zsinatok nem csupán azért voltak ökumenikusak, „*mert minden régió, és különösen az öt fő püspöki székhely püspökeit gyűjtötték egybe*”, hanem „*mert ünneplés tanbeli határozataik és közös hitbeli megfogalmazásaik, kiváltképpen a döntő kérdésekben minden egyházra és minden hívőre nézve minden időben és minden helyen kötelező érvényűek*” (O–C 2007, 35.).

105. A ravennai dokumentum elismeri: „*Bár Róma püspöke nem hívta össze a korai századok ökumenikus zsinatait, és soha nem elnökölt személyesen, mégis szorosán részt vett a zsinatok döntéshozatali folyamatában*” (O–C 2007, 42.). Hasonlóképpen a chieti dokumentum is azonosítja Róma püspökének sajátos szerepét, aki, bár személyesen nem volt jelen egyik zsinaton sem, legátusai által képviseltette magát vagy *post factum* egyetértett a zsinat következtetéseivel. A chieti dokumentum hivatkozik a hetedik ökumenikus

zsinat (II. Niceai Zsinat, 787) által leírt kritériumokra, amelyek alapján egy zsinatot ökumenikusnak fogadnak el, nevezetesen „*az egyházvezetők egyetértésére (szümphonia), a Róma püspökével való együttműködésre (szünergeia) és a többi pátriárka megegyezésére (szümphronountesz)*” (O–C 2016, 18.).

106. Továbbra is vannak kérdések Róma püspöke *szinergiájának* közös értelmezése tekintetében, valamint azt illetően, hogy miért és mennyiben különbözik ez a többi egyházfő és pátriárka *szümphoniájától* és *szimphronounteszétől*. Valóban, „*úgy tűnik, hogy egyetlen modellt sem fogadtak el általánosan. Amellett, hogy a hét ökumenikus zsinatot mind Róma, mind a keleti patriarkátusok elismerték, Róma püspökének primátusa és egy ökumenikus zsinat tekintélye közötti összefüggés meghatározatlan maradt*” (St. Irenaeus 2018, 7.11.). Abban azonban mindannyian egyetértenek, hogy „*egy zsinat ökumenikusságának végső kritériuma mindig is az egyház egésze általi befogadás volt*” (O–C 2016, 18., lásd fentebb 72. § [4]). Az észak-amerikai ortodox-katolikus teológiai konzultáció azt taglalja, hogy Róma püspökének szerepe hogyan valósulhatna meg egy újraegyesült egyházban: „*egyetemes szerepe abban is kifejeződne, hogy összehívja az összes egyház pátriárkáinak rendszeres szinódusait és az ökumenikus zsinatokat, majd elnököl rajtuk, amikor zajlanak*” (O–C US 2010, 7.d). Hasonlóképpen az ausztráliai lutheránus-katolikus párbeszéd, elismerve, hogy „*Róma püspökének különleges szerepe van abban, hogy előmozdítsa az egyháznak mint Isten népének és Krisztus testének egységét*”, megerősíti, hogy „*egy megbékélt egyházban [...] a pápa ezt úgy tehetné meg, hogy szinódusokat hívna össze és elnökölne azokon, hogy az egész egyház megvitathassa az előtte álló kérdéseket és kihívásokat, és megfelelő lelkipásztori válaszokat keressen. Ebben az összefüggésben időről időre időszerű lehet az egyház tanításának újbóli megerősítése, vagy annak új kontextusban való kifejezésére új utak keresése*” (L–C Aus 2016, 150., 152.).

3.2.7. Az egyházi modellek sokfélesége

107. Végül gyakran hangsúlyozzák az első évezred egyházi modelljeinek sokféleségét. Az észak-amerikai ortodox-katolikus teológiai

konzultáció a chieti dokumentumra adott válaszában kiemeli, hogy „a korai egyházban az egyházszerkezeti modellek sokfélesége volt jellemző, amelyek a helyi szokásoknak és szükségleteknek feleltek meg” (O–C US 2017). Például az alexandriai és a római egyháznak sajátos, más egyházaktól eltérő belső szervezeti elvei voltak: „Ez nem feltétlenül egyházosztó gyakorlat. Bizonyos sokféleség nemcsak elvárható az egyházi életben, hanem egészségesnek tartandó” (O–C US 2017). Ahogy a II. Vatikáni Zsinat a keleti egyházakkal kapcsolatban megerősíti: „az egyház egységének [...] a legkevésbé sem árt, sőt nagyobb dicsőségére válik, és nem csekély mértékben segíti küldetésének teljesítésében a gyakorlat és a szokások bizonyos különbsége” (UR 16.). Ebben az összefüggésben és a chieti dokumentum alcímére (*Közös megértés felé az egyház egységének szolgálatában*) hivatkozva az észak-amerikai ortodox-katolikus teológiai konzultáció megkérdezi: „Szükséges, sőt kívánatos-e, hogy teljesen azonos felfogásunk legyen? Talán a differenciált konszenzus ökumenikus modellje itt szolgálatot tehet” (uo.). Ezt a módszert alkalmazta a lutheránus-katolikus nemzetközi párbeszéd a megigazulás tanáról szóló közös nyilatkozatban. Az ARC Canada egy olyan közös szöveget javasolt, amely a *Közös nyilatkozat* mintájára és annak módszertanát követve alapvető konszenzust hoz létre a tekintélyről és Róma püspökének szolgálatáról (ARC Canada 2003, 4.1.).

3.3. NÉHÁNY SZEMPONT A PRIMÁTUS GYAKORLÁSÁHOZ A XXI. SZÁZADBAN

108. Még ha az első évezred története „meghatározó” is, az első évezredet mindazonáltal nem szabad idealizálni. Az első és a második évezred kelet-nyugati egyházi kapcsolatai közötti szokásos szembeállítás önmagában túlságosan leegyszerűsítő. A Szent Iréneusz-csoport például árnyaltabb történelmi áttekintést kínál, öt időszakot különböztetve meg: I–VIII. század; IX–XV. század; XVI–XVIII. század; XIX. század; XX. és XXI. század. Továbbá gyakran megjegyzik, hogy az első évezredben nehéz „osztatlan”

egyházról beszélni, figyelembe véve a Róma és Konstantinápoly közötti megosztottság számos szakaszát (lásd St. Irenaeus 2018, 5.3.), de az V. században az Efezusi és a Khalkédóni Zsinatokat követő tragikus skizmákat is. Valóban, „*a múltat nem szabad sem idealizálni, sem lekicsinyelni, és megfelelő különbséget kell tenni az egyházak által kifejezett eszmények és a konkrét emberi valóság között, amelyben ezeket az eszményeket megélik*” (St. Irenaeus 2018, 17.3.).

109. Az egyetemes szintű primátusnak továbbá a XXI. század kihívásaira való válaszadás során a második évezred fejleményeit is tiszteletben kell tartania: „*Az első évezredben kialakult és akkor időszerű struktúrákat nem lehet egyszerűen újraalkotni a harmadik évezred előestéjén fennálló eltérő körülmények között. Miközben hűségesek vagyunk a múlthoz, hűségeseknek kell lennünk a jelenlegi állapotokhoz és a mai közös élet, tanúságtétel és szolgálat követelményeihez is*” (Az anglikán egyház válasza az *Ut unum sintre*; *Response of the Church of England to UUS*, 50.). Egy újraegyesült egyházban „*Róma püspökének szerepét gondosan meg kell határozni, mind a kereszténység ősi szerkezeti elveivel való folytonosságban, mind pedig válaszként az egységes keresztény üzenet szükségessége a mai világban*” (O–C US 2010, 7.).

110. Az *Ut unum sintre* adott válaszok és a párbeszéd dokumentumai meghatároznak néhány alapelvet és keretet a primátus XXI. századi gyakorlására. Az Egyesült Államokban folytatott lutheránus-katolikus párbeszéd például 1973-ban három „megújulási normában” állapodott meg, hogy „*a pápaság jobban szolgálhassa az egyház egészét*”: a legitim sokféleség elve; a kollegialitás elve; és a szubszidiaritás elve (L–C US 1973, 22–25.). Az észak-amerikai ortodox-katolikus teológiai konzultáció is azonosított néhány „vonást” az ortodoxok és katolikusok közötti jövőbeli „közösség formájára” vonatkozóan, különösen a pápaság szerepét illetően (O–C US 2010, 6–7.).

111. Az *Ut unum sintre* adott teológiai párbeszédekből és válaszokból két visszatérő keret rajzolódik ki, amelyek segíthetnek elgondolkodni a primátus XXI. századi gyakorlásán: az egyház közösségi, kollegiális és személyes rendje; valamint a helyi, regionális és egyetemes szintek közötti tagozódás.

3.3.1. Az egyház közösségi, kollegiális és személyes felépítése

a) A primátus és a szinodalitás kölcsönös egymásrautaltsága

112. A legtöbb válasz és párbeszéd-dokumentum egyetért abban, hogy a primátust egy hiteles zsinati/szinodális egyházban kell gyakorolni.⁴⁰ Mint fentebb láttuk, az elmúlt harminc év ortodox-katolikus dialógusai a 34. apostoli kánon által ösztönözve hangsúlyozták a primátus és a zsinatiság kölcsönös egymásrautaltságát az egyház egyetemes szintjén is. Ezt az elvet először az Észak-Amerikai Ortodox-Katolikus Konzultáció fogalmazta meg, kijelentve, hogy „az a két egymástól függő és egymást korlátozó intézmény, amely az apostoli idők óta a legerősebb hatást gyakorolja az egyházak rendezett közösségének fenntartására, a püspökök és más kinevezett helyi vezetők zsinatokon való összegyűjtése, valamint egy püspök primátusa vagy elismert elsőbbsége püspöki kollégái között” (O–C US 1989, 6.). Hasonlóképpen, a ravennai dokumentum alaptézise az, hogy „a primátus és a konciliaritás kölcsönösen egymásra vannak utalva. Ezért az egyház életének különböző – helyi, regionális és egyetemes – szintjein az elsőbbséget mindig a konciliaritás összefüggésében kell vizsgálni, és a konciliaritást ugyanígy az elsőbbség összefüggésében” (O–C 2007, 43.). Hasonló módon, de a „szinodalitás” szinonim fogalmát használva, a Szent Iréneusz-csoport állította: „Teológiai és kánoni szempontból egyaránt lehetetlen [...] akár a primátus kérdésével foglalkozni a szinodalitás figyelembevétele nélkül, akár a primátust figyelmen kívül hagyni, amikor a szinodalitással foglalkozunk” (St. Irenaeus 2018, 16.). Ebben az egymásrautaltságban „az egyháztörténelem két ekklezológiai irányzatot tár fel: keleten elsősorban, de nem kizárólagosan a szinodális, nyugaton pedig elsősorban, de nem kizárólagosan a primátusi; ezek azonban kreatív feszültségben tudnak egymás mellett létezni”. Ezért „a katolikus és az ortodox egyházak közötti teljes

⁴⁰ A párbeszéd-dokumentumok általában felváltva használják a „konciliaritás” és a „szinodalitás” kifejezést (lásd például O–C 2016, 3.; O–C 2007, 5–11.; OO–C 2009, 43–46.), a legutóbbiak viszont a „szinodalitást” részesítik előnyben. Ez a tanulmánydokumentum szintén a „szinodalitás” kifejezést alkalmazza, kivéve, ha a „konciliaritást” használó dokumentumokra hivatkozik.

közösség helyreállítása mindkét oldalon megköveteli a szinodális struktúrák megerősítését és az egyetemes primátus megújított megértését – mindkettő az egyházak közötti közösséget szolgálja” (St. Irenaeus 2018, 16.7.). A primátus zsinati gyakorlása szükséges a római püspöki hivatal gyakorlásának közös értelmezéséhez: „A két vatikáni zsinat tanításával összhangban Róma püspökét mindenki úgy értelmezné, mint aki csak szinodális/kollegiális összefüggésben rendelkezik hatalommal: a püspöki kollégium tagjaként és fejeként, az egyházak primásai között rangidős pátriárkaként és az egyetemes közösség szolgájaként” (O–C US 2010, 7. b).

113. Az ARCIC már munkájának igen korai szakaszától kezdve többször hangsúlyozta azt is, hogy az egyház minden szintjén szükség van a megfelelő egyensúlyra a primátus és a konciliaritás között: *„Bár a primátus és a konciliaritás az episzkopé egymást kiegészítő elemei, gyakran megtörtént, hogy az egyiket a másik rovására állították előtérbe, sőt komoly egyensúlyhiányt idézett elő. Amikor az egyházak elszakadtak egymástól, ez a veszély fokozódott. Az egyházak koinóniája megköveteli, hogy a kettő között megfelelő egyensúlyt tartsanak fenn, Isten egész népének felelősségteljes részvételével”* (ARCIC 1976, 22.). A primátus és a konciliaritás közötti kapcsolat az egyház egységének és sokféleségének elveihez kapcsolódik: szükség van *„a megfelelő egyensúlyra az egységet szolgáló primátus és az összes egyház koinóniájának igazságos sokféleségét fenntartó konciliaritás között”* (ARCIC 1981 Eluc., 8.).

b) A „mindenki”, a „néhány” és az „egy”

114. A közelmúltbeli egyháztani reflexióban világosabb különbséget tettek a szinodalitás két szempontja között: a püspöki kollegialitás és Isten egész népének részvétele. Az elsővel kapcsolatban az ARCIC ezt írja: *„A püspöknek juttatott elsőbbség azt jelenti, hogy a püspökségben társaival való konzultáció után az ő nevükben szólhat és kifejezheti véleményüket”* (ARCIC 1976, 20.), és *„a primás nem elszigetelten, hanem püspöktársaival kollegiális kapcsolatban gyakorolja szolgálatát”* (ARCIC 1976, 21.). A Svéd Egyház Püspöki Konferenciájának válasza az *Ut unum sintre* szintén hangsúlyozza a püspöki kollegialitás szükségességét: *„Az előrelépés érdekében a kollegialitás fogalmát valószínűleg tovább kell fejleszteni,*

mind a római katolikus egyházon belül, mind ökumenikusan. Ezt egy, különösen a múltban erősen centralizált pápasággal szemben kell hangsúlyozni. Azaz minden püspök és a püspökök kollégiuma az egész római katolikus egyházért felelős – a pápával egyetemben. Az összes püspök összegyűlhet egy zsinatra vagy egy világméretű püspöki szinódusra, de nem a pápa nélkül” (Válasz az Ut unum sint enciklikára, 12.).

115. A szinodalitás kifejezés tágabb értelemben is használható arra, hogy minden hívőnek a keresztség alapján az egyházi életben való aktív részvételét jelölje. Ebben az „átfogóbb, az egyház minden tagjára utaló értelemben” használja a fogalmat az ortodox-katolikus nemzetközi párbeszéd: „Mindenekelőtt a konciliaritásról fogunk beszélni, amely azt jelenti, hogy Krisztus Teste minden egyes tagjának a keresztség alapján megvan a helye és a megfelelő felelőssége az eucharisztikus koinóniában (latinul *communio*)” (O–C 2007, 5.). Ez a felfogás az összes megkeresztelt *sensus fidei*jéről (*sensus fidelium*) szóló ekkleziológiai reflexiókon alapul: „Az egész közösség és benne minden egyes személy hordozza az »egyház lelkiismeretét« (ekklésziasztiké szüneidészis), ahogyan a görög teológia nevezi a latin terminológiában a *sensus fidelium*ot”. Következésképpen „minden hívő (és nem csak a püspökök) felelős a keresztségben megvallott hitért” (O–C 2007, 7.). A szinodalitásnak ezt a tágabb értelmezését, mint Isten egész népének részvételét, újabban „közösségi” vagy „kommunitárius” szempontnak nevezik.

116. A szinodalitás különböző nézőpontjai közötti különbségtétellel összhangban egyes teológiai párbeszédék az egyház három egymást kiegészítő dimenzióját azonosítják: a közösségi („mindenki”), a kollegiális („néhány”) és a személyes („egy”) dimenziót. Már 1927-ben az első lausanne-i Hit- és Egyházszervezet világkonferenciája elismerte, hogy a „püspöki”, a „presbiteri” és a „kongregacionalista” rendszernek „megfelelő helyet kell kapnia az újra-egyesült egyház életrendjében”. Fokozatosan ezt a három dimenziót – különböző terminológiát használva – magának a szinodalitásnak lényeges lehetőségeként azonosították: „A történelem folyamán az egyház szinodalitását a zsinati, kollegiális és primátusi tekintély szolgálta” (ARCIC 1999, 45.). A különböző keresztény hagyományok úgy is felfoghatók, hogy az egyik dimenziót előnyben részesít-

tik a másikkal szemben: a katolikusok a személyes, az ortodoxok a kollegiális, a protestánsok pedig a közösségi dimenziót.

117. A lausanne-i konferenciára hivatkozva 1982-ben a Hit és Egyházszervezet Bizottsága ezt a három dimenziót alkalmazta a felszentelt szolgálatra: *„A felszentelt szolgálatot személyes, kollegiális és közösségi módon kell gyakorolni. Személyesnek kell lennie, mert Krisztus jelenlétére népében a leghatékonyabban az a személy mutathat rá, akit arra szenteltek fel, hogy hirdesse az evangéliumot és hívja a közösséget, hogy az élet és a tanúságtétel egységében szolgálják az Urat. Kollegálisnak is kell lennie, mert szükség van a felszentelt lelkészek kollégiumára, akik osztoznak a közösség gondjainak képviselésének közös feladatában. Végül a felszentelt szolgálat és a közösség közötti bensőséges kapcsolatnak közösségi dimenzióban kell kifejeződnie, ahol a felszentelt szolgálat gyakorlása a közösség életében gyökerezik, és megköveteli a közösség hatékony részvételét Isten akaratának felfedezésében és a Lélek vezetésében”* (FO 1982 BEM, Ministry, 26., Commentary). Ezt a gondolatmenetet a későbbiekben különböző dialógusok az egység szolgálatának vezérelveként fejlesztették tovább: *„A katolikus egyház megtérése abban állna, hogy e szolgálat közösségi, kollegiális és személyes dimenziója között kiegyensúlyozott kapcsolatot tartson fenn; valójában ez utóbbi dimenzió csak akkor gyakorolható, ha azt úgymond a másik kettő hordozza”* (Dombes 1985, 134., lásd még 9.; lásd még L–C Germ 2000, 188.).

118. Ezek az ökumenikus megfontolások bekerültek a legújabb katolikus tanításba. A Nemzetközi Teológiai Bizottság a *Szinodalitás az egyház életében és küldetésében* című dokumentumában (2018) a szinodalitás teológiájának alapvető szempontjait ismeri el ebben a három dimenzióban: *„Ez az ekkleziológiai látásmód arra hív meg bennünket, hogy a szinódusi közösséget a »mindenki«, a »néhány« és az »egy« fogalmaiban határozzuk meg. Különböző szinteken és formákban, mint helyi egyházak, azok területei csoportosulásai és az egyetemes egyház, a szinodalitás magában foglalja az universitas fidelium sensus fideijének gyakorlását (mindenki), a püspökök kollégiumának vezetői szolgálatát, mindegyiküket a maga presbitériumával (néhány) és Róma püspöke egységének szolgálatát (egy). A szinodalitás dinamikája így egyesíti a közösségi jelet,*

amely Isten egész népét magában foglalja, a kollegiális dimenziót, amely a püspöki szolgálat gyakorlásának része és Róma püspökének primátusi szolgálatát” (ITC 2018, 64.).⁴¹ Ferenc pápa erre a dokumentumra hivatkozva megerősítette, hogy „a tágabb értelemben vett szinodalitás hármas dimenziójú: a »mindenki«, a »néhány« és az »egy«” megfogalmazásának tekinthető. Ebben a szemléletben „a primátusi szolgálat a szinodalitás dinamikájának belső eleme, csakúgy, mint az Isten egész népét magában foglaló közösségi szempont, valamint a püspöki szolgálat gyakorlásának részét képező kollegiális dimenzió”. Ebben a megközelítésben a szinodalitást nem a primátussal versengő ellensúlynak, nem is pusztán az egyház kollegiális vagy közösségi részének kell tekinteni, hanem olyan dinamikának, amely magában foglalja a személyes, kollegiális és közösségi dimenziókat.

3.3.2. Tagolódások a helyi, a regionális és az egyetemes szint között

119. Az ökumenikus megfontolás hozzájárult annak jobb megértéséhez, hogy a római püspöki szolgálatot nem lehet a tágabb ekkleziológiai távlatból elszigetelten értelmezni. Az elsőbbség vizsgálatakor számos teológiai párbeszédben megállapították, hogy ez a három nézőpont – közösségi, kollegiális és személyes – az egyház minden szintjén működik.

a) A helyi és az egyetemes egyház egyvidejűsége

120. Kulcsfontosságú kérdés a helyi és az egyetemes egyház közötti kapcsolat. Számos keresztény hagyomány a helyi egyház létrejöttét hangsúlyozza, a katolikus ekkleziológia általában az egyetemes megvalósulást, és így a pápa egyetemes szolgálatát emeli ki. A *Lumen gentium* azonban egyszerre erősíti meg, hogy „a részegyházak [az] egyetemes egyház [Ecclesiae universalis] képmásai”, és hogy „bennük és belőlük [in quibus et ex quibus]” jön létre „az egy és egyetlen katolikus egyház [una et unica Ecclesia catholica exsistit]” (LG 23.).

⁴¹ FERENC pápa, *Beszéd a Szent Iréneusz közös ortodox-katolikus munkacsoport-hoz*, 2021. október 7.

121. Az ökumenikus párbeszéddek segítettek ezen szintek egyidejűségének értékelésében. Az ortodox-katolikus nemzetközi párbeszéd első dokumentuma kimondta: „*Mivel Krisztus sokaknak egy, így az egyházban, amely az ő teste, az egy és a sok, az egyetemes és a helyi szükségszerűen egyidejű*” (O–C 1982, III, 2.).

122. Hasonlóképpen, az Egyházak Világtanácsa és a katolikus egyház közös munkacsoportja *Az egyház: helyi és egyetemes* (1990) című dokumentumában megerősíti, hogy az eszkatológiai és pneumatológiai ekkleziológia „*nem tulajdonít kizárólagos elsőséget sem a helyi, sem az egyetemes egyháznak, hanem a kettő egyidejűségét sugallja*” (JWG 1990, 22.), mivel az egyházak közösségében mindig létezik „*a helyi és az egyetemes egymásra utaltsága*” (JWG 1990, 35.).

123. Az ugyanebben a szellemben az USA-ban folyó anglikán-katolikus párbeszéd is egyetért abban, hogy „*a helyi egyház és az egyetemes egyház együtt alkot és együtt jár [...]. Az egyház tehát egyszerre helyi és egyetemes. A helyi egyház nem pusztán az egyetemes egyház részlege, és az egyetemes egyház sem pusztán a helyi egyházak összessége. Mindegyik teljes mértékben kölcsönösen függ egymástól*” (ARC-USA 1999). A kérdés a nemzetközi párbeszéd során ismét felmerült: „*A katolikusok további kulcskérdése az egyetemes egyház valóságát érinti, amelyet a római szék primátusa jelképez és megszervez. Vajon az egyetemes egyháznak van-e időbeli és ontológiai elsőbbsége a helyi egyházakkal és a területi testületekkel szemben, az utóbbiak pedig az egyetemesnek az elsőbbségi valóságából származnak és attól függenek? Vagy az egyetemes és a helyi egymást kölcsönösen meghatározó, egymás mellett létező és szükségszerűen együttesen létezőnek tekintendő, úgy, hogy az egyetemes egyháznak felelőssége van a helyi egyházakkal szemben, a helyi egyházaknak pedig felelősségük van mind egymással, mind az egyetemes egyházzal szemben?*” (ARCIC 2018, 67.; lásd még 48. és 154.).

124. A lutheránusokkal folytatott nemzetközi párbeszéd kezdetén „*lutheránus részről elismerték, hogy egyetlen helyi egyház sem létezhet elszigetelten, mivel ezek az egyetemes egyház megnyilvánulásai. Ebben az értelemben elismerték az egyházak közössége lelkési szolgálatának fontosságát, és egyúttal utaltak arra a problémára,*

amelyet a lutheránusoknak az ilyen hatékony egységszolgálat hiánya vet fel” (L–C 1972, 66.).

125. Az Evangelikál Világszövetséggel (World Evangelical Alliance) folytatott tanácskozás az *Egyház, evangelizáció és a koinónia kötelékei* (2002) című dokumentumban szintén bizonyos mértékű egyetértést állapított meg a helyi és az egyetemes egyház közötti kölcsönös függőségről: *„Az evangelikálok a katolikusokhoz hasonlóan elismerik a világméretű közösség értékét, de az eltérő teológiai előfeltevések és egyes bibliai szakaszok eltérő értelmezése miatt másként látják az egyetemes egyház és a helyi egyházak közötti kapcsolatot. Az evangélikusok »egyetemes egyház« alatt értik mindazokat, akik mindenütt és minden korban hisznek és bíznak Krisztusban az üdvösségért”. Miközben elismerik, hogy Krisztus „a látható egyházak alapítását [...] elsősorban helyileg akarta”, az evangelikálok mindazonáltal megerősítik, hogy „ezek a gyülekezetek szövetségekben és társaságokban kereshetnek egyesülést, mint olyan eszközökben, amelyekkel kifejezhetik az egyház természetének és küldetésének egyetemes jellegét” (33.).*

126. Ezek az ökumenikus reflexiók segítettek abban, hogy a Nemzetközi Teológiai Bizottság által jelzettek szerint a helyi egyház és az egyetemes egyház közötti „belső összefüggés” mélyebb katolikus megértéséhez jussunk el: *„Az egyház, amennyiben katolikus, megvalósítja az egyetemest a helyiben, a helyit pedig az egyetemesben”* (ITC 2018, 59.); így a helyi egyház és az egyetemes egyház belső kapcsolatban áll egymással. *„E két pólus belső összefüggése úgy fejezhető ki, hogy az egyetemes és a helyi egymásban van jelen Krisztus egyházában. A katolikus egyházban a sokféleség nem pusztán együttlét, hanem kölcsönös korrelációban és függésben való kötődés: egy olyan ekkleziológiai perikorézis, amelyben a szentháromságos közösség látja egyházi tükröződését”* (ITC 2018, 60; lásd még a „kölcsönös bensőség” fogalmát: *Communio notio*, 9. n.).

b) A regionális szint

127. A párbeszédekben említett másik kérdés a regionális (más néven szupralokális vagy transzlokális) szint fontossága az egyházban. A II. Vatikáni Zsinat elismerte, hogy ez a dimenzió az isteni

akaratban gyökerezik, megerősítve, hogy „*az isteni Gondviselés műve [Divina autem Providentia factum est], hogy az apostoloktól és utódaiktól különféle helyeken alapított egyházak egymással szervezett kapcsolatba léptek, közösségbe tömörültek az idők folyamán*” (LG 23.). Számos párbeszéd, megállapítva, hogy a legtöbb keresztény közösségben a regionális szint a leglényegesebb az elsőbbség gyakorlása és a missziós tevékenység szempontjából, kiemeli az egyensúly szükségességét a regionális és az egyetemes szintű elsőbbség gyakorlása között. A téma eltérő jellegű fejlődésen ment keresztül és különböző kérdéseket vetett fel Keleten és Nyugaton.

- A keleti egyházak: „*Facultatem se secundum proprias disciplinas regendi*” (A saját fegyelem szerinti kormányzás képessége)

128. A regionális szint jelentőségével jó néhány párbeszédben foglalkoztak az ortodox és keleti ortodox egyházak. Az ortodox-katolikus nemzetközi párbeszéd hangsúlyozta a regionális struktúrák ekkleziológiai jelentőségét Keleten és Nyugaton egyaránt, bizonyos párhuzamot vonva a pátriárkák és a püspöki konferenciák között: „*A keresztény Keleten új patriarkátusok és autokefális egyházak jöttek létre, a latin egyházban pedig a közelmúltban alakult ki a püspökök csoportosulásának egy sajátos formája, a püspöki konferencia. Ezek ekkleziológiai szempontból nem pusztán adminisztratív alosztályok: az egyházban a közösség szellemét fejezik ki, ugyanakkor tiszteletben tartják az emberi kultúrák sokféleségét*” (O–C 2007, 29.). Az észak-amerikai ortodox-katolikus teológiai konzultáció felvetette a primátus és a primátusok közötti kapcsolat kérdését, amikor kijelentette: „*Egy újraegyesült egyházban a pápai és püspöki tekintélynek ezt a megértését mint egymást kiegészítő és kölcsönösen erősítő tekintélyt ki kellene terjeszteni a helyi, primátusi és patriarkális vezetés sokkal összetettebb mintáira, amelyek a keleti egyházakban a patrisztikus idők óta kialakultak*” (O–C US 2010, 7.b). Így ezt javasolta: „*Egy ökumenikus zsinat közös megbeszélésén végső soron új tekintélyi szerkezeteket kellene létrehozni, amelyekben a helyi és regionális primátusok kapcsolatai konkrétan szabályozva vannak*” (O–C US 2010, 8.d). A keleti egyházakkal

kapcsolatban a dokumentum továbbá azt javasolja, hogy egy meg-békélt egyházban „[Róma püspökének] a keleti egyházakhoz és püspökeikhez való viszonyának [...] lényegesen különböznie kell a latin egyházban jelenleg elfogadott viszonytól”, és hozzáteszi, hogy „a jelenlegi keleti katolikus egyházak ugyanúgy viszonyulnának Róma püspökéhez, mint a jelenlegi ortodox egyházak”.

129. János Pál pápa és III. Shenouda kopt pápa az 1979-ben aláírt közös dokumentumban a következőkben állapodott meg: „Az általunk elképzelt egység semmiképpen sem jelenti egyiknek a másik be-bekelezését vagy uralmát a másikon. Mindegyikük szolgálatában áll, hogy segítsen jobban megélni azokat a hozzá illő ajándékokat, amelyeket Isten Lelkétől kapott. Az egység feltételezi, hogy egyházainknak továbbra is megmarad a joguk és hatalmuk arra, hogy saját hagyományaik és fegyelmiük alapján kormányozzák magukat” (*Principles for Guiding the Search for Unity between the Catholic Church and the Coptic Orthodox Church*, 1979, Preamble, 4–5.).⁴²

130. A keleti katolikus egyházak sajátos felfogást képviselnek a regionális szint tekintetében. A római széssel teljes közösségben lévő *sui iuris* egyházakként megőrzik keleti önazonosságukat és függetlenségüket a zsinati struktúrákon belül. Az ortodox egyházak, mivel félnék attól, hogy beolvasztják őket és elveszítik önrendelkezési jogkörüket, a keleti katolikus egyházak és a római szék közötti kapcsolatot a katolikus egyház ökumenikus hitelességének mércéjének tekintik. Nem ismerik el a keleti katolikus egyházak és Róma jelenlegi kapcsolatát a jövőbeli közösség modelljeként. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a II. Vatikáni Zsinat ünnepélyesen elismerte a keleti egyházak azon képességét, hogy „saját fegyelmiükhöz igazodtak [facultatem se secundum proprias disciplinas regendi]” (UR 16.). Ennek az elvnek a tanbeli előfeltételei és gyakorlati következményei egy megújított ökumenikus reflexió tárgyává válhatnak.

131. Az ortodox-katolikus párbeszéd lehetővé tette az „uniatizmus” történelmi jelenségének új olvasatát ekkleziológiai szempontból, amely szorosan kapcsolódik a primátus kérdéséhez. A XVII. században az „uniatizmus” ekkleziológiai alapja, amely a Trienti

⁴² *Information Service* 76 (1991/I.), 30.

Zsinat utáni egyháztanban gyökerezik, a Római Szentszék közvetlen joghatósági igénye volt az összes helyi egyház felett. Ez azt jelentette, hogy az e székkal közösségben nem álló egyházak miszsiós tevékenység tárgyát képezhetik, hogy „visszahozzák” őket a katolikus egyházzal való közösségbe, miközben lehetővé teszi nekik saját liturgiájuk és fegyelmük megőrzését. A nemzetközi ortodox-katolikus párbeszéd az *Uniatizmus, a múltbeli egyesülés módszere és a teljes közösség keresésének jelene* című, úgynevezett balamandi nyilatkozatban elismerte, hogy „mivel a katolikusok és az ortodoxok ismét egymásra tekintenek az egyház misztériumához való viszonyukban, és újra felfedezik egymást mint testvéregyházakat, a »missziós apostolkodásnak« ez a fentebb leírt, »uniatizmusnak« nevezett formája többé nem fogadható el sem követendő módszerként, sem az egyházaink által keresett egység modelljeként” (O–C, 1993, 12.). „Kelet és Nyugat testvéregyházainak ökumenikus törekvése, amely a párbeszédben és az imádságban gyökerezik, a tökéletes és teljes közösség keresése, amely nem felszívódás vagy összeolvadás, hanem találkozás az igazságban és a szeretetben” (O–C 1993, 14.). Legutóbbi dokumentumában azonban ugyanez a bizottság elismerte, hogy „az egyesülések indítékai mindig is vitatottak voltak. Az egyház egysége iránti őszinte vágyat nem lehet kizárni a megfontolásból. Vallási és politikai tényezők gyakran összefonódtak. Az egyesülések gyakran úgy jelennek meg, mint a kedvezőtlen helyi körülmények elől való menekülési kísérletek” (O–C 2023, 2.6.).

○ A nyugati keresztények közösségei: a regionális szint ekkleziológiai jelentősége

132. A regionális szint értékét a latin egyházban egyes nyugati teológiai párbeszéddek is kiemelik, észrevételezve a katolikus egyház és a többi nyugati keresztény közösség számára való jelentősége közötti aránytalanságot (lásd ARCIC 2018, 108.). A Groupe des Dombes kifejezte „azt a reményét, hogy a jelenlegi kontinentális püspöki gyűlések kánoni elismeréssel széles körű hatáskört kapnak az egyházak szervezése, a püspökök kinevezése, a liturgia, a katekizis stb. tekintetében. Ez így »nagy kontinentális egyházakat« alkot-

na, amelyek az ősi patriarkátusok megújított és átalakított formái lennének»” (Dombes 1985, 144.).⁴³

133. Az *Ut unum sintre* adott válaszában a Svéd Egyház a „folyamatos decentralizáció” „szükségességéről” beszélt: „A nagyobb helyi függetlenség, de a nagyobb kölcsönös egyenlőség is, például autonóm vagy autokefál patriarkátusok révén, szükségszerűvé válik ezután más egyházi hagyományokban is. Még az anglikán és lutheránus regionális felelősségi területeket is el lehet képzelni” (12–13.).

134. Az ókatolikus-katolikus párbeszéd is megerősíti az „ókori egyház patriarkális alkotmányának” jelentőségét, amelyben a pápa „a primátust úgy gyakorolná, mint aki első a pátriárkák között” (OC–C 2009, 29.). Az ókatolikusok ezt a modellt alkalmazzák magukra: „Az utrechti uniónak a római katolikus egyházzal és Róma püspökével való egyházi közösség azt jelentené, hogy továbbra is egyházként létezik saját liturgikus és kánoni struktúrájával és azokkal az ökumenikus kötelezettségekkel, amelyeket más egyházakkal vállalt, de közösségben áll a pápával mint a helyi egyházak egyetemes közösségének jelével” (OC–C 2009, 83.).

135. Nemrégiben az ARCIC, arra reflektálva, hogy „bizonyos tekintetben [...] a püspöki konferenciák visszatérést jelentenek a regionális zsinatok/szinódusok ősi modelljéhez” (ARCIC 2018, 110.), megvizsgálta „a feszültségeket és nehézségeket a közösség gyakorlatában az anglikán és római katolikus élet regionális szintjein” (ARCIC 2018, 116–118.). Hivatkozott Ferenc pápa *Evangelii gaudium*ban megfogalmazott álláspontjára, amely a püspöki konferenciák fontosságát emeli ki a „túlzott központosítás” ellensúlyozására: „A II. Vatikáni Zsinat kijelentette, hogy az ősi patriarkális

⁴³ Hasonló álláspontot fogalmazott meg Joseph Ratzinger, amikor Róma püspökének „patriarkális” funkciójáról gondolkodott: „Az egységes egyházi jog, az egységes liturgia, a római központból történő egységes püspöki kinevezések, mindezek nem feltétlenül képezik részét a primátusnak, mint olyannak, mint amilyennek a két hivatal [a pápa és a pátriárka] egyesülése tűnhet. A jövőben tehát világosabban meg kell majd különböztetnünk Péter utódjának tényleges funkcióját a patriarkális funkciótól, és szükség esetén új, a latin egyháztól különálló patriarkátusokat kell létrehoznunk”. Vö. RATZINGER, Joseph, *Das neue Volk Gottes*, Düsseldorf 1969, 142.

*egyházak mintájára a püspöki konferenciák »sokféleképpen és termékenyen hozzá tudnak járulni ahhoz, hogy a kollegialitás kézzelfogható módon megvalósuljon« [LG 23.]. De ez az óhaj még nem valósult meg teljesen, mert nem dolgoztak ki elegendő mértékben egy olyan alkotmányt a püspöki konferenciáknak, amely konkrét jogkörök alanyaként értelmezné azokat, beleértve ebbe egy bizonyos hiteles tanításbeli tekintélyt is. A túlzott centralizáció ahelyett, hogy segítené, csak bonyolítja az egyház életét és missziós dinamikáját” (EG 32.; idézi ARCIC 2018, 38. lábjegyzet). Ugyanez az ARCIC-dokumentum megjegyzi, hogy egyes anglikánok az ilyen központosítás példájának tekintik a személyes ordinariátusok kialakulását az *Anglicanorum cætibus* apostoli konstitúció (2009) rendelkezései alapján (5.).*

c) A szubszidiaritás

○ Egy „ősi alapelv”

136. Az egyház szintjeinek kérdéséhez kapcsolódva a szubszidiaritást az elsőbbség gyakorlásának fontos elveként gyakran említik az ökumenikus párbeszédekben. Az észak-amerikai ortodox-katolikus teológiai konzultáció a szubszidiaritást úgy írta le, mint „*a jól szervezett emberi struktúrák számára normatívnak elismert ősi elvet, a püspöki hatalom »magasabb« hatáságainak csak akkor kellene cselekedniük, ha az »alacsonyabb« hatáságok nem képesek meghozni és végrehajtani a hitben való folyamatos egységhez szükséges döntéseket*”. A dokumentum ezt az elvet különösen a püspökválasztásra és az egyházi vezetők elismerésére alkalmazza minden szinten: „*Ez többek között azt jelentené, hogy legalábbis az ortodox és a keleti katolikus egyházakban a püspököket helyi zsinatok vagy más hagyományos kiválasztási módszerek alapján választanak meg. A főbb püspöki vagy primátusi tisztségekre megválasztottak az ősi keresztény szokásoknak megfelelően az úrvacsorai levelek kicserélése és átvétele révén bemutatkoznának a többi, saját szintjükön lévő egyházi vezetőnek, a saját pátriárkájuknak és Róma püspökének mint a pátriárkák közül az elsőnek. Róma püspöke a keleti pátriárkákat is tájékoztatná megválasztásáról*” (O–C US 2010, 6g).

Hasonlóképpen, a szardikai zsinat által leírt ősi fellebbezési eljárás a szubszidiaritás egyik formájának tekinthető (lásd fentebb a 101–103. §-t).

137. Az ARCIC hangsúlyozta továbbá a szubszidiaritás elve érvényesítésének szükségességét, különösen a regionális kulturális körülményekre való reagálás során: „*A szubszidiaritás elve rámutat az egyház helyi és világméretű szintjei közötti közösség eszközeinek hasznosságára. Nem minden kérdés érint mindenkit a világon, és így nem minden olyan kérdés, amely egynél több helyi egyházat érint, igényel tanácskozást egyetemes szinten, amely azért létezik, hogy a mindenkit érintő kérdéseket kezelje. Ráadásul az egyik régiótól a másikig fennálló kulturális különbségek miatt az egységes meghatározás nem tanácsos*” (ARCIC 2018, 107.).

138. Az Egyesült Államokban folyó lutheránus-katolikus párbeszéd a szubszidiaritás elvét javasolja a „megújulás három normájának” egyikeként (lásd fentebb a 110. pontot) és a legitim sokféleség garanciájaként az egész egyház döntéshozatalban való részvétele révén: „*A szubszidiaritás elve nem kevésbé fontos. Az egyház minden részének, mindegyikük sajátos örökségének tudatában, legitim szabadságának gyakorlásával kell ápolnia a Lélektől kapott ajándékokat. Amit az egyházi élet kisebb egységeiben lehet helyesen eldönteni és megtenni, azt nem szabad olyan egyházi vezetőkhöz utalni, akiknek szélesebb körű felelőssége van. A döntéseket Isten népének minél szélesebb körű részvételével kell meghozni és a tevékenységeket végrehajtani. Ösztönözni kell a kezdeményezéseket annak érdekében, hogy a teológia, az istentisztelet, a tanúságtétel és a szolgálat egészének sokszínűségét előmozdítsák. Mindenkinek arra kell törekednie, hogy a közösség építése és egységének erősítése során a kisebbségek és a kisebbségi nézetek jogai a hit egységén belül védve legyenek*” (L–C US 1973, 25.).

139. Hasonlóképpen, a nemzetközi katolikus-ókatolikus párbeszéd is erre az elvre hivatkozik az utrechti unió és Róma püspöke közötti elfogadható kapcsolat meghatározásakor: „*Meg kellene találni egy olyan modellt, és meg kellene állapodni vele kapcsolatban, amely szerint Róma püspöke az utrechti unióval keresett közösségre való tekintettel az egyház egyetemes egységének szolgálatában gyakorolja szolgálatát, egy olyan modellben, amely konkrétan*

kifejezi az ő primátusáról vallott (fentebb vázolt) nézetét a közösség iránti kölcsönös kötelezettség és a szubszidiaritás elve közötti feszültségben” (OC–C 2009, 86.).

○ „A hatalom gyakorlásának tudatos korlátozása”

140. A szubszidiaritás elvéhez kapcsolódva a „egység szolgáltatéként” értelmezett elsőbbség és a hatalomgyakorlás közötti kapcsolat kérdése összetett. Ez az összetettség részben a primátusra alkalmazott terminológiának köszönhető, mivel az egymással összefüggő fogalmakat, mint például joghatóság, egyházi tekintély, hatalom, kormányzat, igazgatás, különböző jelentőséggel és visszhanggal használják. Az *Ut unum sintre* adott egyes párbeszédék és válaszok óva intenek a hatalommal való visszaéléstől a tekintély gyakorlása során. II. János Pál azon kijelentésére reagálva, hogy az egység szolgálata „illuzórikus lenne” az egység megvalósításához szükséges „hatalom és tekintély” nélkül (UUS 94.), az Egyesült Reformált Egyház válasza az Egyesült Királyságban (1996) az ilyen feltételezés „kritikai felülvizsgálatára” szólít fel, és kijelenti: *„nem az a tapasztalatunk, hogy a tudatos lelkiismerettel rendelkező keresztények közötti nézeteltérések egyszerűen a hatalom és tekintély gyakorlásával rendezhetők, és ez nincs összhangban a katolicitás természetéről alkotott felfogásunkkal sem”* (4.).

141. Ugyanilyen kritikai megközelítésben az USA-ban folyó lutheránus-katolikus párbeszéd azt állítja, hogy Róma püspökének hatalma nem lehet nagyobb, mint amekkora a funkciója gyakorlásához és célja eléréséhez szükséges, vagyis ahhoz, hogy az egyetemes szinten „az egység hatékony szolgálja” legyen. A párbeszéd a hatalom gyakorlásának önkéntes korlátozását javasolja: *„Fontos politikai alapelv, hogy a hatalomnak minden társadalomban csak annyi hatalmat szabad felhasználnia, amennyi a kijelölt cél eléréséhez szükséges. Ez a pápai hivatalra is érvényes. Nem zárható ki és hangsúlyozandó a legmagasabb tekintély és a megfelelő hatalom korlátozott gyakorlása közötti kánoni különbségtétel. Egy ilyen korlátozásnak nem kell sértenie a római katolikus tanítás által a pápának tulajdonított egyetemes joghatóságot. Így előre látható, hogy a kollegiális kormányzás szerveinek növekvő érvényességével együtt*

jár majd a pápa által a joghatóság gyakorlásának önkéntes korlátozása, hogy a legfelsőbb hatalomban a fékek és ellensúlyok hatékonyan elismerhetők legyenek” (L–C US 1973, 27.).

○ Egy „elégéses tekintély”

142. Az első évezredben a „becsület primátusáról” szóló elmélkedéshez hasonlóan (lásd fentebb a 94–98. §-okat) egyes párbeszéddek megerősítik, hogy valóságosan nézve Róma püspökének elegendő mennyiségű tekintélyre lesz szüksége ahhoz, hogy megfeleljen az „egység szolgálatával” kapcsolatos számos kihívásnak és összetett kötelezettségeknek. A tekintélytől megfosztva „egységsszolgálatát” az a veszély fenyegeti, hogy tehetetlen eszközzé és végül üres címmé válik. A Groupe des Dombes egyértelműen kijelenti, hogy *„nem akarjuk az egyetemes egyház személyes közösségi szolgálatának elszegényedését vagy gyengülését. Tiszteletben tartva azokat, akik ezt gyakorolták, gyakorolják vagy gyakorolni fogják, annak evangéliumi világosságát akarjuk. Ennek a szolgálatnak továbbra is a kezdeményezés, a javaslat és a támogatás erejének kell maradnia minden olyan egyház számára, amely szembeesül a mai világ kihívásaival vagy bizonyos hatalmak nyomásával”* (Dombes 1985, 151.).

143. Ugyanígy az anglikánok és az ókatolikusok között 1985-ben elfogadott nyilatkozat, miközben elismeri a szubszidiaritás értékét, kimondja: *„Elismerjük, hogy ahhoz, hogy az egyetemes primás ne csupán az egység jele legyen, hanem képes legyen az egység, az igazság és a szeretet fenntartására, kötelessége és joga kell, hogy legyen a püspökök és zsinatok találkozóit bizonyos időpontokban és bizonyos körülmények között összehívni, amikor ezt szükségesnek tartja. Jól körülhatárolt és korlátozott joggal rendelkezhet a fellebbezések fogadására. Valószínű, hogy feladatának megfelelő gyakorlásához jelentős hivatali struktúra támogatására lesz szüksége”* (OC–C 2009, Függelék, 7. szöveg).

4. NÉHÁNY GYAKORLATI JAVASLAT VAGY KÉRDÉS A KATOLIKUS EGYHÁZHOZ

144. Az ökumenikus párbeszéddek vagy az *Ut unum sintre* adott válaszok során az elsőbbséggel kapcsolatban más és más ajánlások hangzanak el a különböző keresztény közösségeknek. Azzal a meggyőződéssel, hogy a katolikusok első ökumenikus kötelessége, hogy „megvizsgálják Krisztus Egyházra vonatkozó akarata iránti hűségüket, s miként kell, serényen hozzálátnak a megújulás és a megújítás munkájához” (UR 4.), az alábbiakban néhány gyakorlati javaslatot vagy kérést teszünk a katolikus egyháznak, hogy a pápai primátus nagyobb ökumenikus fogékonyságot nyerjen.

4.1. AZ I. VATIKÁNI ZSINAT ÚJ ÉRTELMEZÉSE

145. Egyes teológiai párbeszéddek kiemelik az egyházi tanítások „újrafelfogásának” értékét, amelyet egy adott szöveggörnyezethez szorosán kapcsolódó fogalmakkal fejeznek ki. Ezt a folyamatot az ARCIC a következőképpen írja le: „*Előfordulhat elhanyagolt elemek újrafelfedezése és Isten ígéreteinek felfrissített emléke, ami az egyház »ámenjének« megújításához vezet. Megtörténhet az elfogadottak válogatása is, mert a hagyomány egyes megfogalmazásai új szövegösszefüggésben elégtelennek vagy akár félrevezetőnek is bizonyulnak. Ezt az egész folyamatot nevezhetjük újra elfogadásnak*” (ARCIC 1999, 25.; lásd még fentebb 59. §).

146. Az I. Vatikáni Zsinat tanításával kapcsolatban az „újrafelvétel” folyamatára van szükség. Az Egyesült Államokban folyó lutheránus-katolikus párbeszéd ezt a folyamatot „újraértelmezésnek” minősíti, és arról beszél, hogy „*lehetőség van arra, hogy végül új, az eredeti szándékhoz hű és a megváltozott kulturális környezethez igazodó kifejezéseket találjunk. Ez az újraértelmezési folyamat már a II. Vatikáni Zsinaton is működött a pápai tévedhetetlenség tanának kezelésében, új szempontokat felmutatva*” (L–C US 1978, 19.).

Kifejeződik annak szükségessége, hogy „a tévedhetetlenség tanát az ígéret, a bizalom és a remény teológiai kérdéskörébe helyezzük, nem pedig a jog, a kötelezettség és az engedelmesség jogi tárgykörébe” (L–C US 1978, 5.).

147. A Groupe des Dombes „a metanoia szellemében” kifejezte „azt a reményét, hogy ennek a [római püspöki] szolgálatnak az I. Vatikáni Zsinat óta adott dogmatikai kifejezése, amely mélyen sérti keletről és nyugatról elszakadt testvéreink keresztény érzékenységét, hivatalos és időszerű magyarázatra, sőt a szókinsz megváltoztatására ad okot, amely beilleszti azt a közösség ekkleziológiájába” (Dombes 1985, 149.). Később a pápai tévedhetetlenség dogmájának „újrafogalmazására” is felszólított, azt sugallva, hogy „ezt az újrafogalmazást egy jövőbeni zsinat keretében lehetne elvégezni, és akkor a többi egyház küldöttei teljes mértékben betölthetnék a rájuk eső szerepet” (Dombes 2014, 476.).

148. Hasonlóan a németországi katolikusok és lutheránusok is kifejezték reményüket az I. Vatikáni Zsinat „hivatalos értelmezése” mellett, amelyben „a joghatósági elsőbbségnek csak az egyház közösségi rendszerén belül van helye”, és „a pápai tévedhetetlenséget kizárólag az apostoli hithez (Szentíráshoz) való abszolút hűségben lehet gyakorolni” (L–C Germ 2000, 198.).

4.2. RÓMA PÜSPÖKE PRIMÁTUSÁNAK MEGKÜLÖNBÖZTETETT GYAKORLÁSA

149. Róma püspöke egyidejűleg egy helyi egyházmegye püspökeként, a nyugati vagy latin egyház primásaként és az egyetemes szintű egység szolgájaként tevékenykedik. Egyes ökumenikus párbeszédék az ő különféle feladatai közötti világosabb szétválasztást követelik, különösen a nyugati egyházban viselt patriarkális szolgálata és az egyházak közösségében betöltött primátusi egységszolgálata között (lásd még a fenti 43. lábjegyzetet). A szerepek világosabb elkülönítésére vonatkozó felhívás összhangban áll a primátus és a szinodalitás egyes egyházi szinteken való megkülönböztetett természetével és kapcsolatával, amire egyes párbeszédék emlékeztettek (lásd fentebb a 82. §-t).

150. A francia ortodox-katolikus párbeszéd 1991-ben „*Róma püspöke joghatóságának differenciált gyakorlását*” szorgalmazta, „*attól függően, hogy a nyugati egyházakat vagy az egyetemes egyházat érinti-e*” (O–C Fr 1991, 119.). A Szent Iréneusz Csoport arról gondolkodva, hogy miként lehetne az elsőbbséget gyakorolni egy újraegyesült egyházban, megállapítja: „Az egyetemes szintű primátus katolikus felfogásának jobb megértéséhez a pápának a katolikus egyházban betöltött sajátos helyzete és a tágabb keresztény közösségben betöltött lehetséges primátusi szerepe közötti világosabb megkülönböztetéssel lehetne eljutni” (St. Irenaeus 2018, 14.11.). Hasonlóképpen az ortodox-katolikus nemzetközi párbeszéd is megállapítja, hogy „*megvan a hajlandóság arra is, hogy megkülönböztessük a pápának a nyugati vagy latin egyházon belüli, úgynevezett pátriárkai szolgálatát az összes egyház közösségére vonatkozó primátusi szolgálatától, ami új lehetőségeket kínál a jövőre nézve*” (O–C 2023, 5.2.).

151. Ugyanebben a szellemben a nyugati keresztény közösségekkel folytatott egyes teológiai párbeszédék utalnak Róma püspöke szolgálata sokrétű gyakorlásának szükségességére. A metodista-katolikus nemzetközi párbeszéd például megállapítja, hogy „*a történetileg kimutatható, a Róma püspöke által jelenleg gyakorolt egyes feladatkörök az egyházmegyei székhöz vagy a latin egyház pátriárkájaként betöltött hivatalához tartoznak, nem pedig az egyetemes, egységsszolgálatának lényegéhez*” (MERCIC 1986, 59.). Az Egyházak Nagy-Britanniai és Írországi Tanácsának válasza az *Ut unum sintre* (1997) megerősíti, hogy „*különbséget kell tenni a primátus és az egyetemes joghatóság, illetve a primátus és a »nyugati patriarkátus« feletti joghatóság között*” (4.). A Groupe des Dombes is foglalkozott ezzel az érveléssel, megerősítve: „*A történeti tanulmány kimutatta, hogy a Kelet és Nyugat közötti szakadás következtében a katolikus egyház megegyezett a régi nyugati patriarkátussal vagy a latin egyházzal. Emiatt Róma püspöke az érzékelhető bonyodalmak közepette kettős felelősséget gyakorolt ebben az egyházban, nevezetesen a közösség szolgálatát és a nyugati pátriárka felelősségét, a növekvő központosítás előnyére. Ráadásul a latin egyház élénk missziós törekvései a nyugati patriarkátus joghatóságát szinte az egész földkerekségre kiterjesztették, anélkül, hogy en-*

nek következményeit mérlegelték volna. Ez az »észszerűtlen fejlődés« veszélyeztette a pápaságról alkotott képet, »mivel ahhoz vezetett, hogy összekeverték egy erőteljes növekedéssel, ami valójában nem az« (L. Bouyer, *L'Église de Dieu*, Paris, Cerf, 1970, 555. o.). Amíg e két funkció közötti különbség nem válik láthatóvá az Egyház élő szervezetében, addig a Róma püspöke által gyakorolt közösségi szolgálat szükségessége nem lesz befogadható ortodox, anglikán és protestáns testvéreink részéről. Csak a katolikus egyház belső decentralizációja adhatna nekik kézzelfogható lehetőséget arra, hogy milyen kötelezettséget vállalnának a katolikus egyházzal való teljes közösség kötelékének megújításával” (Dombes 1985, 142–143.). A német lutheránus-katolikus párbeszéd, hozzáteve a pápa mint „államfő” kérdését és annak politikai-diplomáciai következményeit, tovább megy, és „a pápa személyében egyesített tisztségek megkülönböztetését követeli: Róma püspöke, az egész egyház pásztora, a püspöki kollégium feje, a Nyugat pátriárkája, Olaszország primása, Róma érseke és metropolitája, Vatikánváros államfője” (L–C Germ 2000, 200.).

152. A Róma püspöke primátusának sokrétű gyakorlására vonatkozó javaslattal összhangban a Groupe des Dombes kifejezte azon óhaját, hogy „Róma püspöke hivatalának gyakorlását saját egyházában [a római egyházmegyében] fokozzák. Egy pápa, aki nagyobb mértékben vállalja püspöki felelősségét ott, ahol arra szükség van, és képes azt gyakorolni, kétségtelenül hozzájárulhatna a pápaság képének jelentős változásához. Ő akkor pásztorként, szolgaként és testvérei vezetőjeként jelenne meg egy valóban közös és egységes episzkopé szolgálatban” (Dombes 1985, 150.).

4.3. AD INTRA SZINODALITÁS

153. A teológiai párbeszédnek hangsúlyt fektetnek a katolikus egyház zsinati rendtartása *ad intra* és ökumenikus elkötelezettségének hitelessége vagy vonzereje *ad extra* közötti kölcsönös kapcsolatra. Az egyházak és egyházi közösségek Keleten és Nyugaton egyaránt figyelmesen tekintik a katolikus egyháznak a közösség és az el-

sőbbség *ad intra* modelljét mint a katolikus egyház szándékainak *ad extra* az ökumenikus téren való tervezetét vagy igazolását.

154. A párbeszéddek azonosították azokat a területeket, amelyeken a katolikus egyházon belül növekvő szinodalitásra van szükség. *A tekintély ajándékában* (The Gift of Authority) az ARCIC számos, „a római katolikusok előtt álló kérdést” sorol fel: „Van-e minden szinten hatékony részvétele a papságnak és a laikusoknak is a kialakuló szinódusi testületekben? Megfelelően megvalósult-e a II. Vatikáni Zsinat tanítása a püspökök kollegialitásáról? A püspökök cselekedetei kellő tudatosságot tükröznek-e a helyi egyház kormányzására a felszentelés által kapott hatalmuk mértékéről? Elegendő rendelkezést hoztak-e a Róma püspöke és a helyi egyházak közötti megbeszélés biztosítására a helyi egyházat vagy az egész egyházat érintő fontos döntések meghozatala előtt? Hogyan veszik figyelembe a teológiai vélemények sokféleségét az ilyen döntések meghozatalakor? A Római Kúria berendezkedése és eljárásai megfelelően tiszteletben tartják-e az episzkopé más szinteken történő gyakorlását, amikor támogatják Róma püspökét az egyházak közötti közösség előmozdítására irányuló munkájában? Mindenekelőtt, hogyan fog a római katolikus egyház foglalkozni az egyetemes primátus kérdésével, amint az a római püspöki hivatal gyakorlásáról folytatott »türelmes és testvéri párbeszédéből« kiderül, amelyre II. János Pál meghívta »az egyházi vezetőket és teológusaikat?« (ARCIC 1999, 57.)

155. Ezekre a kérdésekre válaszul a párbeszéddek területi és egyetemes szinten tettek néhány javaslatot, amelyek révén a katolikusok tanulhatnak a párbeszédpartnerek tapasztalataiból. A primátus és a szinodalitás gyakorlatának regionális szinten való megerősítése szükségességére reflektálva néhány párbeszéd javaslatokat tett a katolikus püspöki konferenciákkal kapcsolatban. Az ARCIC például megállapítja, hogy „tanulni lehet az anglikán politikából és eljárásból a tartományi szint vonatkozásában”, és hogy a katolikusoknak „ki kell dolgozniuk a következő elveket: – a püspöki konferenciák tekintélye; – a nemzeti/regionális püspöki konferenciák és a püspöki szinódus közötti kapcsolat; – azon kérdések körének és típusának meghatározása, amelyekkel helyi szinten megfelelően lehet

foglalkozni anélkül, hogy rutinszerűen Rómához fordulnának; – megfelelő eszközök, amelyekkel a nemzeti/regionális püspöki konferenciák megkérdőjelezhetik a Rómából kiinduló kezdeményezéseket és irányelveket” (ARCIC 2018, 121.). Egyetemes szinten egyes párbeszéd megállapították, hogy szükség van arra, hogy Isten egész népe jobban részt vegyen a szinodális folyamatokban. A püspöki szinódus eljárásaiban a közelmúltban végrehajtott változtatásokat, amelyek az összes katolikus nagyobb mértékű részvételét részesítik előnyben, érdeklődéssel figyelték (lásd St. Irenaeus 2018, 11.15.; ARCIC 2018, 146.). Az ausztráliai lutheránus-katolikus párbeszéd és a lutheri szinodális gyakorlatra való reflexió alapján javasolták, hogy a püspöki szinódus mellett a katolikus egyház egyetemes szintjén, a laikus híveket is beleértve, egy új „általános lelkipásztori tanácsot” lehetne alapítani a II. Vatikáni Zsinat után létrehozott plébániai és egyházmegyei lelkipásztori tanácsok mintájára (lásd L–C Aus 2007).

4.4. AD EXTRA SZINODALITÁS: AZ „EGYÜTT HALADÁS”

A szinodalitás fogalma a katolikus egyház más keresztény közösségekkel való kapcsolataira is alkalmazható, hiszen az ökumenikus út ugyanúgy az „együtt járás” folyamata. Ezt az *ad extra* szinodalitás rendszeres megbeszélésekkel, közös cselekvéssel és tanúságtétellel segíti elő.

4.4.1. A „konciliáris közösség” és a primátus

156. A „konciliáris közösség” elgondolása, amelyet az Egyházak Világtanácsa már az 1970-es években az egység lehetséges modelljeként és módszereként ismertetett, és amelyet különböző keresztény világközösségek elfogadtak, ma is lehetséges utakat kínál. A konciliaritás/szinodalitás minden bizonnyal az újraegyesült egyház belső életének egyik szempontját fogja képezni, és ezért az ökumenizmus céljára, nem pedig eszközeire utal. A „konciliáris közösség” kifejezés azonban nemcsak a célt, hanem az egység felé vezető út eszközeit is jelenti, különböző közös struktúrák és konciliáris/szinodális jellegű kezdeményezések keretében. Az 1975-ös

nairobi ÖTK-közgyűlés ezért javasolta „konciliáris találkozók” létrehozását a különböző keresztény közösségek közötti egység előmozdítása érdekében. A „konciliáris közösség” e víziójának megvalósításával az egyházak képesek lennének láthatóvá tenni és elmélyíteni azt a közösséget, amelyben már most is osztoznak, egy úgynevezett „külső szinodalitás” révén.

157. Ebből a szempontból a Groupe des Dombes 1985-ös dokumentumát egy végső törekvéssel zárta: „*Meg kell-e várnunk a teljes ökumenikus kiengesztelődés remélt pillanatát, mielőtt egy olyan gyűlés összehívását kívánjuk, ahol a katolikus egyház és az Egyházak Világtanácsához tartozó egyházak kiemelt képviselői találkoznának? Egy ilyen összejövetelt kétségtelenül még nem lehetne zsinatnak nevezni. Mindazonáltal az egyetemes egyház hagyománya szerint, amely megerősíti, hogy a konciliáris gyűlés a »közösség szolgálatának kiváltságos formája«, hisszük, hogy a Szentlélek segítségével egy ilyen kezdeményezés nemcsak az ökumenikus fejlődés szempontjából lenne hasznos, hanem összhangban lenne Jézus Krisztusnak az egyháza egységére vonatkozó akaratával is*” (Dombes 1985, 163.). A dombes-i csoport hozzáteszi: „*Az egyetemes egyházban a közösség szolgálatáról szóló tanulmányunk olyan lelki és lelkipásztori képet rajzol Róma püspökéről, hogy ha az Egyházak Világtanácsával együtt összehívna egy ilyen gyűlést, akkor elkötelezett lenne az egység szolgájaként végzett szolgálatához. Ha egy ilyen felhívás meghallgatásra találna, áldjuk az Urat*” (Dombes 1985, 165.). Ugyanígy, az *Ut unum sintre* adott válaszaiban a svájci Ut Unum Sint Ökumenikus Munkacsoport egy „XXI. századi ökumenikus zsinatra” hívott fel, a Iona Közösség pedig az *Apostolok Cselekedeteinek* 15. fejezetétől ösztönözve egy második „jeruzsálemi zsinatot” javasolt.

158. Ugyanebben a szellemben számos párbeszéd különböző kezdeményezéseket szorgalmazott az egyházak közötti szinodalitás előmozdítására, különösen a püspökök és primások szintjén megvalósuló kollegialitás révén. Az ARCIC II. például konkrét lépéseket javasol a püspöki hivatal gyakorlásában való igazi együttműködés megteremtésére: a püspökök rendszeres találkozási helyi és regionális szinten, az egyik közösség püspökeinek részvétele a másik közösség püspökeinek nemzetközi találkozóin, közös tanúságtételek

a nyilvánosság előtt a közjót érintő kérdésekről, sőt az anglikán püspökök még a katolikus püspököket is elkísérik a római *ad limina* látogatásokra (ARCIC 1999, 59.). *A Principles to Guide the Search for Unity Between the Catholic Church and the Coptic Orthodox Church* (*A katolikus egyház és a kopt ortodox egyház közötti egység keresésének alapelvei*, 1979) című dokumentum a teljes közösség helyreállítására való várakozás nélkül a konciliaritás kölcsönös újrafelfedezésének pragmatikus modelljét ajánlotta a prímások közötti rendszeres konzultációk létrehozásával (6.). Az észak-amerikai ortodox-katolikus teológiai konzultáció arra buzdít, hogy „egy nemzet vagy régió ortodox és katolikus püspökeinek küldöttségei rendszeresen összegyűlhetnek lelkipásztori kérdések megvitatására. Az autokefál és autonóm ortodox egyházak pátriárkái és képviselői szintén többször találkozhatnak a pápával és a vezető katolikus püspökökkel és kúriai tisztviselőkkel megbeszélés és tervezés céljából” (O–C US 2010, 8.a).

4.4.2. Együtt munkálkodni és imádkozni

159. A rendszeres találkozók és konzultációk mellett a szinodalitás közös cselekvést és tanúságtételt is jelent. Ahogyan az ARCIC II. állítja: „*A teológiai párbeszédnek minden szinten folytatódnia kell az egyházakban, de ez önmagában nem elegendő. A koinónia és a világ felé tett egységes keresztény tanúságtétel érdekében az anglikán és a római katolikus püspököknek meg kell találniuk az együttműködés és a kölcsönös elszámoltathatósági kapcsolatok kialakításának módját a felügyelet gyakorlása során. Ebben az új szakaszban nemcsak azt kell együtt tennünk, amit csak tudunk, hanem együtt kell lennünk mindazzal, amit meglévő koinóniánk lehetővé tesz*” (ARCIC 1999, 58.). E törekvéseket jelentősen előmozdította a nemzetközi anglikán-római katolikus egység- és missziói bizottság (IARCCUM) létrehozása, amely számos kreatív és gyakorlati javaslatot tett arra vonatkozóan, hogy az anglikán és katolikus püspökök hogyan gyakorolhatnák már most a megújult kolegialitást (lásd: *Growing Together in Unity and Mission*, 2007, 108–117.).

160. A közelmúltbeli kezdeményezések jól illusztrálják a „külső szinodalitás” előmozdításának ezt a módját, például: Ferenc pápa,

Bartholomaiosz ökumenikus pátriárka és Jeromos érsek közös látogatása Leszboszon 2016-ban, hogy tanúságot tegyenek a migránsok tragikus helyzete miatti közös aggodalmukról; a közös lutheránus-katolikus ima Lundban, amelyet 2017-ben Ferenc pápa és Munib A. Younan püspök, a Lutheránus Világszövetség akkori elnöke vezetett számos ökumenikus partner jelenlétében; a dél-szudáni politikai és vallási vezetők lelkigyakorlata, amelyet Ferenc pápa és Justin Welby érsek szervezett a Vatikánban 2019-ben; Ferenc pápa, Justin Welby érsek és Iain Greenshields tiszteletes ökumenikus békezarándoklata Dél-Szudánba 2023-ban; és az „Együtt. Isten népének összejövedele” (*Together. Gathering of the People of God*) ökumenikus imavirrasztás, amelyet 2023-ban a Szent Péter téren tartottak a Püspöki Szinódus XVI. rendes közgyűlésére.

ÖSSZEFOGLALÁS

161. A római püspöki hivatal megértése és gyakorlása a II. Vatikáni Zsinattal új szakaszba lépett. Azóta az ökumenikus nézőpont ennek a szolgálatnak lényeges értelmezése, amint azt az egymást követő pápák mutatják. II. János Pál felhívása az *Ut unum sint*ben, hogy az összes egyház lekipásztorainak és teológusainak segítségével találják meg a primátus gyakorlásának „minden érintett által elismert” módját, korszakos pillanatot jelentett ebben az ökumenikus tudatosságban. Ez a felhívás különös támogatást talál Ferenc pápa pontifikátusának összefüggésében, akinek tanítása és gyakorlata hangsúlyozza hivatalának zsinati dimenzióját.

ÖKUMENIKUS MEGFONTOLÁSOK RÓMA PÜSPÖKÉNEK SZOLGÁLATÁRÓL

162. Az *Ut unum sint*ben szereplő felhívás a válaszok és ökumenikus megfontolások széles skáláját váltotta ki. A II. Vatikáni Zsinat után kezdeményezett hivatalos és nem hivatalos, nemzeti és nemzetközi ökumenikus teológiai párbeszéd az elmúlt évtizedekben szintén az egyetemes szintű egységsszolgálat kutatásának kiváltságos helyének bizonyultak. A főbb témákat és perspektívákat azonosítva bemutatják az e téma iránti érdeklődést és a különböző keresztény hagyományokkal folytatott viták alakulását. Emellett egy új és pozitív ökumenikus szellemről is tanúskodnak e kérdés megvitatása során.

163. Ez az új légkör a keresztény közösségek, és különösen azok vezetői között kialakult jó kapcsolatokat jelzi. Egy olyan időszakban, amikor az egyházak közötti kapcsolatok egyre szorosabbá válnak, ezt az „újra felfedezett testvériséget” (UUS 42.) teológiailag is újra kell olvasni a múlt dogmatikai különbségei mellett. A kapcsolatoknak ez az élete magában foglalja a keresztény közösségek közötti „közösönös elszámoltathatóság” növekvő tudatosságát.

164. Meg kell jegyezni, hogy a különböző párbeszédok aggályai, hangsúlyai és következtetései az érintett felekezeti hagyományok szerint változnak. Továbbá nem minden teológiai párbeszéd kezelte a témát ugyanazon a szinten vagy ugyanolyan mélységben. Ha egyesek egész dokumentumokat szenteltek a témának, mások csak általánosabb dokumentumok viszonylatában kezelték, míg megint mások még nem foglalkoztak a kérdéssel. Anélkül, hogy el akarnánk homályosítani ezeket a különböző megközelítéseket és hangsúlyokat, mégis a következő gyümölcsök azonosíthatók.

A HAGYOMÁNYOSAN VITATOTT TEOLÓGIAI KÉRDÉSEK ÚJ MEGKÖZELÍTÉSE

165. A teológiai párbeszédok egyik gyümölcse a „péterei szövegek” megújult olvasata, amelyek történelmileg a keresztények közötti legnagyobb akadályok közé tartoztak. A dialóguspartnerek kihívást kaptak arra, hogy elkerüljék a késői tanbeli fejlemények anakronisztikus kivetítését, és hogy újragondolják Péter apostolok közötti szerepét. A kortárs exegézis és a patrisztikus kutatások alapján új meglátások és kölcsönös gazdagodás valósult meg, ami kihívást jelentett néhány hagyományos felekezeti értelmezéssel szemben. Az Újszövetségben a képek, értelmezések és modellek sokféleségét fedezték fel újra, míg az olyan bibliai fogalmak, mint az *episzkopé* (a felügyelet szolgálata), a diakónia és a „péterei funkció” fogalma segítettek a „péterei szövegek” átfogóbb megértésében.

166. Egy másik ellentmondásos kérdés Róma püspöke primátusának katolikus értelmezése, amely szerint az *de iure divino*, míg a legtöbb más keresztény úgy értelmezi, hogy az csupán *de iure humano* van bevezetve. A hermeneutikai tisztázások segítettek új perspektívába helyezni ezt a hagyományos kettősséget azáltal, hogy a primátust egyszerre tekintik *de iure divino* és *de iure humano*, azaz Isten egyházra vonatkozó akaratának részeként és az emberi történelem által közvetítettként. A dialógusok a *de iure divino* és a *de iure humano* közötti különbségtételt felváltva ehelyett a primátus teológiai lényege és történelmi esetlegessége közötti különbséget hangsúlyozták – ahogyan azt az Ut unum *sint* (UUS 95.) kifejezi.

Ennek alapján nagyobb figyelmet és értékelést követelnek a történelmi kontextusra, amely a különböző régiókban és korszakokban az elsőbbség gyakorlását feltételezte.

167. Az I. Vatikáni Zsinat dogmatikus meghatározásai jelentős akadályt jelentenek a többi keresztény számára. Egyes ökumenikus párbeszédék ígéretes előrelépést regisztráltak, amikor e zsinat „újraolvasására” vagy „újrafogadására” vállalkoztak, új utakat nyitva tanításának pontosabb megértéséhez. Ez a hermeneutikai megközelítés hangsúlyozza annak fontosságát, hogy az I. Vatikáni Zsinat dogmatikai kijelentéseit ne elszigetelten, hanem történelmi háttérük, szándékuk és fogadtatásuk fényében értelmezzük – különösen a II. Vatikáni Zsinat tanításán keresztül.

168. A *Pastor aeternus* szövegének történetét tanulmányozva, és különösen a zsinat eljárásait és a használt kifejezések („rendes”, „közvetlen”, „azonnali”) megválasztását meghatározó környezetet vizsgálva egyes párbeszédék képesek voltak tisztázni az egyetemes joghatóság dogmatikai meghatározását, rögzítve annak kiterjedését és határait. Hasonlóképpen, tisztázni tudták a tévedhetetlenség dogmájának megfogalmazását, sőt, még céljának bizonyos szempontjaiban is megállapodtak, elismerve, hogy bizonyos körülmények között szükség van a tanítóhivatal személyes gyakorlására, tekintettel arra, hogy a keresztény egység az igazságban és a szeretetben való egység. E pontosítások ellenére a párbeszédék továbbra is aggodalmukat fejezték ki a tévedhetetlenségnek az evangélium elsőbbségéhez való viszonyával, az egész egyház tökéletlenségével, a püspöki kollegialitás gyakorlásával és a recepció szükségességével kapcsolatban.

AZ EGYSÉG SZOLGÁLATÁNAK TÁVLATAI EGY KIENGESZTELŐDÖTT EGYHÁZBAN

169. Az egyetemes szintű primátus által felvetett alapvető teológiai kérdések új megközelítései új távlatokat nyitottak az egység szolgálatának a kiengesztelődött egyházban. Számos teológiai párbeszéd és válasz az *Ut unum sintre*, amelyek többnyire olyan érveken alapulnak, amelyek inkább az egyház hasznával, mint lényegével fog-

lalkoznak, elismerik az egyetemes szintű primátus követelményét. Az apostoli hagyományra hivatkozva egyes párbeszédék azzal érvelnek, hogy a kereszténység a korai egyháztól kezdve a nagy apostoli székeken alapult, amelyek meghatározott sorrendet foglaltak el, és amelyek közül a római szék volt az első. Ekkleziológiai megfontolások alapján számos dialógus azt állította, hogy az egyház életének minden szintjén – helyi, regionális, de egyetemes szinten is – fennáll az elsőbbség és a szinodalitás kölcsönös egymásra utaltsága. Egy másik, pragmatikusabb természetű érv a globalizáció mai kontextusában és a missziós követelményeken alapul.

170. A teológiai párbeszédék, különösen az ortodox és a keleti ortodox egyházakkal folytatottak elismerik, hogy az első évezredben (vagy utóbbiak esetében az V. század közepéig) tiszteletben tartott közösségi elvek és modellek továbbra is paradigmaticusak. Ebben az időszakban a keleti és nyugati keresztények bizonyos átmeneti szakadások ellenére is közösségben éltek, és az egyház alapvető struktúrái kialakultak és közösek voltak. Az első évezred bizonyos kritériumait referenciapontokként és inspirációs forrásként határozták meg az egyetemes szintű egységsszolgálat elfogadható gyakorlásához, mint például: az egyházak közötti közösség kifejeződésének informális – és nem elsősorban joghatósági – jellege; Róma püspökének „tiszteletbeli elsőbbsége”; az egyház primátusi és zsinati dimenziója közötti kölcsönös függőség, amint azt a 34. apostoli kánon is mutatja; a fellebbezés joga mint a közösség kifejeződése (szardikai kánonok); az ökumenikus zsinatok paradigmaticus jellege; és az egyházi modellek sokfélesége.

171. Bár az első évezred meghatározó, számos párbeszédben elismerik, hogy nem szabad idealizálni, sem egyszerűen újraalkotni, mivel a második évezred fejleményeit nem lehet figyelmen kívül hagyni, és azért sem, mert az egyetemes szintű primátusnak választ kell adnia a mai kihívásokra. Meghatároztak néhány alapelvet a XXI. századi primátus gyakorlására vonatkozóan. Az első általános egyetértés az elsőbbség és a szinodalitás kölcsönös egymásrautaltsága az egyház minden szintjén, és az ebből következően az elsőbbség zsinati gyakorlásának követelménye. Egy további egyetértés az egyház három egymást kiegészítő dimenziója, a „mindenki”, a „néhány” és az „egy” közötti különbségtételre vonatkozik minden

egyes egyházi szinten: a „közösségi” dimenzió, amely az összes megkeresztelt *sensus fidei*jén alapul; a „kollegiális” dimenzió, amely különösen a püspöki kollegialitásban jut kifejezésre; és a „személyes” dimenzió, amely a primátusi funkcióban jut kifejezésre. A különböző párbeszéddek azonosítják az e három dimenzió artikulációjában rejlő zsinati dinamikát.

172. Az ökumenikus gondolkodás is hozzájárult annak felismeréséhez, hogy a péteri szerepkört egy szélesebb ekkleziológiai nézőpontban kell értelmezni. Az elsőbbség vizsgálatakor számos teológiai párbeszédben megállapították, hogy ez a három dimenzió – közösségi, kollegiális és személyes – az egyház mindhárom szintjén – helyi, regionális és egyetemes – működik. Ebben a tekintetben döntő kérdés a helyi egyház és az egyetemes egyház közötti kapcsolat, amely fontos következményekkel jár az elsőbbség gyakorlására nézve. Az ökumenikus párbeszéddek hozzájárultak ahhoz, hogy egyetértés alakuljon ki e dimenziók egyidejűségéről, kitartva amellett, hogy a helyi egyház és az egyetemes egyház közötti dialektikus kapcsolatot nem lehet szétválasztani.

173. Az egyház különböző szintjeivel kapcsolatos másik fontos szempont az egyház regionális vagy helyfeletti dimenziójának ekkleziológiai jelentősége. Számos párbeszéd hangsúlyozza az egyensúly szükségességét a primátus regionális és egyetemes szintű gyakorlása között, megjegyezve, hogy a legtöbb keresztény közösségben a regionális szint a legjelentősebb a primátus gyakorlása és missziós tevékenységük szempontjából is. A nyugati keresztény közösségekkel folytatott teológiai párbeszéddek némelyike, megállapítva az e közösségek és a katolikus egyház közötti „aránytalan-ságot”, a katolikus püspöki konferenciák megerősítésére szólít fel, beleértve a kontinentális szintet is, valamint az ősi patriarkális egyházak modellje által inspirált folyamatos „decentralizációra”.

174. A regionális szint jelentőségét az ortodox és keleti ortodox egyházakkal folytatott párbeszéddek is szorgalmazzák, amelyek hangsúlyozzák az elsőbbség és a primátus közötti egyensúly szükségességét. Ezek a párbeszéddek hangsúlyozzák, hogy „*a Kelet és Nyugat testvéregyházainak ökumenikus törekvése, amely a párbeszédben és az imában gyökerezik, a tökéletes és teljes közösség*

keresése, amely nem felszívódás vagy összeolvadás, hanem találkozás az igazságban és a szeretetben” (O–C 1993, 14.). Egy megbékélt kereszténységben ez a közösség feltételezi, hogy Róma püspökének „a keleti egyházakhoz és püspökeikhez való viszonya [...] lényegesen eltérne a latin egyházban jelenleg elfogadott viszonytól” (O–C US 2010, 7.a), és hogy az egyházaknak „továbbra is joguk és hatalmuk lesz saját hagyományaik és fegyelmük szerint kormányozni magukat” (Kopt-katolikus párbeszéd, 1979).

175. Az ortodox-katolikus párbeszéd lehetővé tette az „uniatizmus” jelenségének új kritikai olvasatát is, amely szorosan kapcsolódik a primátus kérdéséhez és ahhoz az ekkleziológiához, amely a Római Szentszék közvetlen joghatóságát követeli az összes helyi egyház felett, és amely „többé nem fogadható el sem követendő módszerként, sem az egyházaink által keresett egység modelljeként” (O–C, 1993, 12.). Az „uniatizmus” történelmi jelenségét mégis meg kell különböztetni a keleti katolikus egyházak jelenlegi valóságától, amelyek az „egység a sokféleségben” sajátos paradigmáját képviselik, mivel a katolikus egyházon belüli *sui iuris* helyzetüknek köszönhetően fenntartják függetlenségüket a zsinati struktúrákon belül. Mindazonáltal az ortodox és keleti ortodox egyházak nem ismerik el a keleti katolikus egyházak Rómával való jelenlegi kapcsolatát a jövőbeli közösség modelljeként.

176. Az egyház különböző szintjeivel kapcsolatos megfontolások a szubszidiaritás elvéről való elmélkedéshez vezetnek. Ez az elv azt jelenti, hogy olyan ügyet, amelyet megfelelően lehet kezelni alacsonyabb szinten, nem szabad magasabb szintre vinni. A szubszidiaritást fontos elvként ismerik el, ha a primátus gyakorlása biztosítani kívánja az egész egyház részvételét a döntéshozatalban. Egyes párbeszéddek ezt az elvet alkalmazzák a katolikus egyházzal való „egység a sokféleségben” elfogadható modelljének meghatározásakor. Azzal érvelnek, hogy Róma püspökének hatalma nem haladhatja meg az egyetemes szintű egységsszolgálatának gyakorlásához szükséges hatalmat, és hatalma gyakorlásának önkéntes korlátozását javasolják – elismerve ugyanakkor, hogy a püspöknek kellő mértékű hatalomra lesz szüksége ahhoz, hogy eleget tegyen a szolgálatával kapcsolatos számos kihívásnak és összetett kötelezettségnek.

NÉHÁNY GYAKORLATI JAVASLAT

177. Az ökumenikus párbeszéddek és az *Ut unum sintre* adott válaszok során a primátussal kapcsolatban különböző gyakorlati javaslatok vagy kérések hangzottak el a különböző keresztény közösségek, és különösen a katolikus egyház felé. Mivel a katolikusok első ökumenikus kötelessége, hogy „megvizsgálják Krisztus Egyházra vonatkozó akarata iránti hűségüket, s miként kell, serényen hozzálátnak a megújulás és a megújítás munkájához” (UR 4.), arra kéri őket, hogy komolyan fontolják meg a nekik tett javaslatokat, hogy a pápai primátus megújult megértése és gyakorlása hozzájárulhasson a keresztény egység helyreállításához.

178. Az első javaslat az I. Vatikáni Zsinat tanításainak katolikus „újra befogadása”, „átértelmezése”, „hivatalos értelmezése”, „aktualizált kommentárja” vagy akár „újrafogalmazása”. Valóban, egyes párbeszéddek megállapítják, hogy ezeket a tanításokat mélyen meghatározta történelmi háttérük, és azt javasolják, hogy a katolikus egyház keressen új kifejezéseket és szókincset, amely hű az eredeti szándékhoz, de beépül a kommunikációkkléziológiába, és alkalmazkodik a jelenlegi kulturális és ökumenikus helyzethez.

179. Az ökumenikus párbeszéddek egy másik javaslata a Róma püspökének különböző feladatai közötti világosabb különbségtétel, különösen a nyugati egyházban betöltött patriarkális szolgálata és az egyházak közösségében – Nyugaton és Keleten egyaránt – betöltött egységprimási szolgálata között, esetleg kiterjesztve ezt a gondolatot arra, hogy más nyugati egyházak hogyan viszonyulhatnak Róma püspökéhez mint primáshoz, miközben maguk is bizonyos autonómiával rendelkeznek. Szükség van arra is, hogy megkülönböztessük Róma püspökének patriarkális és primátusi szerepét az államfői politikai funkciójától. A pápa saját részegyházában, a római egyházmegyében végzett szolgálatának nagyobb hangsúlyozása kiemelné a püspöki szolgálatot, amelyet püspöktársaival megoszt, és megújítaná a pápaságról alkotott képet.

180. A teológiai párbeszéddek harmadik javaslata a katolikus egyházon belüli szinodalitás fejlesztésére vonatkozik. Hangsúlyt helyezve a katolikus egyház zsinati formálódása *ad intra* és ökumenikus elkötelezettségének hitelessége *ad extra* közötti kölcsönös

kapcsolatra, olyan területeket jelöltek meg, amelyeken a katolikus egyházon belül növekvő szinodalitás szükséges. Különösen a nemzeti és regionális katolikus püspöki konferenciák tekintélyéről, a püspöki szinódussal és a Római Kúriával való kapcsolatukról javasolnak további gondolkodást. Egyetemes szinten hangsúlyozzák, hogy Isten egész népét jobban be kell vonni a szinodális folyamatokba. Az „ajándékok cseréjének” szellemében a más keresztény közösségekben már létező eljárások és intézmények inspirációs forrásként szolgálhatnak.

181. Egy utolsó javaslat a „konciliáris közösség” előmozdítása az egyházi vezetők közötti rendszeres találkozókon keresztül, világ-méretű szinten, hogy láthatóvá tegyék és elmélyítsék a már meglévő közösségüket. Ugyanebben a szellemben számos párbeszéd különböző kezdeményezéseket javasolt az egyházak közötti szinodalitás előmozdítására, különösen a püspökök és prímások szintjén, rendszeres konzultációk, közös cselekvés és tanúságtétel révén.

**A PRIMÁTUS GYAKORLÁSA A XXI. SZÁZADBAN.
A KERESZTÉNY EGYSÉGTÖREKVÉS DIREKTÓRIUMA
PLENÁRIS ÜLÉSÉNEK JAVASLATA A
„RÓMA PÜSPÖKE TANULMÁNYDOKUMENTUM”
ALAPJÁN**

A Róma püspöke. Primátus és szinodalitás az ökumenikus párbeszédekben és az *Ut unum sint* enciklikára adott válaszokban című tanulmánydokumentum lehetőséget adott a Keresztény Egység Előmozdító Dikasztériumnak, hogy értékelje a témával kapcsolatos ökumenikus reflexió fejlődését. E tanulmány alapján a dikasztérium plenáris ülése is jóváhagyta *A primátus gyakorlása a XXI. században* című javaslatot. Ez a javaslat meghatározza a párbeszéd legjelentősebb hozzájárulásait, javaslatot tesz a jövőbeni lépésekre, és néhány alapelvet, illetve feladatot kínál Róma püspöke egység-szolgálatának megújított, „minden érintett által elismerhető” (UUS 95.) gyakorlására.

JELENTŐS HOZZÁJÁRULÁS A PRIMÁTUSRÓL VALÓ GONDOLKODÁSHOZ

1. A párbeszéd dokumentumai és az *Ut unum sintre* adott válaszok jelentősen hozzájárultak a primátus kérdéséről való gondolkodáshoz. Az ökumenikus teológiai párbeszéd megfelelő kontextusnak bizonyultak a pápaság formájának és a *communio ecclesiarum* szolgálatában álló tekintély gyakorlásának újragondolásához. Egy olyan időszakban, amikor az ökumenikus elkötelezettség eredményeit gyakran szűkösnek vagy jelentéktelennek tartják, a teológiai párbeszéd – nemzetközi és nemzeti, hivatalos és nem hivatalos – eredményei bizonyítják módszertanuk értékét, vagyis a „természetesen együtt” végzett reflexió értékét, ahogyan II. János Pál az *Ut unum sint*-ben felszólított. Különösen figyelemre méltó, hogy ez a reflexió az elmúlt évtizedekben fokozódott, és szinte minden keresztény hagyományt bevont a vitába egy új és pozitív ökumenikus

szellemben, a helyi és nem hivatalos csoportok jelentős hozzájárulásával, ami fontos és növekvő teológiai közeledést eredményezett.

2. A párbeszéd dokumentumainak olvasása tanúsítja, hogy az egész egyház primátusának kérdését, és különösen Róma püspökének szolgálatát nemcsak problémának kell tekinteni, hanem lehetőségnek is az egyház természetéről és a világban való küldetéséről való közös gondolkodásra. E téma feldolgozása lehetővé tette néhány alapvető ekkleziológiai téma mélyebb elemzését, mint például: a primátus és a szinodalitás léte és kölcsönös függősége az egyház minden szintjén; a szinodalitás megértése az egész egyház alapvető minőségeként, beleértve az összes hívő aktív részvételét; valamint a kollegialitás és a szinodalitás megkülönböztetése és egymáshoz való kapcsolódása.

3. Ez a közös gondolkodás nagymértékben hozzájárult a katolikus teológia műveléséhez. Ahogy Ferenc pápa kijelentette: „Az ökumenizmus útja lehetővé tette számunkra, hogy mélyebben megértsük Péter utódának szolgálatát, és biztosnak kell lennünk abban, hogy ez a jövőben is így lesz”.⁴⁴ A helyi és az egyetemes egyház egyidejűségéről szóló teológiai gondolkodás (erről lásd e tanulmánydokumentum 120–126. §-át); a „szinodalitás” kortárs fogalma és értelmezése (lásd ARCIC 1999, 34–40.); és az egyház hármas dimenziója („közösségi”, „kollegiális” és „személyes”) (erről lásd e tanulmánydokumentum 114–118. §-át) az ökumenikus párbeszéd kontextusában fejlődött ki vagy mélyült el, gazdagítva e fogalmak használatát a későbbi katolikus dokumentumokban. Ez a befogadás az *Evangelii gaudium*-ban említett „ajándékok cseréjét” szemlélteti, idézve a kollegialitás és a szinodalitás példáit: „Ha valóban hiszünk a Szentlélek bőségesen szabad működésében, akkor nagyon sokat tanulhatunk egymástól! [...] Az ajándékok cseréje által a Lélek egyre teljesebben vezethet bennünket az igazságra és a jóságra” (EG 246.). Ez az „ajándékcseré” a primátus gyakorlására is vonatkozhat. Miközben a katolikusok úgy vélik, hogy Róma püspökének egyedülálló szerepe Isten értékes ajándéka az egész egyház javára, a párbeszédok bebizonyították, hogy más keresztény kö-

⁴⁴ Ferenc pápa Szent Pál apostol megtérésének ünnepén tartott vesperás homíliája, 2014. január 25.

zösszésekben is vannak olyan érvényes elvek a primátus gyakorlásában, amelyeket a katolikusok is figyelembe vehetnek.

TOVÁBBI LÉPÉSEK A TEOLÓGIAI PÁRBESZÉDBEN

4. A primátussal kapcsolatos ökumenikus gondolkodás kiterjedtsége és mélysége az utóbbi időszakban figyelemre méltó, és úgy tűnik, hogy megérett az idő az ökumenikus párbeszédnek további lépéseinek megtételére. Természetesen jobb kapcsolatra van szükség a párbeszédnek – helyi és nemzetközi, hivatalos és nem hivatalos, kétoldalú és többoldalú, és különösen a keleti és nyugati párbeszédnek – között, hogy elkerüljük az ismétlődéseket és gazdagítsuk egymást. Például a differenciált konszenzus (megkülönböztetett megértés) ökumenikus módszerei (lásd e tanulmánydokumentum 107. §-át) és a befogadó ökumenizmus, amelyeket néhány teológiai párbeszéd már alkalmaz, hasznosak lehetnek az egység szolgálatának elfogadható gyakorlásában való megegyezéshez az egész egyház számára: ha a teológiai nyelvezet különbözőségei valóban „gyakran inkább egymást kiegészítőnek, mint ellentétesnek tekinthetők” (lásd UR 17.), ugyanez elmondható az egyházi gyakorlatokról is.

5. A primátus kérdéséről folytatott teológiai párbeszédnek egyre inkább azt mutatják, hogy *primátus és szinodalitás* nem két ellentétes egyházi szempont, hanem inkább két, egymást kölcsönösen alkotó és fenntartó valóság, és ezért *együtt kell foglalkozni velük*. Amint Ferenc pápa egy ökumenikus teológuscsoportnak nyilatkozva megjegyezte, „*egyre jobban megértjük, hogy az egyházban a primátus és a szinodalitás nem két egymással versengő elv, amelyeket egyensúlyban kell tartani, hanem két valóság, amelyek a közösség szolgálatában megalapozzák és fenntartják egymást. Ahogyan az elsőbbség feltételezi a szinodalitás gyakorlását, úgy a szinodalitás maga után vonja az elsőbbség gyakorlását*”.⁴⁵

⁴⁵ FERENC pápa, *Beszéd a Szent Iréneusz közös ortodox-katolikus munkacsoport-hoz*, 2021. október 7.

6. Mivel a szinodális közösség, amelyet a „mindenki”, a „néhány” és az „egy” megnyilvánulásaként értelmezünk, magában foglalja a primátus gyakorlását, a teológiai párbeszédet az elsőbbségről módszertani szempontból a szinodalitásról való elmélkedéssel kell kezdeni. Miként Ferenc pápa ugyanebben a beszédében kifejtette, „a szinodalitás tágabb értelemben három szempont megnyilvánulásának tekinthető: »mindenki«, »néhány« és »egy«”. Ebben a jövőképpen „a primátusi szolgálat a szinodalitás dinamikájának szerves része, csakúgy, mint a közösségi jelleg, amely Isten egész népét magában foglalja, és a kollegiális nézőpont, amely a püspöki szolgálat gyakorlásának részét képezi. Következésképpen a teológiai és ökumenikus párbeszédekben a primátus gyümölcsöző megközelítésének szükségszerűen a szinodalitásról való elmélkedésen kell alapulnia: nincs más út”. Ugyanezen a vonalon a püspöki szinódus XVI. rendes közgyűlésének első ülészakáról szóló összefoglaló jelentés is megerősíti: „A zsinat új megvilágításba helyezi Róma püspökének szolgálatát is. A szinodalitás ugyanis nagyszerűen megjeleníti az egyház közösségi (»mindenki«), kollegiális (»néhány«) és személyes (»egy«) jellegét helyi, regionális és egyetemes szinten. Egy ilyen látásmódban Róma püspökének péteri szolgálata a szinodusi dinamika szerves részét képezi, csakúgy, mint az Isten egész népét magában foglaló közösségi nézőpont és a püspöki szolgálat gyakorlásának kollegiális távlata”.⁴⁶

7. Egy másik lépés a párbeszéd által használt szókincs tisztázása. A dokumentumok ugyanis nem mindig egységes és következetes módon használják az olyan kifejezéseket, mint a „szinodalitás/konciliaritás”, „kollegialitás”, „primátus”, „tekintély”, „hatalom”, „adminisztráció”, „kormányzás” és „joghatóság”.

8. Különösen szükségesnek tűnik az „egyetemes egyház” kifejezés jelentésének tisztázása. A XIX. század óta ugyanis az egyház katolicitását gyakran úgy értelmezik, mint annak világméretű dimenzióját, egyetemes módon. Ez a felfogás nem veszi kellőképpen figyelembe az *Ecclesia universalis* (az „egyetemes egyház” földraj-

⁴⁶ Egy szinodális egyház a misszióban (*A Synodal Church in Mission*) A püspöki szinódus XVI. rendes közgyűlésének összefoglaló jelentése (2023. október 4–29.), 13.a.

zi értelemben) és az *Ecclesia universa* (az „egész egyház”, a „teljes egyház”) közötti különbséget, amely utóbbi a katolikus tanítóhivatalban a hagyományosabb kifejezés. Az egyház katolicitásának pusztán földrajzi felfogása azzal a kockázattal jár, hogy az „egyetemes egyház” „egyetemes primátusának” világi felfogása, és következésképpen az ilyen primátus kiterjedésének és korlátainak világi felfogása alakul ki. Még a „szintek”, a „szubszidiaritás”, az „autonómia” és a „decentralizáció” fogalmai is ugyanabban a keretben maradnak, inkább közigazgatási, mint ekkleziológiai vonatkozással. A római primátust nem annyira egyetemes hatalomként kell értelmezni egy egyetemes egyházban (*Ecclesia universalis*), hanem a közösség szolgálatában álló tekintélyként az egyházak között (*communio Ecclesiarum*), vagyis egész egyházként (*Ecclesia universa*).

9. Egy további szükséges lépés a befogadás elősegítése, hogy a párbeszédnek jelentős eredményeit ne csak a szakértők között, hanem minden szinten megvitassák, s így az eredmények közös örökséggé válhassanak. Az Egyházak Világtanácsa és a katolikus egyház közös munkacsoportja a befogadásról szóló dokumentumában az ökumenikus befogadást úgy írja le, mint „*azt az evangéliumi hozzáállást, amely szükséges ahhoz, hogy [a párbeszéd eredményeit] a saját egyházi hagyományunkban elfogadjuk*”.⁴⁷ II. János Pál az *Ut unum sint*-ben azt írta, hogy a kétoldalú megállapodások elfogadásához „*komolyan meg kell vizsgálnunk, mi módon [különböző módokon és eszközökkel, valamint a felelősség különböző szintjein] juthatnak el Isten egész népéhez*” (UUS 80.). Ennek a befogadási folyamatnak az egész egyházat be kell vonnia a *sensus fidei* gyakorlásába: laikus hívőket, teológusokat és lekipásztorokat, a teológiai karok és a helyi ökumenikus bizottságok bekapcsolásával. Ez magában foglalhatja a párbeszéd dokumentumaihoz való könnyű hozzáférés elősegítését, különösen az interneten keresztül, pontos fordítások biztosítását (nem csak nyugati nyelveken), közös tudományos rendezvények szervezését, a válaszok ösztönzését és néhány javaslatuk helyi megvalósulását.

⁴⁷ A római katolikus egyház és az Egyházak Világtanácsa közös munkacsoportjának kilencedik jelentése (2007–2012), A. függelék (Fogadás: Az ökumenikus fejlődés kulcsa, 15. §).

10. Az egyházak közötti teológiai párbeszédnek vagy az „igazság párbeszédének” nemcsak a múlt tanbeli különbségeire kell válaszolnia, hanem *teológiailag értelmeznie kell jelenlegi kapcsolataikat* is. A II. Vatikáni Zsinat óta a „szeretet párbeszédének” és az „élet párbeszédének” fejlődése a közös ima és tanúságtétel, a lelkipásztori megállapodások, a testvéri levél- és ajándékcseré, a keresztény vezetők kölcsönös látogatásai révén minden szinten ökumenikus szempontból rendkívül beszédes, és új teológiai távlatokat nyújtott a primátus kérdésében. Az ősegyház óta az ilyen gesztusokat a közösség hiteles jelének és eszközének tekintették. Ahogy Ferenc pápa mondja: *„Ezek a gesztusok, amelyek az egyetlen kereszttség elismerésén alapulnak, nem pusztán udvariassági vagy diplomáciai cselekedetek, hanem egyházi jelentőséggel bírnak, és igazi loci theologicinek tarthatók. [...] E tekintetben meg vagyok győződve arról, hogy a »szeretet párbeszédét« nem egyszerűen az »igazság párbeszédének« előkészítéseként kell felfogni, hanem maga is »cselekvő teológia«, amely képes új távlatokat nyitni egyházaink útján. Egy olyan időszakban, amikor – hála Istennek – a közöttünk lévő kapcsolatok elmélyülnek, úgy vélem, hogy jó, ha e kapcsolatok fejlődésére a »szeretet párbeszédének teológiája« fényében gondolunk vissza”*.⁴⁸

11. Róma püspökének sajátos gesztusai és szimbolikus cselekedetei alapvető fontosságúak voltak a bizalom légkörének kialakításában, a közösség kötelékeinek megerősítésében, a történelmi előítéletek leküzdésében és az új emlékezet megteremtésében, valamint az „egység szolgálata” növekvő ökumenikus megbecsülésének kialakításában. Fontos, hogy az ilyen gesztusok és cselekedetek alkotóerővel és nagylelkűséggel folytatódjanak, és teológiailag is feleljenek rájuk.

⁴⁸ Ferenc pápa, A katolikus egyház és a keleti ortodox egyházak közötti teológiai párbeszédért felelős közös nemzetközi bizottság tagjaihoz intézett beszéd, 2024. január 26.

ALAPELVEK ÉS JAVASLATOK EGY MEGÚJULT PRIMÁTUS GYAKORLATÁHOZ

12. A teológiai párbeszédetek által meghatározott két visszatérő ke-retrendszer jelentős segítséget nyújthat a XXI. századi primátus gyakorlásának átgondolásához. A párbeszédetek a (1) „közösségi”, „kollegiális” és „személyes” szempontok látványosabb megjelenítésére szólítanak fel (2) az egyház helyi, regionális és egyetemes szintjén.

13. Az egyház különböző szintjeit figyelembe véve számos öku-menikus párbeszéd a *szubszidiaritást* a primátus és a szinodalitás gyakorlásának fontos elveként említi. Eredetileg az egyház szociális tanításával összefüggésben alakult ki, és azt jelenti, hogy nem szabad olyan ügyet, amelyet egy alacsonyabb szinten lehet megfelelően kezelni, egy magasabb szintre vinni.⁴⁹ Az ekkleziológiára alkalmazva szem előtt kell tartani ennek az elvnek a kétértelműségét (lásd fentebb a 8. §-t) és szociológiai eredetét (amely feltételezi, hogy a tekintélyt a magasabb szintről lefelé irányítják), hogy el-kerüljük az egyházi élet pusztán adminisztratív megközelítését. Mindazonáltal szándéka és tartalma egyházi kontextusban hozzá-járulhat a primátus zsinati gyakorlásához azáltal, hogy biztosítja Isten egész népének részvételét a döntéshozatali folyamatban, külön-nösen az őket közvetlenül érintő ügyekben.⁵⁰

14. A párbeszédetek által megfogalmazott javaslatok közül különö-sen fontosnak tűnik az *I. Vatikáni Zsinat katolikus „újra befogadá-sára” vagy hivatalos kommentárjára* való felhívás. Abból a herme-neutikai álláspontból kiindulva, hogy az I. Vatikáni Zsinat dogmáit a II. Vatikáni Zsinat fényében kell olvasni, különösen annak tanítá-sát Isten népéről (LG, II. fejezet) és a kollegialitásról (LG 22–23.), egyes párbeszédetek azt tükrözik, hogy a II. Vatikáni Zsinat nem kife-jezetten értelmezte az I. Vatikáni Zsinatot, hanem, miközben beépi-

⁴⁹ Vö. *Az egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, 185–188.

⁵⁰ A Nemzetközi Teológiai Bizottság a szinodális „folyamatban” megkülönböz-teti a döntéshozatalt – „a megkülönböztetés, konzultáció és együttműködés közös gyakorlása révén” – a pasztorális döntéshozataltól, mely a püspök tekintélyére, az apostoliság és a katolicitás biztosítékára vezethető vissza; lásd *Synodality in the Life and the Mission of the Church* (2018), 69.

tette annak tanítását, kiegészítette azt (LG, III. fejezet, 18.). Ezért szükséges, hogy a primátusról szóló katolikus tanítást a kommunió-ekklézológia fényében, „*az igazságok hierarchiájának*” (UR 11.) keretében mutassuk be. Az I. Vatikáni Zsinatot a teljes hagyomány összefüggésében, „*az egyetemes egyház ősi és állandó hitének megfelelően*” (*Pastor aeternus*, Bevezetés, DH 3052.), valamint a primátus és a szinodalitás bibliai alapját, történelmi fejlődését és teológiai jelentőségét illetően egyre növekvő ökumenikus közeledés horizontján kell újraolvasni. Itt is szükséges tisztázni az elfogadott szakszókincset, amely gyakran kétértelmű és félreértelmezhető marad, például: rendes, közvetlen és egyetemes joghatóság; tévedhetetlenség; kormányzat; legfőbb tekintély és hatalom.

15. Egy másik fontos javaslat az, hogy tegyünk világosabb különbséget a pápa különböző felelősségei között, különösen a katolikus egyház fejeként betöltött szolgálata és az összes keresztény egységének szolgálata között, vagy pontosabban a latin egyházban betöltött patriarkális szolgálata és az egyházak közösségében betöltött primátusi szolgálata között. A „Nyugat pátriárkája” címnek a *Pápai évkönyvből* való eltávolítása 2006-ban aggodalmat keltett ökumenikus körökben, és alkalmat adott arra, hogy gondolkodás kezdődjön a különböző felelősségek megkülönböztetéséről, amelyet folytatni kell.

16. Mivel a pápa különböző feladatai azon alapulnak, hogy ő Róma püspöke, vagyis annak az egyháznak a vezetője, amely a szeretetben elnököl a többi egyház fölött, lényeges *kiemelni püspöki szolgálatát helyi szinten* is, mint püspököt a püspökök között. Ebben a tekintetben figyelemre méltó, hogy Ferenc pápa már a megválasztása utáni első nyilvános szavaiban hangsúlyozta a „Róma püspöke” címet, mondván, hogy „*a konklávé kötelessége volt, hogy Rómának püspököt adjon*”, és hogy „*Róma egyházmegyei közösségének most már van püspöke*”.⁵¹ Újabban a pápaságról alkotott új képhez hozzájárulhat, hogy a többi pápai címet „történelmi” címként sorolják fel (lásd *Pápai évkönyv*, 2020). Hasonlóképpen, a római egyházmegye székesegyháza nagyobb hangsúlyt kapott, mióta

⁵¹ Ferenc pápa „urbi et orbi” apostoli áldása. Első köszöntés a Szent Péter-bazilika központi loggiájáról, 2013. március 13.

a közelmúltbéli pápai dokumentumokat és levelezést a Lateráni Szent János-bazilikából írták, amely templom az új pápaság beiktatásakor is jelentősebb szerepet játszhat. Mindazonáltal a hivatalos katolikus dokumentumokban és nyilatkozatokban a pápa szolgálataival kapcsolatban használt kifejezések gyakran nem tükrözik ezeket a fejleményeket, és hiányzik belőlük az ökumenikus érzékenység.

17. A katolikus egyház szinodális formálódása döntő fontosságú ökumenikus elkötelezettsége szempontjából. A katolikus egyház kötelessége a párbeszédben részt vevő partnerei felé, hogy saját egyházi életében a szinodalitás meggyőző és vonzó modelljét mutassa be. Ahogy Ferenc pápa mondja, *„a szinodális egyház építése iránti elkötelezettség – egy olyan küldetés, amelyre mindannyian meg vagyunk hívva, mindenki az Úr által rábizott szereppel – jelentős ökumenikus következményekkel jár”*.⁵² Valójában *„egyértelmű, hogy az, ahogyan a katolikus egyház megéli a szinodalitást, fontos a többi keresztényhez fűződő kapcsolatai szempontjából. Ez kihívást jelent az ökumenizmus számára”*.⁵³ Nemrégiben Ferenc pápa hangsúlyozta a szinodalitás és az ökumené közötti kettős kapcsolatot, megerősítve, hogy *„a katolikus egyház által vállalt szinodalitás útja ökumenikus, ahogyan az ökumenikus út is szinodális”*.⁵⁴

18. A keleti katolikus egyházak számos szinodusi intézménye és gyakorlata ösztönözheti a latin egyházat, akárcsak – az „ajándékok cseréjének” szellemében – más keresztény közösségek szinodális intézményei és gyakorlata (lásd EG 246.), amelyeket e célból célirányosan meg lehetne határozni és tanulmányozni is lehetne.⁵⁵ A kommunikáció új eszközei új lehetőségeket is kínálhatnak a digi-

⁵² FERENC pápa, *Beszéd a püspöki szinódus megalakulásának 50. évfordulója alkalmából*, 2015. október 17.

⁵³ FERENC pápa, *A Keleti Egyházak Jogáért Társaság által támogatott konferencia résztvevőihöz intézett beszéd*, 2019. szeptember 19.

⁵⁴ Ferenc pápa, *Beszéd Őszentsége III. Mar Awához, a Keleti Asszír Egyház katolikosz-pátriárkájához*, 2022. november 19.

⁵⁵ Lásd például IV. Maximusz pátriárka javaslatát egy „állandó zsinatra” a keleti szünodosz endemousza mintájára (lásd alább 22. §); vagy a javaslatot egy új „Általános Lelkipásztori Tanács” létrehozására a katolikus egyház egyetemes szintjén, beleértve a világi híveket is, néhány nyugati közösség mintájára (lásd e tanulmánydokumentum 155. §-át).

tális korban a szinodális egyház számára. Természetesen a szinodalitás gyakorlata sokféle lehet, és meg kell felelnie az adott egyházi szintnek és kulturális környezetnek. A katolikus egyház szinodálisabb alakítására való törekvés során alapvető fontosságú az egyházjog és az ökumenikus párbeszéd közötti kölcsönös kapcsolat: *„Az egyházjog nemcsak segédeszköze az ökumenikus párbeszédnek, hanem annak lényeges dimenziója is. Ezáltal világos, hogy az ökumenikus párbeszéd az egyházjogot is gazdagítja”*.⁵⁶

19. Helyi és területi szinten szükségesnek tűnik a II. Vatikáni Zsinat által előírányzott és az *Egyházi Törvénykönyvben* előírt, minden hívőt magában foglaló szinodális struktúrák, mint például az egyházmegyei lelkipásztori tanácsok (CIC, 511–514. kánon), az egyházmegyei szinódusok (CIC, 460–468. kánon), valamint a plenáris és tartományi zsinatok (CIC, 439–445. kánon) visszaállítása és megerősítése, amelyeket ritkán vagy egyáltalán nem hívnak össze. *A keleti egyházak kánonjogi kódexe* (CCEO) olyan szinodális struktúrákról rendelkezik, amelyekben világiak is részt vesznek, mint például a pátriárkai gyűlés (CCEO, 140–145. kánon) és az egyházkerületi gyűlés (CCEO, 235–242. kánon), ami ösztönző lehet a latin egyháznak. Fontos továbbá a II. Vatikáni Zsinatnak a püspöki konferenciákra vonatkozó felhívását is megvalósítani, *„mert nem dolgoztak ki elegendő mértékben egy olyan alkotmányt a püspöki konferenciáknak, amely konkrét jogkörök alanyaként értelmezné azokat, beleértve ebbe egy bizonyos hiteles tanbeli tekintélyt is”* (EG 32., hivatkozással az 1998-as *Apostolos suos motu proprio*-ra). Különösen megfigyelhető, hogy a *Lumen gentium* 23. által a püspöki konferenciák és az ókori patriarkátusok között vont párhuzamot (lásd még O–C 2007, 29.; EG 32.) sem teológiai, sem kánonjogi szempontból nem dolgozták ki. Ezzel a párhuzammal és az „új patriarkátusok” vagy „nagyobb egyházak” létrehozására vonatkozó javaslattal összhangban (lásd e tanulmánydokumentum 43. lábjegyzetét) el kell gondolkodni a kontinentális püspöki testületek egyházi jelentőségén, amelyek nemzetek feletti dimenziója megvédheti őket a politikai nyomástól és a nemzeti érdekektől.

⁵⁶ FERENC pápa, *Beszéd a Keleti Egyházak Jogi Társasága által támogatott konferencia résztvevőihöz*, 2019. szeptember 19.

20. Egyetemes szinten az *Egyházi Törvénykönyv* és *A keleti egyházak kánonjainak kódexe* rendelkezik a pápai szolgálat kollegiálisabb gyakorlásáról. Ezeket a gyakorlatban tovább lehetne fejleszteni és megerősíteni mindkét szöveg jövőbeli felülvizsgálatakor. Az *Egyházi Törvénykönyv* például hangsúlyozza, hogy a pápa „*legfőbb hivatalának betöltése során mindig közösségben van a többi püspökkel és az egyetemes egyházal*”, és tartalmazza e hivatal kollegiális gyakorlásának lehetőségét, mely rendelkezést jobban lehetne hasznosítani (CIC, 333. kánon, 2. §). Hasonlóképpen, az ökumenikus zsinatok mellett az *Egyházi Törvénykönyv* az egyház kormányzása (CIC, 337. kánon, 2. §) és a tévedhetetlen tanítás megfogalmazása (CIC, 749. kánon, 2. §) terén is kollegiális gyakorlatot ír elő.

21. A katolikus egyház szinodális alakításának egyik jelentős jeleménye a püspöki szinódus megújult gyakorlata. Az *Episcopalis communio* apostoli konstitúció (2018) világossá teszi e megújulás ökumenikus jelentőségét: „*A püspöki szinódus tevékenysége képes lesz hozzájárulni az összes keresztény közötti egység helyreállításához, az Úr akarata szerint (vö. Jn 17,21). Ezáltal segít a katolikus egyháznak, II. János Pál évekkel ezelőtt kifejezett vágyának megfelelően, hogy »találjam meg a primátus gyakorlásának olyan formáját, mely – küldetésének egyetlen lényeges mozzanatáról sem mondva le – kitárul az új helyzet felé« (UUS 95.)*” (EC 10.). Állítva, hogy a szinodális folyamat „*nemcsak kiinduló-, hanem megérkezési pont is Isten népében*” (EC 7.), az *Episcopalis communio* a megbeszélési folyamatok révén Isten egész népének szélesebb körű részvételét támogatja (EC 5–7. cikk). Megadja annak lehetőségét is, hogy a püspöki szinódus tanácskozó testület legyen, amely esetben a szinodusi záródokumentumot, amely „*részt vesz Péter utódának rendes tanítóhivatalában*”, a pápa és „*a tagok együttes aláírásával*” teszik közzé (lásd CIC, 343.; EC, art. 18.). A püspöki szinódus XVI. rendes közgyűlésének 2021–2024-es szinodális folyamata „*A szinodális egyházért: közösség, részvétel és misszió*” címmel, amely Isten egész népének széles körű konzultációján alapul helyi, regionális (nemzeti/kontinentális) és egyetemes szinten, kedvező alkalom volt az egyház személyes, kollegiális és közösségi távlatait megfogalmazó szinodális fejlődésről való elmélyülésre.

22. A Kúria reformja szintén fontos szempontja a katolikus egyház szinodális alakításának. A *Praedicate evangelium* (2022) apostoli konstitúció megerősíti, hogy ez a reform, mely a közösség életén alapul, „az egyháznak a szinodalitás arcát kölcsönzi” (PE I.4.). Hangsúlyozva, hogy „a püspöki konferenciák megjelenése a latin rítusú egyházban az egyik legújabb formáját képviseli annak, ahogyan a *communio episcoporum* megjelent a *communio ecclesiarum* szolgálatában, a *communio fidelium*ra alapozva” (PE I.7.), kitart amellett, hogy „a Római Kúria nem a pápa és a püspökök között helyezkedik el, hanem mindkettőjük szolgálatára áll, a mindegyikük természetének megfelelő módozatok szerint” (PE I.8.), és elősegíti az „egészséges decentralizációt” (PE II.2.). Ferenc pápa „a püspöki közösség és a *munus petrinum* segítségével újabb kifejeződését teremtetette meg, amelyet a püspöki kar szerte a világon képes nyújtani”, amikor pontifikátusának első évében létrehozta a bíborosok tanácsát.⁵⁷ Bár nem része a Római Kúriának, ez a Tanács a rendes és rendkívüli konzisztóriumok mellett (CIC, 353. kánon) az első lépés lehetett egy állandó szinodális vezetői struktúra felé az egész egyház szintjén, a helyi püspökök aktív részvételével. Ezt már a II. Vatikáni Zsinat idején megemlítette IV. Maximusz melkita pátriárka, aki azt javasolta, hogy a keleti *szünodosz endemousza* mintájára hozzanak létre egy „állandó szinódust”, amely a püspöki kollégiumot képviseli, és feladata a pápa segítése az egyház központi kormányzásában.⁵⁸ Nem szabad azonban elfelejteni, hogy az ortodox szinódusok általában tanácskozó jellegűek, míg a katolikus szinodális struktúrák többnyire konzultatív természetűek.

23. Az egyház szinodális formálódása nem csupán az intézményi szintű rendszere és egyházi folyamatok kérdése, és nem is konkrét szinodális események által megragadható, hanem az egész egyház *modus vivendi et operandi*ja. Ahogy a Nemzetközi Teológiai Bizottság megállapítja: „A szinodalitás mindenekelőtt azt a sajátos stílust jelöli, amely az egyház életét és küldetését minősíti, kifejezve

⁵⁷ Kirográfia, amellyel megalakult a bíborosok tanácsa, hogy segítse a Szentatyát az egyetemes egyház irányításában, és tanulmányozza a Római Kúriáról szóló *Pastor Bonus* apostoli konstitúció lehetséges módosításait, 2013. szeptember 28.

⁵⁸ *Acta Synodalia Sacrosanti Concilii Oecumenici Vaticani II*, vol. 2, pars, 4, Città del Vaticano, 517–518.

az egyház természetét, amely együtt halad és közösségekben egyesül Isten népeként, amelyet az Úr Jézus a Szentlélek erejében hívott össze az evangélium hirdetésére” (ITC 2018, 70.).

24. Az *ad extra* szinodalitás az egyház képviselői közötti rendszeres találkozókat világméretű szinten elősegítő, néha „konciliáris közösségnek” nevezett szinodalitás ígéretes módja, hogy láthatóvá tegyünk és elmélyítsük a közösségben való osztozást. Annak ellenére, hogy a konciliaritás/szinodalitás a már egyesült egyház belső életének egy mozzanatát képezi, az egyházak között bátorítanak egy bizonyos szinodalitást („együtt járást”), amikor az egyházi vezetők Jézus Krisztus nevében összejönnek közös imára, cselekvésre és tanúságtételre vagy megbeszélésre, illetve az egymás szinodusi folyamataiban való részvételre. Anélkül, hogy a teljes látható közösségre várnánk, mint a közös beszéd és cselekvés előfeltételére, egy ilyen gyakorlat lehetővé teheti az egyházak számára, hogy meghallgassák egymást, és közös mérlegelési és döntéshozatali folyamatokat indítsanak el a közös érdekű, sürgős kérdésekben. Ez elősegítheti a kölcsönös megértés elmélyítését, és lehetővé teheti az egyházak számára, hogy jobban támogassák egymást. Ebben a tekintetben különösen fontos a más keresztény közösségek meghívása a katolikus szinodusi folyamatokban való részvételre minden szinten, és ezt ki lehetne terjeszteni az *ad limina* látogatásokra is, ahogyan azt a különböző párbeszédék javasolják. Egy másik szinten a Ferenc pápa meghívására összegyűlt egyházi vezetők 2018-as, Bariban tartott találkozója, amely a közel-keleti keresztények helyzetéről való imádkozásra, elmélkedésre és informális eszmecserére irányult, a szinodalitás és a primátus gyakorlásának új módját jelzi. Az első ökumenikus zsinat (Nicea, 325) 1700. évfordulójának közös előkészítése és megemlékezése alkalmat adhat arra, hogy ezt a szinodalitást minden hagyományú keresztény között gyakoroljuk.

EGY KÖZÖSSÉGI MODELL FELÉ

25. A fenti elvekre és ajánlásokra építve, amelyek a közös ökumenikus gondolkodás gyümölcsei, a katolikus egyház számára lehetséges lehet, hogy megújítsa Róma püspöke hivatalának gyakorlását,

és a közösség egy olyan modelljét javasolja, amelyben „*mindkét fél a szeretet szolgálatát*” (UUS 95.) kell, hogy lássa. Elkerülve a jog és a közösség közötti felszínes és nem valóságos ellentétet, ezt a javaslatot nem kizárólag jogi értelemben kell megfogalmazni, hanem a *koinónia ekkleziológia* alapján, amely az egyháznak a II. Vatikáni Zsinat által ajánlott szentségi felfogásában gyökerezik (lásd LG 1, 9, 48.). Egy ilyen ekkleziológia a keresztségből fakadóan minden hívő *sensus fidei*jén alapul; az Eucharisztia, amely „*az egész egyházi élet kritériumát képezi*” (O–C 2007, 3.); és a püspökség szentségi jellegén (lásd LG 21.). Mivel az „*egyházi közösség, a konciliaritás és a tekintély*” az „*egyház szentségi természetének ekkleziológiai és kánonjogi következményei*” (lásd a ravennai dokumentum címét), az egyház „*intézményi struktúráinak*” „*láthatóan tükrözniük kell e koinónia misztériumát*” (O–C 2007, 3.).

26. Bár létezik egy alapvető „*szeretetszolgálat*”, a közösség efféle modellje különböző módokon valósulna meg Keleten és Nyugaton. Ami az ortodox egyházakat illeti, amelyekkel a katolikus egyház az apostoli hagyományon és a szentségeken alapuló közös egyházi rendet ismeri el, ez a modell szorosan illeszkedhet ahhoz a gyakran idézett elvhez, hogy „*Róma nem követelhet többet a keletiekéntől, mint amit az első évezredben megfogalmaztak és megélték*”.⁵⁹ A teljes közösség helyreállítása, ahogy Ferenc pápa megállapította, „*nem jelenti az egyik alávetettségét vagy asszimilációját. Sokkal inkább azt jelenti, hogy befogadjuk mindazokat az ajándékokat, amelyeket Isten mindenkinek adott, és ezzel az egész világnak megmutatjuk az üdvösség nagy titkát, amelyet Krisztus, az Úr a Szentlélek által valósított meg*”.⁶⁰ Ez magában foglalja a keleti egyházak azon jogának elismerését, hogy „*fegyelmük szerint kormányozzák magukat*” (UR 16.), különösen a püspökválasztás tekinte-

⁵⁹ Ratzinger bíboros e szavait idézi az anglikán egyház püspöki házában *Ut unum sintre* adott válasza (1997), lásd e tanulmánydokumentum 91. §-át. Ratzinger bíboros tovább árnyalta ezt a gondolatot, amikor azt mondta, hogy a második évezred fejleményeinek elhanyagolása „*menekülést jelentene a mesterségesbe, aminek határozottan ellen kell állni*”, RATZINGER, Joseph, *Anglican-Catholic Dialogue*, in *Insight* 1 (1983), 2–11., itt a 7. oldal; lásd e tanulmánydokumentum 109. és 171. §-át.

⁶⁰ FERENC pápa, *Beszéd az isteni liturgia során*, Szent György pátriárkai templom, Isztambul, 2014. november 30.

tében. Ez a modell magában foglalhatja két, a párbeszéddek által azonosított, a Róma püspökének egységszolgálatával kapcsolatos feladatkört: az ökumenikus zsinatokon betöltött sajátos szerepet (mint például az összehívás és az elnöklés; lásd a tanulmánydokumentum 106. §-át), valamint a fegyelmi vagy tanbeli természetű ellentétek esetén a közvetítői szerepet, a fellebbviteli eljárás szinodális gyakorlata révén (ahogyan azt például a 343-as szardikai zsinat leírta; lásd e tanulmánydokumentum 103. §-át, valamint az UR 14.-et).

27. Néhány *nyugati keresztény közösség* szintén az első évezredet ismeri el viszonyítási pontként. Még ha néhány alapvető ekkleziológiai kérdés még megoldásra vár is, mint például az apostoliság és a felszentelt szolgálat, valamint az egyház szentségi jellege és rendje, számos párbeszéd elismeri a primátus szükségességét az egész egyház számára, hogy előmozdítsák a keresztény egységet és missziót. Ugyanakkor kiemelik az evangélium primátusát és a primátus közösségi és kollegiális gyakorlásának szükségességét. Ragaszkodnak továbbá a regionális szint ekkleziológiai értékéhez és a szubszidiaritás elvéhez. Ezek a párbeszéddek fontos meglátásokat és szempontokat kínálnak az egységszolgálat Róma püspöke általi elfogadható gyakorlásához, az igehirdetés és a tanúságtétel (*kériügmartyria*) primátusához, amelyet a többi nyugati keresztény is elfogadhatna még a teljes közösség helyreállítása előtt.

28. A primátus megújított gyakorlásának végső soron a *diakónia* mintájára kell történnie. A tekintély és a szolgálat szorosan összefügg. Péter szerepe a testvérek megerősítésében (Lk 22,32) a szolgálat vezetése, amely saját gyengeségének és bűnösségének tudatában áll. VI. Pál pápa „a szolgálat, valamint a segítségnyújtás és a szeretet elsőbbségére” utal, II. János Pál pápa a „szeretetszolgálatot” javasolja, mindez pedig az egységért való munkálkodás, amelyet a „*servus servorum Dei*” (ES 114.; UUS 88. Nagy Szent Gergely pápára hivatkozva) szolgálataként értelmeznek. Ez a szolgálat elválaszthatatlanul kapcsolódik Krisztus önküresítéséhez és önfeláldozásához, amelyet éppen azért vállalt, hogy „*mindnyájan egyek legyenek*” (Jn 17,21). Az elsőségnek ezért a kereszt misztériumában kell gyökereznie, és Krisztus kenotikus példáján kell alapulnia.

AZ EGYSÉG A SZENTLÉLEK AJÁNDÉKA

29. A lelki ökumenizmus az ökumenikus mozgalom lelke (UR 8.). A lelki ökumenizmus fontos elemei a zarándoklatok, amelyek „*jelentős szerepet játszottak egyházaink hívei közötti közösség és kommunikáció előmozdításában*” (OO–C 2009, 68.). Sok, különböző hagyományú keresztény zarándokol Rómába, hogy meglátogassa Péter és Pál apostolok sírját. Az ilyen közös áhítat már az apostoli hitben gyökerező közösség kötelekeinek erőteljes kifejeződése. E szent helyek őrzőjeként a római egyháznak különleges felelőssége van abban, hogy fogadja ezeket a más keresztény közösségekből érkező zarándokokat, és támogassa imájukat és áhítatukat. Az ökumenikus szellemben nekik nyújtott szolgáltatások, mint például a különleges kápolnák, lelki alapként szolgálhatnak az egység keresésében.

30. Az ökumenikus mozgalom egyik alapvető szándéka, hogy az egység, amelyre a keresztények vágnak, ne elsősorban saját erőfeszítéseik gyümölcse legyen, és ne is valamilyen előre kidolgozott modell vagy tervezet alapján valósuljon meg. Az egység sokkal inkább egy ajándék lesz, amelyet „*Krisztus akarata szerint és az általa kívánt eszközökkel*” (Paul Couturier atya imája az egységért), a Szentlélek munkája által kapunk. Mindazonáltal az ökumenikus párbeszédéből és az *Ut unum sint* enciklikára adott válaszokból származó javaslatok útjelzőként szolgálhatnak az egyházaknak abban bízva, hogy a Szentlélek munkálkodik és megvilágítja az utat az egység elfogadható szolgálata felé az egyházak közösségének, ahogyan Krisztus akarja. Amint Ferenc pápa mondta: „*Az egység nem a legvégén, csodaként fog létrejönni. Az egység inkább az úton jön létre; a Szentlélek teszi ezt az úton. Ha nem járunk együtt, ha nem imádkozunk egymásért, ha nem működünk együtt azon a sokféle módon, amit ebben a világban Isten népéért tehetünk, akkor az egység nem fog létrejönni! De meg fog történni ezen az úton, minden egyes lépésünkben. És ezt nem mi tesszük, hanem a Szentlélek, aki látja a mi jóakaratusunkat.*”⁶¹

⁶¹ Ferenc pápa Szent Pál apostol megtérésének ünnepén tartott vesperás homíliája, 2014. január 25.

FORRÁSOK

1. VÁLASZOK AZ *UT UNUM SINTRE*

1.1. Az egyházaktól

- **Baptist Union of Great Britain** (Faith and Unity Executive Committee), *A Response to the Papal Encyclical Ut unum sint*, 1997, in *One in Christ* 35 (1999), 360–365.
- **Chiesa Evangelica Valdese** (Sinodo), *Il papato e l'ecumenismo*, 1995, in *Protestantesimo* L (1995/3), 241–245.
- **Church of England** (House of Bishops), *May they all be one, A Response to Ut unum sint*, 1997.
- **Church of Ireland**, *Response to the Papal Encyclical Ut unum sint*, in *One in Christ* 35 (1999), 351–357.
- **Church of Scotland** (Committee for Ecumenical Affairs in consultation with the Panel on Doctrine), *Response to the Papal Encyclical Ut unum sint*, 1997, in *One in Christ* 35 (1999), 365–373.
- **Church of Sweden** (Bishops' Conference), *A Response to the Encyclical Letter Ut unum sint*, 1999.
- **Disciples of Christ** (Council on Christian Unity), *Press Release*, in *Disciples News Service*, 5.6. (1995).
- **Methodist Church** (Faith and Order Committee), *Response to the Papal Encyclical Ut unum sint*, 1998, in *One in Christ* 35 (1999), 377–378.
- **Moravian Church** (Provincial Board), *Response to the Papal Encyclical Ut unum sint*, 1996, in *One in Christ* 35 (1999), 351.
- **National Council of the Churches of Christ in the USA** (Faith and Order Commission), *Response to the Papal Encyclical Ut unum sint*, 1998.
- **Presbyterian Church of the USA**, *The Successor to Peter. A Paper for Discussion*, 2000.

- **Religious Society of Friends (Quakers) in Britain** (Quaker Committee on Christian and Interfaith Relations, Curt Gardner-Clerk), *Response to the Papal Encyclical Ut unum sint*, 1996, in *One in Christ* 35 (1999), 359–360.
- **Scottish Episcopal Church** (Doctrine Committee), *Responses to Ut unum sint*, 2002.
- **Theologische Kommission der Selbständigen Evangelisch-Lutherische Kirche (SELK)**, *Das Amt der Kirche*, Hannover 1997.
- **United Reformed Church in the United Kingdom**, *Response to Ut unum sint*, 1996, in *One in Christ* 35 (1999), 357–358.
- **Vereinigte Evangelisch-Lutherische Kirche Deutschlands**, *Die Kirchenleitung, Ermutigung und Ernüchterung. Erklärung zur Enzyklika „Ut unum sint“*, in KNA-ÖKI 28 (1995), 3–4.
- **Vereinigte Evangelisch-Lutherische Kirche in Deutschland**, *Die Kirchenleitung* (Bericht des Catholica-Beauftragten H.-Ch. Knuth), *Erklärung zur Enzyklika „Ut unum sint“*, in *Evangelischer Pressedienst* 45a/95 (30.10.1995), 9–15.

1.2. Az ökumenikus intézményektől

- **Anglican–Roman Catholic Bishops’ Dialogue of Canada**, *Preliminary Reflections on the Encyclical Letter Ut unum sint*, 2000.
- **Anglican–Roman Catholic Dialogue in Belgium**, *Response to Ut unum sint*, 1998.
- **Association of Interchurch Families**, *An initial response from the Association of Interchurch Families to Ut unum sint*, 1995, in *One in Christ* 31 (1995), 280–286.
- **Church Leaders of West Yorkshire, England**, *Response to Ut unum sint*, 1996, in *One in Christ* 35 (1999), 346–350.
- **Churches Together in England**, *Theology and Unity Group, Aide-Memoire*, 1996.
- **Council of Churches for Britain and Ireland**, *A Response on behalf of the church representatives meeting of the Council of Churches for Britain and Ireland to „Ut unum sint“*. *Encyclical*

letter of Pope John Paul II on commitment to ecumenism, 1997, in *One in Christ* 33 (1997), 173–181.

- **Faith and Order Commission** (Board), *Response to Ut unum sint*, 1998 [olasz megjelenés: *Il Regno documenti* 44 (1999), 317–328.].
- **Iona Community Conference**, *Response to the Papal Encyclical Ut unum sint*, 1997, in *One in Christ* 35 (1999), 373–378.
- **Ökumenische Arbeitsgruppe „Ut unum sint”** (Schweiz), *An den Bischof von Rom Johannes Paul II.*, 1997.

2. KÉT- ÉS TÖBBOLDALÚ PÁRBESZÉDEK

2.1. Kétoldalú párbeszéd (ábécérendben)

Anglikán-katolikus párbeszéd

- Anglikán-Római Katolikus Nemzetközi Bizottság
 - *Authority in the Church* (1976)
 - *Authority in the Church: Elucidation* (1981)
 - *Authority in the Church II* (1981)
 - *The Gift of Authority* (1998)
 - *Walking Together on the Way: Learning to be Church – Local, Regional, Universal* (2018)
- Anglikán-római katolikus konzultáció Angliában
 - *Some Notes on Indefectibility and Infallibility* (1974)
- Anglikán-római katolikus párbeszéd Kanadában
 - *Agreed Statement on Infallibility* (1992)
 - *Reply to the Vatican Response to the Final Report of ARCIC* (1993)
 - *A Response to The Gift of Authority* (2003)
- Anglikán-római katolikus konzultáció az Amerikai Egyesült Államokban
 - *Agreed Report on the Local/Universal Church* (1999)
 - *Response to The Gift of Authority* (2003)

- Nemzetközi anglikán-római katolikus egység- és missziói bizottság (IARCCUM)
 - *Statement Communion and Mission* (2000)
 - *Growing Together in Unity and Mission* (2007)

Baptista-katolikus párbeszéd

- Nemzetközi megbeszélések a katolikus egyház és a Baptista Világszövetség között
 - *The Word of God in the Life of the Church* (2010)

Krisztus Tanítványai (Disciples of Christ) – katolikus párbeszéd

- Nemzetközi párbeszéd-bizottság Krisztus Tanítványai és a katolikus egyház között
 - *The Church as Communion in Christ* (1992)

Evangelikál-katolikus konzultációk

- Nemzetközi konzultáció a katolikus egyház és az Evangelikál Világszövetség (World Evangelical Alliance) között
 - *Church, Evangelization and the Bonds of koinonia* (2002)

Lutheránus-katolikus párbeszéd

- Nemzetközi Lutheránus-Római Katolikus Egységügyi Bizottság
 - *The Gospel and the Church („Malta Report”)* (1972)
 - *The Ministry in the Church* (1981)
- Lutheránus-római katolikus párbeszéd Ausztráliában
 - *The Ministry of Oversight: The Office of Bishop and President in the Church* (2007)
 - *The Petrine Ministry in a New Situation* (2016)
- Lutheránus-római katolikus párbeszéd az Amerikai Egyesült Államokban
 - *Differing Attitudes Toward Papal Primacy* (1973)
 - *Teaching Authority and Infallibility in the Church* (1978)

- *The Church as Koinonia of Salvation: Its Structures and Ministries* (2004)
- Az Egyesült Államok Katolikus Püspöki Konferenciájának ökümenikus és vallásközi ügyek bizottsága – Evangelical Lutheran Church in America
 - *Declaration on the Way. Church, Ministry, and Eucharist* (2015)
- A Német Püspöki Konferencia és a Németországi Egyesült Evangéliumi Lutheránus Egyház egyháztanácsa közötti kétoldalú munkacsoport
 - *Communio Sanctorum. The Church as the Communion of Saints* (2000)
- Svéd lutheránus-római katolikus párbeszéd
 - *The Office of Bishop* (1988)
- Római katolikus-lutheránus párbeszédcsoporth Svédországban és Finnországban
 - *Justification in the Life of the Church* (2009)
- Lutheránus-katolikus párbeszédbizottság Finnországban
 - *Communion in Growth. Declaration on the Church, Eucharist, and Ministry* (2017)
- Groupe des Dombes
 - *The Ministry of Communion in the Universal Church* (1985)
 - *One Teacher: Doctrinal Authority in the Church* (2014)
- A Farfa Sabina Munkacsoport a péteri szolgálatról
 - *Communion of Churches and Petrine Ministry: Lutheran–Catholic Convergences* (2009)

Mennonita-katolikus párbeszéd

- Nemzetközi párbeszéd a katolikus egyház és a Mennonita Világkonferencia között
 - *Called Together to be Peacemakers* (2003)

Metodista-katolikus párbeszéd

- Metodista-római katolikus nemzetközi bizottság
 - *Towards a Statement on the Church* (1986)
 - *God in Christ Reconciling* (2022)

Ókatolikus-katolikus párbeszéd

- Nemzetközi római katolikus-ókatolikus párbeszédbizottság (utrechti unió)
 - *Kirche und Kirchengemeinschaft. Erster⁶² und Zweiter Bericht der Internationalen Römisch-Katholisch–Altkatholischen Dialogkommission 2009 und 2016* (Paderborn, 2017)
- Római katolikus-lengyel nemzeti katolikus párbeszéd az Amerikai Egyesült Államokban
 - *Joint Declaration on Unity* (2006)

Keleti ortodox-katolikus párbeszéd

- A katolikus egyház és a keleti ortodox egyházak közötti teológiai párbeszéd közös nemzetközi bizottsága
 - *Nature, Constitution and Mission of the Church* (2009)
 - *The Exercise of Communion in the Life of the Early Church and its Implications for our Search for Communion Today* (2015)
- A katolikus egyház és a kopt ortodox egyház közös nemzetközi bizottsága
 - *Principles for Guiding the Search for Unity between the Catholic Church and the Coptic Orthodox Church* (1979)
- A katolikus egyház és a szír malankár ortodox egyházi közötti párbeszédért felelős nemzetközi teológiai közös bizottság
 - *Joint Statement regarding Episcopacy and Petrine Ministry* (2002)

Ortodox-katolikus párbeszéd

- A római katolikus egyház és az ortodox egyház (mint egész) közötti teológiai párbeszéd közös nemzetközi bizottsága
 - *The Mystery of the Church and of the Eucharist in the Light of the Mystery of the Holy Trinity* (Munich, 1982)
 - *The Sacrament of Order in the Sacramental Structure of the Church with Particular Reference to the Importance of Apos-*

⁶² Angol fordítás: *The Church and Ecclesial Communion* (2009).

- tolic Succession for the Sanctification and Unity of the People of God* (Valamo, 1988)
- *Uniatism, Method of Union of the Past, and the Present Search for Full Communion* (Balamand, 1993)
 - *Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church: Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority* (Ravenna, 2007)
 - *Synodality and Primacy during the First Millennium: Towards a Common Understanding in Service to the Unity of the Church* (Chieti, 2016)
 - *Synodality and Primacy in the Second Millennium and Today* (Alexandria, 2023)
- Észak-amerikai ortodox-katolikus teológiai konzultáció
- *Apostolicity as God's Gift in the Life of the Church* (1986)
 - *An Agreed Statement on Conciliarity and Primacy in the Church* (1989)
 - *Steps Towards a Reunited Church: A Sketch of an Orthodox–Catholic Vision for the Future* (2010)
 - *A Common Response to the Ravenna Document on Ecclesial Communion, Conciliarity, and Authority* (2009)
 - *A Response to the Joint International Commission for Theological Dialogue between the Roman Catholic Church and the Orthodox Church Document Synodality and Primacy during the First Millennium: Towards a Common Understanding in Service to the Unity of the Church* (2017)
- A franciaországi katolikus-ortodox teológiai párbeszéd közös bizottsága
- *Roman Primacy in the Communion of Churches* (1991)
- Szent Iréneusz Közös Ortodox-Katolikus Munkacsoport
- *Serving Communion. Re-thinking the Relationship between Primacy and Synodality* (2018)

Pümkösdi-katolikus párbeszéd

- Nemzetközi párbeszéd a katolikus egyház és néhány klasszikus pümkösdi egyház és vezetőik között
- *Perspectives on koinonia* (1989)

Református-katolikus párbeszéd

- Nemzetközi párbeszéd a katolikus egyház és a Református Egyházak Világszövetsége között
 - *The Presence of Christ in Church and World* (1977)
 - *Towards a Common Understanding of the Church* (1990)

2.2. Többoldalú párbeszéd

- Joint Working Group between the World Council of Churches and the Roman Catholic Church
 - *The Church: local and universal* (1990)
- Faith and Order Commission of the World Council of Churches
 - Baptism, Eucharist, Ministry (limai dokumentum, 1982)
 - *The Nature and Mission of the Church* (2005)
 - *The Church: Towards a Common Vision* (2013)

RÖVIDÍTÉSEK

ARCIC	Anglikán-Római Katolikus Nemzetközi Bizottság
1976	<i>Authority in the Church</i> (1976)
1981 <i>Eluc</i>	<i>Authority in the Church: Elucidation</i> (1981)
1981	<i>Authority in the Church II.</i> (1981)
1999	<i>The Gift of Authority</i> (1999)
2018	<i>Walking Together on the Way: Learning to be Church – Local, Regional, Universal</i> (2018)
ARC Canada	Anglikán-római katolikus párbeszéd Kanadában (Anglican–Roman Catholic Dialogue in Canada)
ARC-USA 1999	Az Egyesült Államok anglikán-római katolikus konzultációja (Anglican–Roman Catholic Theological Consultation in the USA), <i>Agreed Report on the Local/ Universal Church</i> (1999)
<i>Communio notio</i>	Hittani Kongregáció: <i>Levél a katolikus egyház püspökeihez az egyház mint kommunio néhány aspektusáról</i> (1992)
DPCU	A Keresztények Egységét Előmozdító Dikasztérium (Dicastery for Promoting Christian Unity)
Dombes	<i>Groupe des Dombes</i>
1985	<i>The Ministry of Communion in the Universal Church</i> (1985)
2014	<i>One Teacher: Doctrinal Authority in the Church</i> (2014)
DH	DENZINGER, Heinrich – HÜNERMANN, Peter, <i>Hitvallások és az egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai</i> , Szent István Kézikönyvek 9., Budapest 2004.
DV	<i>Dei Verbum</i> (dogmatikus konstitúció, 1965)

EC	Ferenc pápa: <i>Episcopalis Communio</i> (apostoli konstitúció, 2018)
EG	Ferenc pápa: <i>Evangelii gaudium</i> (apostoli buzdítás, 2013)
ES	VI. Pál pápa: <i>Ecclesiam suam</i> (enciklika, 1964)
Farfa 2009	Farfa Sabina Munkacsoport a Péteri Szolgálatról: <i>Communion of Churches and Petrine Ministry: Lutheran-Catholic Convergencies</i> (2009)
FO	Hit és Egyházszervezet (Faith and Order)
1982 BEM	<i>Baptism, Eucharist, Ministry</i> (limai dokumentum, 1982 – <i>Theologiai Szemle</i> , 1986/4., 193–211.)
2005	<i>The Nature and Mission of Church</i> (2005)
2013 TCTCV	<i>The Church: Towards a Common Vision</i> (2013)
IARCCUM 2007	Nemzetközi anglikán-katolikus bizottság az egységért és a misszióért (International Anglican–Roman Catholic Commission on Unity and Mission): <i>Growing Together in Unity and Mission</i> (2007)
ITC 2018	Nemzetközi Teológiai Bizottság: <i>Synodality in the Life and the Mission of the Church</i> (2018)
JWG 1990	Az Egyházak Világtanácsa és a katolikus egyház közös munkacsoportja (Joint Working Group between the World Council of Churches and the Roman Catholic Church): <i>The Church: local and universal</i> (1990)
L–C	Nemzetközi Lutheránus–Római Katolikus Egységügyi Bizottság (International Lutheran–Roman Catholic Commission on Unity)
1972	<i>The Gospel and the Church</i> (máltai jelentés, 1972)
1981	<i>The Ministry in the Church</i> (1981)

- L–C Aus Lutheránus-római katolikus párbeszéd Auszt-
ráliában (Lutheran–Roman Catholic Dialogue
in Australia)
- 2007 *The Ministry of Oversight: The Office of
Bishop and President in the Church* (2007)
- 2016 *The Petrine Ministry in a New Situation*
- L–C Fin 2017 Lutheránus-katolikus párbeszédbizottság Finn-
országban (Lutheran–Catholic Dialogue Com-
mission for Finland): *Communion in Growth.
Declaration on the Church, Eucharist, and
Ministry* (2017)
- L–C Germ 2000 A Német Püspöki Konferencia és a Német-
országi Egyesült Evangéliumi Lutheránus
Egyház egyháztanácsa közötti kétoldalú mun-
kacsoport (Bilateral Working Group between
the German Bishops’ Conference and the
Church Council of the United Evangelical
Lutheran Church of Germany; Bilaterale Ar-
beitsgruppe der Deutschen Bischofskonferenz
und der Kirchenleitung der Vereinigten Evan-
gelisch–Lutherischen Kirche Deutschlands):
*Communio Sanctorum. The Church as the
Communion of Saints* (2000)
- L–C US Lutheránus-római katolikus párbeszéd az Ame-
rikai Egyesült Államokban (Lutheran–Roman
Catholic Dialogue in the United States)
- 1973 *Differing Attitudes Toward Papal Primacy*
(1973)
- 1978 *Teaching Authority and Infallibility in the
Church* (1978)
- 2004 *The Church as Koinonia of Salvation: Its
Structures and Ministries* (2004)
- 2015 *Declaration on the Way. Church, Ministry, and
Eucharist* (2015) (Committee on Ecumenical
and Interreligious Affairs, United States Con-
ference of Catholic Bishops–Evangelical
Lutheran Church in America)

- LG *Lumen gentium* (dogmatikus konstitúció, 1964)
- MERCIC 1986 Metodista–Római Katolikus Nemzetközi Bizottság (Methodist–Roman Catholic International Commission): *Towards a Statement on the Church* (1986)
- O–C A katolikus egyház és a keleti ortodox egyház közötti teológiai párbeszéd nemzetközi vegyes bizottsága (Joint International Commission for Theological Dialogue between the Roman Catholic Church and the Orthodox Church)
- 1988 *The Sacrament of Order in the Sacramental Structure of the Church with Particular Reference to the Importance of Apostolic Succession for the Sanctification and Unity of the People of God* (Valamo, 1988)
- 1993 *Uniatism, Method of Union of the Past, and the Present Search for Full Communion* (Balamand, 1993 – *Balamandi nyilatkozat*, in KRÁ-NITZ Mihály, *Az Egyház. Alapvető hittan III.*, SZIT, Budapest 1999, 248–257.)
- 2007 *Ecclesiological and Canonical Consequences of the Sacramental Nature of the Church: Ecclesial Communion, Conciliarity and Authority* (Ravenna, 2007)
- 2016 *Synodality and Primacy during the First Millennium: Towards a Common Understanding in Service to the Unity of the Church* (Chieti, 2016)
- 2023 *Synodality and Primacy in the Second Millennium and Today* (Alexandria, 2023)
- O–C Fr 1991 A franciaországi katolikus-ortodox teológiai párbeszéd közös bizottsága (Joint Committee for Catholic–Orthodox Theological Dialogue in France): *Roman Primacy in the Communion of Churches* (1991)

O–C US	Észak-amerikai ortodox-katolikus teológiai konzultáció (North American Orthodox–Catholic Theological Consultation)
1986	<i>Apostolicity as God's Gift in the Life of the Church</i> (1986)
1989	<i>An Agreed Statement on Conciliarity and Primacy in the Church</i> (1989)
2009	<i>A Common Response to the Ravenna Document on Ecclesial Communion, Conciliarity, and Authority</i> (2009)
2010	<i>Steps towards a Reunited Church: A Sketch of an Orthodox–Catholic Vision for the Future</i> (2010)
2017	<i>A Response to the Joint International Commission for Theological Dialogue between the Roman Catholic Church and the Orthodox Church Document „Synodality and Primacy during the First Millennium: Towards a Common Understanding in Service to the Unity of the Church”</i> (2017)
OC–C 2009	Nemzetközi római katolikus–ókatolikus párbeszédbizottság (International Roman Catholic–Old Catholic Dialogue Commission):
OO–C	A katolikus egyház és a keleti ortodox egyházak közötti teológiai párbeszéd nemzetközi bizottsága (Joint International Commission for Theological Dialogue between the Catholic Church and the Oriental Orthodox Churches):
2009	<i>The Church and Ecclesial Communion</i> (2009)
2015	<i>Nature, Constitution and Mission of the Church</i> (2009)
	<i>The Exercise of Communion in the Life of the Early Church and its Implications for our Search for Communion Today</i> (2015)
PA	<i>Pastor aeternus</i> (dogmatikai konstitúció, 1870)

PCPCU	A Keresztények Egységét Előmozdító Pápai Tanács (Pontifical Council for Promoting Christian Unity)
R–C	Nemzetközi párbeszéd a katolikus egyház és a Református Egyházak Világszövetsége között (International Dialogue between the Catholic Church and the World Alliance of Reformed Churches)
1977	<i>The Presence of Christ in Church and World</i> (1977)
1990	<i>Towards a Common Understanding of the Church</i> (1990)
St. Irenaeus 2018	Szent Iréneusz Közös Ortodox-Katolikus Munkacsoport: <i>Serving Communion. Re-thinking the Relationship between Primacy and Synodality</i> (2018)
UR	<i>Unitatis redintegratio</i> (határozat, 1964)
UUS	II. János Pál pápa: <i>Ut unum sint</i> (enciklika, 1995)

